Mesut Özcan

"Kürdün Gelini"

(Notalarıyla Tunceli Halk Türküleri ve Oyun Havaları)

KALAN
YAYINLARI

Mesut Özcan

"Kürdün Gelini"

(Notalarıyla Tunceli Halk Türküleri
ve Oyun Havaları)

Birinci Basım: Eylül 2003

Kapak Resmi:
Sarıkavaklı Kürt Kadın
(Albert Racinet:Weltgeschichte der Kostüme,
1888, Köln-Londra/1995)
Kaynak: Mehmet Bayrak, Gravürlerle Kürtler,
Özge Yayınları, 2002

Teknik Hazırlık:
Kalan Yayınları

Baskı:
Mattek Matbaacılık
Tel: (0.312) 431 00 59 - 60

ISBN: 975-8424-38-6

Kalan Yayınları: 36

Kalan Basım, Yayın, Dağıtım, Müzik, Üretim, Paz. A.Ş.
Mithatpaşa Cad.34/F Kat: 8 No: 50 Kızılay Ankara
Tel-Faks: (0.312) 434 08 47

Mesut Özcan

"Kürdün Gelini"

(Notalarıyla Tunceli Halk Türküleri
ve Oyun Havaları)

İÇİNDEKİLER

FERRUH ARSUNAR'IN ÇALIŞMALARI VE YAPTIĞI DERLEMELER

MUZAFFER SARISÖZEN'İN ÇALIŞMALARI VE YAPTIĞI DERLEMELER

SÜLEYMAN YILDIZ'IN DERLEMELERİ

NURETTİN DADALOĞLU'NUN DERLEMESİ

MUSTAFA HOŞSU'NUN DERLEMESİ

İHSAN ÖZTÜRK'ÜN DERLEMESİ

NESİMİ ÇİMEN'İN DERLEMESİ

HÜSEYİN SEKÜ'NÜN DERLEMELERİ

YÜCEL PAŞMAKÇI'NIN DERLEMESİ

SALİH TURHAN'DAN ALINANLAR

ŞEMSİ YASTIMAN'DAN ALINANLAR

HALİL BEDİ YÖNETKEN *(Makale)*

TUNCELİLER'İN "*TUNCELİ HALK TÜRKÜLERİ*" ÜZERİNE YAPTIKLARI ÇALIŞMALAR

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı derleyip yayınlamak, günümüzde biraz da zorunluluk haline geldi. Tarihin, sosyal yapının çarpıtıldığı, yanlı yazılıp çizildiği, kimi çıkarlar için heba edildiği günümüzde, biz bu çalışmayla, çarpıtmanın temelinin geçmişte atıldığını en azından bir yönüyle açığa çıkarmış oluyoruz.

Biliyoruz ki bir halkın tarihi, esas olarak bir yandan bulunabilen yazılı belgelere, arkeolojik ve etnografik buluntulara, öte yandan da söylencelere, destanlara, masallara, gelenek ve görenek gibi sözlü halkbilim ürünlerine dayanır. Bu ürünler, hangi halka, topluma ait ise, o halkın/toplumun yaşam biçimine dair bilgi verir bize. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki, halkbilim ürünleri, bizim, tarihi doğru yorumlamamıza tek başlarına yeterli olamazlar. Halkbilimi, tarih bilimi değildir, her ikisinin ayrı ayrı görevleri vardır. Ancak birbirlerini desteklemek gibi bir görevleri de vardır.

Günümüzde bütün bilim dalları için kullanılan teknikler, geçmişte yoktu... Özellikle halkbilim açısından, sözkonusu teknik bilgi ve donanımdan yoksun bulunulduğundan, bu alanda yapılan çalışmalar, zaten sözlü geleneğe dayanan halk kütürüne dair anlatımların salt derlenmesinden ibaretti. Ancak daha sonradır ki, halkbilimi ürünleri üzerinde, örneğin yapısı, biçimi bakımından, çalışmalar yapılmıştır.

Halkbilim ürünlerinin doğru yorumlanmasında, yaratıcısı olan halkın tarihini, sanatını, gelişimini izleyebilmek için söylendiği dili bilmek, o dili esas alarak söylenenleri, anlatılanları, yakılanları öğrenebilmek çok önemlidir. Bütün bu saydıklarımız, kendi söylendiği, anlatıldığı dilde anlamını bulur, bizim tarihi doğru yorumlamamıza yardımcı olur. Zaten, halkbilimini, tarih biliminden ayıran özelliklerden biridir bu... Halkbilimine göre, bir masalın, ağıtın her biçimi önemlidir. Çün-

kü bu, o halkın yaşamı algılayış biçimi, gelişim düzeyi/evreleri vs. hakkında bize bilgi verdiği gibi, ait olduğu dilin yapısı, kökeni, gelişimi hakkında da dilbilimciler için kaynak sağlar. Oysa tarih için önemli olan olasılıklar değil, "*doğru*"nun kendisidir. Bu bakımdan, halkbilim derlemelerini doğru ve yansız yapmak çok önemlidir. Böyle bir çalışmayı yanlı, tek tip bakış açısıyla yapmak, hem halkbilimine, hem dilbilimine, hem de tarih bilimine ihanet olur.

Elinizdeki çalışma, bu bilimlere karşı yapılan ihanetin belgesi olduğu için yazdık bütün bunları...

Kısa bir değinmede bulunalım:

Bu çalışmada yer alan ürünler, Dersim/Tunceli türküleri değildir. Çünkü, buradaki halkbilim ürünleri, Kırmancça, Kurmancça olarak söylenir. Bütün halk anlatıları bu dildedir. Çemişgezek, Pertek'in Elazığ'a, Hozat'ın Çemişgezek'e bakan bölümlerinde Türkçe konuşan ve Alevi olmayan insanlar da vardır. Bunların da kendi dillerinde, kendi inançlarıyla bağdaşan ürünleri vardır mutlaka. Eğer buraya alınan ürünler, bu insanlara ait ise, o zaman sözkonusu ürünlere "*Dersim*" ya da "*Tunceli*" türküleri demek haksızlık olur.

Bütün bu çalışmaların 1930'lu yıllarda başlaması, bu çabanın yanlı olduğunu gösteriyor. 1935'te adı değiştirilip "*Tunceli*" olan Dersim, yine aynı tarihlerden itibaren yoğun bir kültürel talanla karşı karşıyaydı. Örneğin Ferruh Arsunar'ın derlediği, Dersim/Tunceli'ye ait olduğunu iddia ettiği Alevi-Bektaşi deyişleri, Abdullah Alpdoğan'ın, 1930'lu yılların başında uçaklardan attırdığı bildirilerden içerik bakımından farklı değildi... Farklı değildi ama, bu bildirilere kananlar da kurşuna dizilmekten kurtulamadı. Nazmi Sevgen, Naşit Hakkı, Hasan Reşit Tankut, Zafer Sîhmû gibi kimseler de bu düşünceyi yazdıklarıyla destekliyor, yaptıklarıyla da bir bakıma dünyaya, "*Bakın biz buralarda bunları halktan derledik. Onlar bizden*" deyip, bir yandan yapılan ve yapılacak olanları meşru hale getirmeye, öte yandan eski kültürün izlerini silip yeni bir kültür yaratmaya gayret sarfediyor, sözkonusu kültürün tutunması, yaygınlaştırılması için de çalışmalarını sürdürüyorlardı...

Nihayet, 1937-38 Katliamları'ndan sonra, onlar adına yapılacak olan iş, bu derledikleri(!) -aslında uydurdukları- bilgilerle, Tunceli'nin çağdaşlığın, modernliğin simgesi olduğunu, Dersim'in ise, yaşam biçi-

miyle, inancıyla, gelenek-göreneklerile gericiliğin, yağmanın, çapulun temsilcisi olduğunu lanse ettirmekti. Bugün, kültürel yozlaşmanın temeli de işte bu tarihlerde, bu yapılanların ardında aranmalıdır... Ne yazık ki dün olduğu gibi bugün de kendilerini *"Dersimli"* olarak tanıtanlar da, uydurulan bu bilgileri, *"Dersim halk kültürü"*, *"Dersim halk müziği"* deyip, çalışmalarında utanmadan kullandılar, kullanıyorlar. Utanmadıkları bir şey daha var, o da, bu kişilerin yazdıklarını/uydurduklarını, kendileri derlemişlermiş gibi aktarmaları kitaplarında. Biz, bunlardan sadece iki arkadaşımızı yaptıklarıyla aldık bu çalışmaya. İkisinin de *"eğitimci"* olması, ortak bir yan... Ancak, bu çalışmada daha başka yanlarının da olduğu görülecek. Salt bu iki arkadaşımız mı?.. Değil, başka bireyler ve kurumlar da var, aynı düşünceye sahip olan... Bir de tabii ses sanatçılarımız(!) var, bunları kasetlerinde çığıran...

Sonuçta, bu yapılanlar yanlı, ideolojik amaçlar güdülerek yazılmıştır. Bütün bilim dallarının karşı durduğu bu yaklaşım biçimi, herşeyden önce o bilim dallarında emek harcayanlara, sonra bütün insanlığa, özellikle de bütün Dersimliler'e yapılmış bir ihanettir... Çünkü, toplumdan yana, toplumsal değerlerden yanaymış gibi görünüp toplumsal değerleri kullanmak, değer vermemek de ihanet etmek sayılır bir bakıma... Bu gözle bakıldığında, kendilerini *"Dersimli"* olarak adlandıranlar da, siyasi/ekonomik kaygılarla meslektaşlarından geri durmamışlardır.

Evet, bu çalışma bugün, 1935'te sınırları çizilen ve Dersim'in devamı olan Tunceli'ye değil, esas olarak *"yaratılan"*, *"icat edilen Tunceli"*ye aittir. Çünkü, her ne kadar adı değiştirilse de, Tunceli halk kültürü, Dersim halk kültürünün bir benzeri, devamı olarak algılanmalıdır. Dolayısıyla Dersim'i, Dersim'in ardılı Tunceli'yi temsil etmiyor bu ürünler... Bu açıdan halkın yarattığı, halka ait bulunan ve Dersim'in ardılı olarak algılanabilecek Tunceli kültürü ile halka yakıştırılıp uydurulan *"Tunceli"*yi ayırdetmek bakımından önemlidir bu çalışma...

Mesut Özcan, Ankara

FERRUH ARSUNAR'IN YAPTIĞI DERLEMELER

Giriş

"Tunceli" türküleri konusunda yapılan en eski derlemelerin Ferruh Arsunar'a ait olduğu bilinir. Çünkü elimizde, Arsunar'ın, 1936'da derleyip, 1937'de yayınladığı çalışmalarının dışında bilebildiğimiz eski tarihli çalışmalar yok. Bunlardan biri, "*Elâziz Bakırmadeni Kazası Halk Türküleri*" isimli çalışmadır. (Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi, İstanbul 1937). Burada Tunceli'ye ait iki türkü yer almaktadır. İkincisi ise, "*Anadolu'nun Pentantonik Melodileri Hakkında Birkaç Not*" (İstanbul, Nümune Matbaası, 1937) isimli çalışmadır. Mahmut R. Kösemihal'in önsözünü yazdığı bu çalışma, önsözünden anlaşıldığına göre, "*Tunceli-Dersim Halk Türküleri ve Pentantonik*" isimli çalışmadan daha önce hazırlanmıştır. Çünkü Kösemihal, önsözde, Arsunar'ın Tunceli türküleri ile ilgili çalışmasının halen devam ettiğini söylemektedir. Ancak bu isimle yayınlanan çalışmada yer alan bilgiler, daha sonraki yayınlanan kitapta yer alan bilgilerle hemen hemen aynıdır.

Mahmut R. Kösemihal, önsözde, Arsunar'ın on iki yıldır türkülere göz nuru döktüğünü, çok türkü derlediğini söylüyor. Kösemihal'e göre, "*Bay Ferruh bir kerre daha meydana koyuyor ki davanın eski kitaplardan çıkarılacak ifadeler veya nazarî ve kablî hükümlerle cerhine imkân yoktur; çünkü ortada 'ezgi aralıklarının sıralanış ananesinden elde edilen bir takım neticeler ve bunların Asya Türk pentantonikleri ve mukayesesi' gibi halli yıllara muhtaç ilmî bir mesele mevzuubahstır...*

Birçok memleketlerde büyük şehir kültürlerinin tesirinden uzak kalmış, topografya şartları yüzünden tam bir inziva hayatı içinde asırları aşmış iptidaî köşeler vardır ki buraları folklor verimleri bakımından son derecede bakir yerler olmakla tanınır: meselâ Yunanistan'ın dağlık Manya ve Çakonya taraflarındaki halk âdetleri bu cümledendir... Anadolu'nun en kendi âleminde kalmış yerleri Tunceli tarafları olduğu da son hadiseler münasebetile bir kerre daha anlaşıldı.

İşte Bay Ferruh, böyle bakir köşelerin folklorunu incelemeğe başlamak işine musıki halkıyatı yolundan girmek gibi bir saadete nail oldu. Risalesi ile o havali musıkıysinin ne gibi bir özden ana Türk musıki kültürüne ne kuvvette bağlı kalmış bulunduğunu gösterdiği gibi, Anadolu'nun en bakir pentatoni izleri daha ziyade bu dağlık ve münzevî yurt parçasında asırları aşmış olacağını da meydana koyuyor: esasen bundan daha tabiî bir hadise de tasavvur edilemezdi... Anadolu'nun doğusunda ve batısında olduğu gibi yukarı taraflarında da, ve nihayet Tunceli'nin kayalıklar ortasındaki köylerinde de derlemeler yaptı..."

Kösemihal'e göre, Arsunar'ın verdikleri örneklerde, "*Asyaî anane saklıdır. Dolayısıyla Ferruh'un verdiği örnekler, bu itibarla büsbütün özdür...*"

Kösemihal'in daha sonra söylediklerinden, Arsunar'ın derlediği Tunceli türkülerini, neden Kazan, Kırgız ve Sibirya türküleriyle karşılaştırdığını anlıyoruz: "*...Kazan ve Siberya Türkleri arasındaki pentatonikler en eski bir asyaî karakterin Türklere ait kolları olarak halâ büyük bir repertuar dolduruyor; gerek bunlarda, gerekse Macar pentatoniklerinde hep müşterek bir inici ezgi tipini buluyoruz. Böylece, Anadolu pentatoniki de, Ortaasya'ya bağlı bir cereyanın mantıken tabiî bir kolu mahiyetinde tebellür ediyor...*"

Üçüncü çalışma ise, "*Tunceli-Dersim Halk Türküleri ve Pentantonik*" isimli çalışmadır. (İstanbul, Nümune Matbaası, 1937)

Arsunar, sözkonusu çalışmasının "*Seyahata Çıkış*" bölümünde, "*Dördüncü Umumî Müfettiş sayın Korgeneral Abdullah Âlpdoğan'ın kıymetli himayelerile 26 Ağustos 1936'da Elâziz Ortaokul Coğrafya öğretmeni Cemil, yine aynı okuldan Türkçe öğretmeni Ali ve ben olmak üzere, üç kişilik bir grupla birinci (Dersim-Tunceli) tetkik seyahatine çıktık. İlk merhalemiz Pertek, Hozat, Pulur, Zeranik, Ovacık havalisinde Tarih, Dil, Edebiyat, Halk Musikîsi hakkında araştırmalar yaptık. Ben, asıl kendi saham olan bu havalinin müziği hakkında edindiğim bilgileri, şu küçük eserde toplu olarak sunuyorum.*" der.

Arsunar'ın çalışmalarının başlangıç tarihi 1936 (Arsunar, 26 Ağustos 1936'da Abdullah Alpdoğan'ın kıymetli himayeleri ile başladığını belirtiyor), yayın tarihi ise 1937'dir (Kösemihal, Arsunar'ın bu işle 12 yıldır uğraştığını, göz nuru döktüğünü söylüyor). Bilindiği gibi, 1936 yılı,

"Dersim" adının *"Tunceli"* olarak değiştirilmesinin ilk yılıdır. Ya da *"Dersim"* ile *"Tunceli"*nin birbirinden ayrılışının tarihidir. Bu tarih, sadece *"Dersim"* isminin *"Tunceli"*ye dönüşümüyle sınırlı kalmayacak, daha sonra, en son aşamada, yer adları da değiştirilerek (1980'li yıllar), camiler, cem evleri, 1990'lı yılların sonunda Dersim'de festivaller, konserler verilerek (ki festivaller, konserler Dersim kültürünü koruma adına(!) yine Dersimliler(!) tarafından yapılıyor) kültürel asimilasyonun günümüzde başarıya ulaşmasının da başlangıç tarihidir.

Sonraki çalışmalarda da, aslında *"folklor çalışması"* diye nitelenen çabaların, bu çalışmaları yapanlarca nasıl yontulduğunu, değiştirildiğini, dolayısıyla siyasi başarıyı yakalamak için, kültürel çalışmaları nasıl kullandıklarını görüyoruz. Dedik ya, günümüzde, kültürel çalışmalar adına, Arsunar'ın, Yönetken'in, Sarısözen'in derlemeleri *"kültür, folklor, halk türküsü, halk kültürü"* diye sunuluyor. Abdullah Alpdoğan da, Arsunar'ın bu kitabını yayınladığı tarihte (1937), Dersim'de bir *"Ayaklanmayı"*(!) bastırmakla uğraşmaktadır. Taraftar kazanmak için de Arsunar gibilerinin derlediklerini kullanacaktır...

Ferruh Arsunar, kitabının aynı bölümünde, devam ediyor:

"Halen asıl telâkki edilen müzik, Seyidler tarafından terennüm edilir, hakikî müzik tasavvufî müziktir. Bu tarz ise yeni neslin ruhunu okşamamaktadır. Onların sevdikleri, kendilerinin yarattıkları ve kaynağı tabiat olan ilhamlara istinaden çağırdıkları türkülerder.

Hozat'ın Karaca köyünde oturan (Seyid Seyfi Sarı Saltık) ile tanıştık.

Seyfi Dede'nin, her hususta bilgileri olduğu gibi, ayni zamanda Tunceli müziği hakkında biricik malûmat sahibi bir halk şairidir. Müziğe olan alâkasının da küçük yaştan başladığını bize söyledi. Henüz ellibeş yaşında olmasına rağmen, pürüzsüz bir sesi vardı. Önce 'Bağlama' hakkında izahat verdi. Aşağıda kaydettiğim gibi, buralarda çalınan bağlama, Anadolu'nun çok yerinde kullanılan şeklidir. Bağlama hakkında izahat verdikten sonra (Tezeneyi) eline alarak kendilerine mahsus bir uvertürle 'Viranî Baba'dan bir parça okudu. Bu parça hakikaten başka bir tarzdı; eski tekkelerde söylenen nefes, divanlara benzemeyip, kendilerine mahsus bir kaide dahilinde söylenen melodilerdi. Bize (Harabî), (Aşık Mahmut) ve (Nesimî)'den okuyordu. Bunların notaları tesbin olundu.

***

Bergani köyünden Seyit Hasan Dede'ye sıra geldiğini hissederek rica ettik. Seyit Hasan Dede yüz yaşında olmasına rağmen, ilk bakanı hayrette bırakacak kadar temiz ve kuvvetli dişleri, yine o kadar beyaz sakalı arasından, insana âdeta yirmi yaşındaki bir genç karşısında imiş gibi his veriyordu. Seyit Hasan Dede gözlerini bir noktaya dikerek bağlamasını çalmağa başladı. Üslûp büsbütün değişti. Seyit Seyfi Dede'ninkine hiç benzemiyen bir tarz, kulağımda başka bir akis yaptı; ve derhal notaya aldık. (Nesemî)'den olan bu parçanın melodisi aynen (Penta-Tonik)di. Burada mukayese etmek hissi duyarak: (Kazan, Ural, Kırgız) halk türkülerinden üç parça nazar dikkati celbediyor.

Seyit Hasan Dede'den bu parçanın aslına ait malûmat istediğim zaman, onları babasından intikalen bulduğunu söyledi.

Orta Asya'nın BEŞ TAMAM sesli gamdan müteşekkil olan bu türküyü, burada işitmekliğim; bura halkının binlerce sene evvelki müzik ananelerini tamamile unutmadıklarını göstermektedir.

Bundan sonraki çaldığı parça (Derviş Ali) isminde bir şaire aitti. Bu parçada (Pentantonik) gizli bir şekilde hissediliyorduysa da, onun bir istihalesi olduğu muhakkaktı.

Esasen Hüseynî makamı, Anadolu müziği hakkındaki araştırmalarımda dinlediğim makamların, hemen hemen dörtte üçünü teşkil eder; ve alaturkada (Hüseynî, Dağî Hüseynî) namı verilen bu makamların gidişi, Pentatoniğe o kadar elverişli ki... Bu tarz bugünkü hale gelinceye kadar geçirmiş olduğu istihalaler nazar dikkati celbetmektedir..."

Arsunar, daha sonra söylediklerini desteklemek için, Erzurum'dan, Bayburt'tan, Rize ve Trabzon'dan Laz havası, Ural Halk Türküleri'nden, Kırgız Halk Türküleri'nden, Kazan Halk Türküleri'nden örnekler verir notalarıyla birlikte. Ardından devam eder:

"Tunceli Halk Türküleri ekseriyetle kahramanlık vakaları üzerine çıktığı gibi, aşk ve tabiat üzerine çıkanları çoktur. Musikîyi en fazla bilenler, yukarıda arzettiğim gibi, Seyidlerdir ki, bunların da ihtiyarları daha malûmatlıdırlar. Aşağıda bir misal olsun diye zikredeceğim türkü 1916 senesinde Ferhad Uşağı aşiretinden (Cemşid) ağanın amcası oğlu (Keki) ağanın, bir cürmü dolayısile takibi esnasında vurulması üzerine,

bir halk şairi tarafından söylenen türküdür:

Avlumuzda Kuzu
Ağızları kırmızı
Hasan ağayı sorarsan
Ne oğlu var ne kızı!

Başında mor fesi
Dereden gelir sesi
Hasan ağayı sorarsan
Üç ayın güveyisi!

Paki, ağanın kızı
Kime edersin nazı?
Hasan ağayı vuranlar
Kör olsun iki gözü!

Baba bunu etmeydin
Sivasa gitmeydin!
O gün kara olaydı
Oğlunu terketmeydin!

Mağaranın önünde
Silâhları belinde
Öldüğüme gam yemem
Babam Sivas elinde!

Mağaraya girdiler
Müşavere kurdular
Hasan ağayı söyleyin
Marabayı vurdular!

Kıştır eller üşüyor
Düşmanlar dövüşüyor
Hasan ağayı sorarsan
Paşalarla konuşuyor

Kır atı sürdüm düze
Aynalıyı aldım göze
Bana Keki ağa derler
Beli demem bin beş yüze!"

Bu ağıdın, "*Anadolu'nun Pentatonik Melodileri Hakkında Birkaç Not*" başlıklı çalışmada, bir başka varyantı var. Yine Arsunar'ın derlediklerinden biri olan bu varyantın söyleyiş özelliği de biraz daha farklı:

"Havlumuzda kuzu
Ağızları kırmızı
Hasan Ağayı sorarsan
Ne oğlu var ne kızı.

Başında mor fes
Dereden gelür ses,
Hasan ağayı sorarsan
Üç ayın güvegisi

Pâki ağanın kızı
Kime edersin nazı?
Hasan ağayı vuranlar
Kör olsun iki gözü.

Baba bunu itmeyeydin
Sivasa gitmeyeydin,
O gün kaza olaydı
Oğlumu terk itmeydin.

Makarenin önünde
Silâhları belinde,
Öldüğimi gam itmem
Babam Sivas ilinde

Magaraya girdiler
Müşavere kurdılar
Hasan Ağaya söyleyin
Marabayı vurdular.

Kıştır eller üşüyor
Düşmanlar döğüşüyor,
Hasan Ağayı sorarsan
Paşalarla konuşuyor

Kır atı sürdüm düze
Analıyı aldım göze,
Bana Keki-Ağa derler
Beli dimem bin beşyüze
Er Mustafanın dağı
Asker aldı solu sağı
Ağam sebep olanlar
Sorpiya'nın konağı
Düzde kavga kuruldu
Cem borusu vuruldu.
Ben borudan anlamam
Askerim çok vuruldu."

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, Arsunar'ın her iki çalışmasında da (*"Anadolu'nun Pentatonik Melodileri Hakkında Birkaç Not"* ve *"Tunceli-Dersim Halk Türküleri ve Pentatonik"*) verilen bilgiler aynıdır. Sadece birkaç farklı türkü vardır.

Şimdi Arsunar'ın *"bağlama"* hakkında verdiği bilgileri ele alalım:

"Tunceli'nde en çok çalınan müzik aleti bağlamadır. Bağlama dört (düzenle) akordla çalınır.

Bağlama akordu şekillerini gördikten sonra, türkü söylenirken bağlama ile refakat eden bir bağlamacı, TEZENEYİ tellere akord tarzında vurarak iştirak eder.

Bu tarzda en ziyade kulağa gelen akord beşli veya dörtlü çok duyulur. Arada bir de uçlu ses yaparlarsa da, en ziyde önce arzettiklerim hakimdir.

Bir türküye başlayış tarzı ya Tonik veya beşinci ve yedinci perdeden başlanır.

Kara Düzen
(Bağlama "çalış vaziyetinde" yatırıldığı zamanki sıraya göre)
Üstten iki tel (çift olarak)..re[1]
Orta Tel .... la
Alttan iki tel (çift olarak) .... mi

Bağlama Düzeni
Üstten iki tel (çift olarak).. la[2]
Orta tek tel .... sol
Alttan iki tel (çift olarak) ....re

Bulgari Düzen
Üstten üç tel .... re[3]
Alttan iki tel (çift olarak) .... la

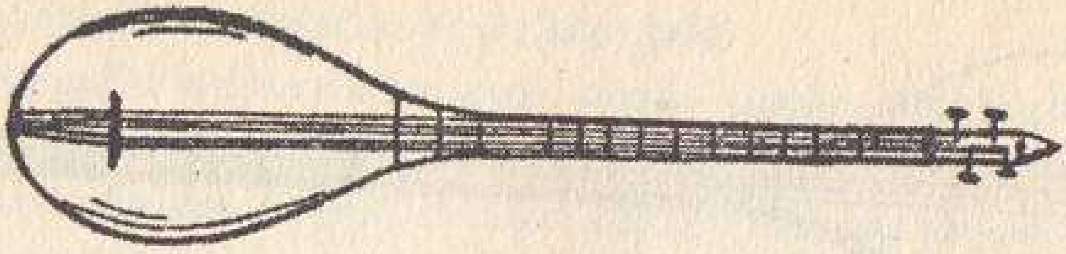
Şarki Düzen
Üstten iki tel (çift) .... sol
Ortadaki tek tel .... re
Alttaki iki tel (çift) .... mi

Tuncelinde en çok kullanılan çalgı bağlamadır. Anadolu'nun çok yerinde kullanılan bağlamanın aynıdır. Bu havalide dört türlü "düzen" (akord) ile çalıyorlar: Kara düzen, bağlama düzeni, bulgari düzen, şarki düzeni. İlk ikisi en çok kullanılıyor.

Tel, diyapazona göre fazla gerilemediği, yani alaturkanın "mansur" akorduna çekilemediği için, bu akordlar o seviyeden umumiyetle bir oktav pest görünüyor. Yani, notayla gösterdiğimiz zaman bu akordlar şöyle olmaktadır. (Yükseklik derecesi umumiyetle bir iki perde tiz veya pest de olabilirse de, ben, gördüğüm sazların tetkik ettiğim ane ayit diyapazon derecelerini dikkate aldım.):

---

1) Bu (re), diyapazonun "la" sesini vermek şartiyle.
2) Bu (la), diyapazona göre "fa diyez" sesini verdi.
3) Bu (re), diyapazonun "mi" sesini karşıladı.

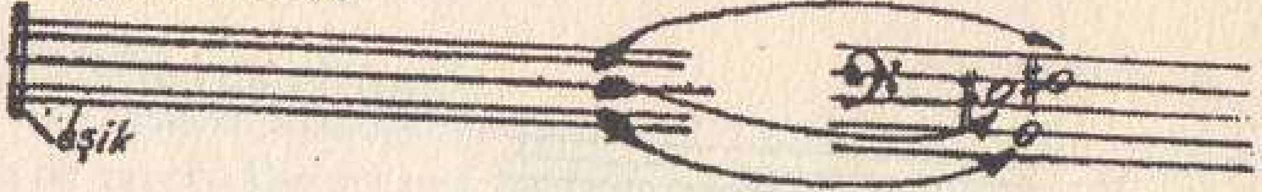

Teller — Tellerin sesleri

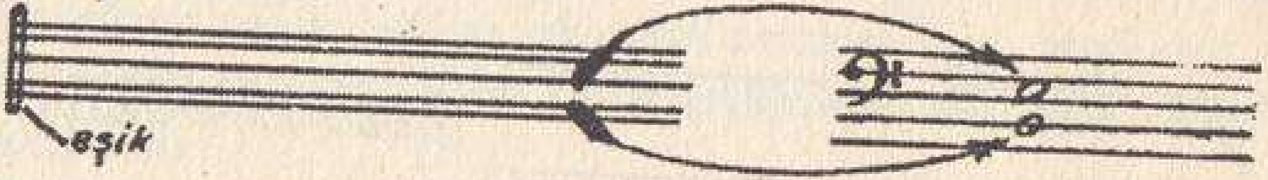
Kara düzen

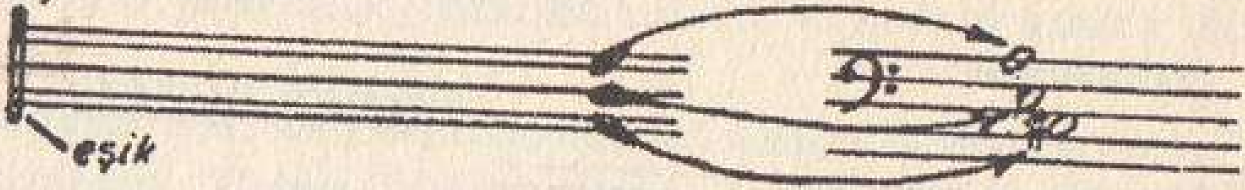
Bağlama düzeni

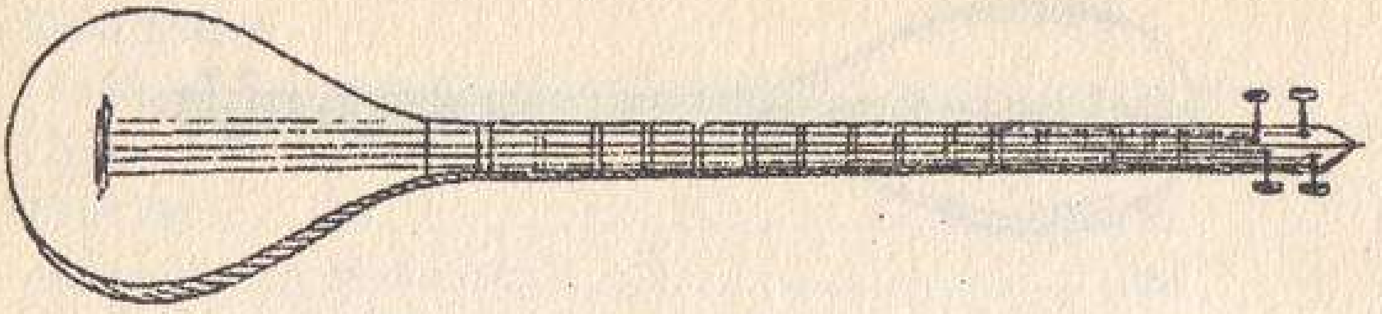

Bulgari düzeni

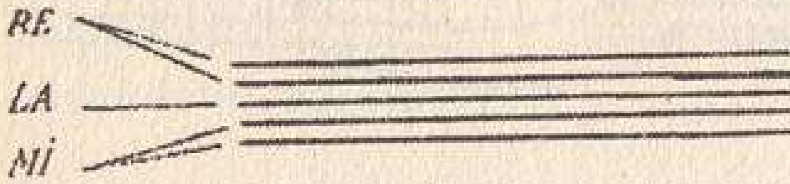

Şarkı düzeni

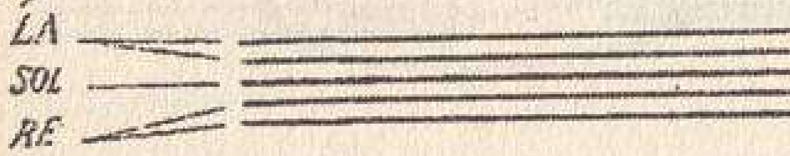

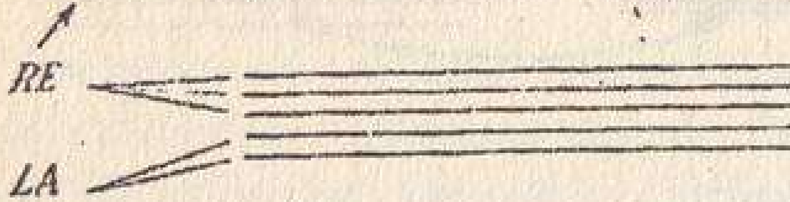
Beş Telli Saz

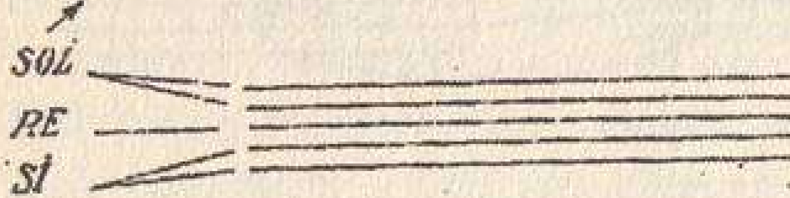
(KARA) DÜZEN

(BAĞLAMA) DÜZENİ

(BULGARİ) DÜZENİ

(ŞARKI) DÜZENİ

Bu akordlar diyapazondan bir oktav kalındır.
I Kara düzen (En Çok kullanılan düzen)
II Bağlama düzeni (En Çok kullanılan düzen)
III Bulgari düzen
IV Şarkı düzeni

Türkü Söylenirken Bağlama ile Refakat Şekli

Bir türkü çalınırken evvelâ bir (ayak) uvertür yapılır; türküye giriş perdesi gösterilir. Bu perde uzar ve onu müteakıp türküye girilir. Türkü söylerken kendilerine mahsus bir armoni işidilmektedir. Katiyen söylenen melodi ile Ünison tarzında çalmazlar.

İşte onlar böylece, dağlarını, çiçeklerini, aşklarını, kendi duyuşları ve kabiliyetleri nisbetinde karşısındaki dinleyicilerine terennüm ederler.

Hiçbir bilginin veya öğretmenin bilgisine ihtiyaç hissetmemişlerdir. Çağrılan türkü, sonunda kaldıkları karar perdesinde çok uzun bir inilti ile, gitgide hafifliyerek kaybolur ve bu suretle biter.

***

(Ovacık)

Etrafı Munzur, Karaoğlan dağlarıyle çevrilerek ortada kalan, sanki Anadolu'nun bir taraçası hissini veren, ismi gibi küçük bir ova merkezi olan (Zeranik); başı karlı (Munzur) dağının eteklerine yaslanan küçük bir kasaba. Sekiz on kola ayrılarak akıp bu ovayı yeşile boyayan (Munzur) suyu ki... akışı dolayısile daimî bir iniltidir; içinde bulunan sakinlerini tamamen kendi musikisine uydurmuştur. Burada söylenen türküler, Hozat türkülerinden daha ziyade halka yakın gözükmektedir.

Bu da, ovanın enginlerinde tabiat ve seslerinin, halk duyuşlarında yer ettiğini pek güzel ifade eder. Buranın müziği hernekadar vakalar üzerine çıkarılırsa da melodiler, güzel tabiat görünüşleri kadar saf ve temiz bir karekter ifade ederler."

Arsunar, daha sonra derlediği türküleri notalarıyla vermeye başlar. Bugün, Dersimliler'in, *"Dersim Kültürü"*, *"Dersim Halk Edebiyatı"*, *"Dersim Türküleri"*, *"Tunceli Kültürü"*, *"Tunceli Türküleri"*, *"Tunceli Halk Edebiyatı"* ismiyle yayınladıkları ya da bu başlıklarla verdikleri çalışmalarında, Arsunar'dan alırlar bu *"Halk edebiyatı ürünleri"*ni(!). Yanıbaşında duran, örneğin, 1944'te Sarısözen'in derleme yaptığı ve halen yaşayan Sılemano Qız'dan derleme yapmazlar da, O'na başvurmazlar da, işin kolayına kaçıp, masa başında *"halk edebiyatı"*ndan örnekler verirler, yazdıklarında... Biz, bu konuya son bölümde değineceğimiz için, şimdi Arsunar'ın derlediği *"Dersim-Tunceli Halk Türküleri"*ni verelim...

Arsunar, dipnotunda, "*Hükûmet tarafından Boli beyi, Köroğlu'nun takibine gönderildiği zaman; Köroğlu tebdil kıyafet ederek Bolu beyinin çadırına geliyor; nihayet Köroğlu olduğu anlaşılıyor. YAkalanıp elleri ayakları bağlanarak hapise atılıyor. Nöbetçiler Köroğlu'nun saz çalmasını işitiyorlar.. ve ellerini çözdükten sonra bağlamayı eline alıyor, bu türküyü çalmaya başlıyor. Bolu beyi bu türküyü dinledikten sonra, bu adamı, Köroğlu olmadığı zannile bırakıyor. Köroğlu bu fırsatla Boli beyinin elinden kaçıyor*" dediği, Hozat'tan derlediğini belirttiği Köroğlu türküsüyle başlıyor, derlediklerini yayımlamaya.

Köroğlu (Hozat)
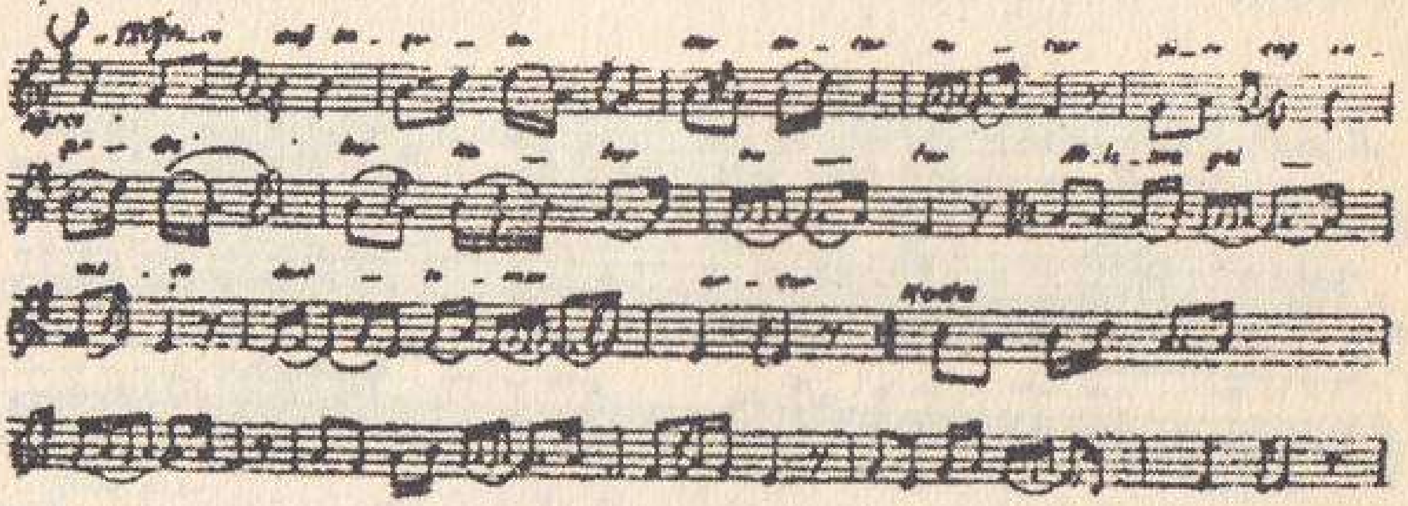
Köroğlunun bir atı var dırahşan
Benim adımı sorar Huri şan
Bolu Beyi ben Köroğlu değilim
Elli yüz yaşına girsem babalı emirem!

Köroğlunun bir atı var doğri
Babamın adını sorarsan Ali
Vallah billâh ben Köroğlu değilim
Elli yüz yaşına girsem babalı emirem!

Pertek Türküsü

Yöresi: Tunceli/Pertek

Derleyen: F. Arsunar
Kaynak Kişi: Ali .....

Yüce dağ başında kar katar katar
Aklıma geldikçe dertlerim artar
Arının verdiği balı ben nideyim
Dudaktan aldığım bal bana yeter
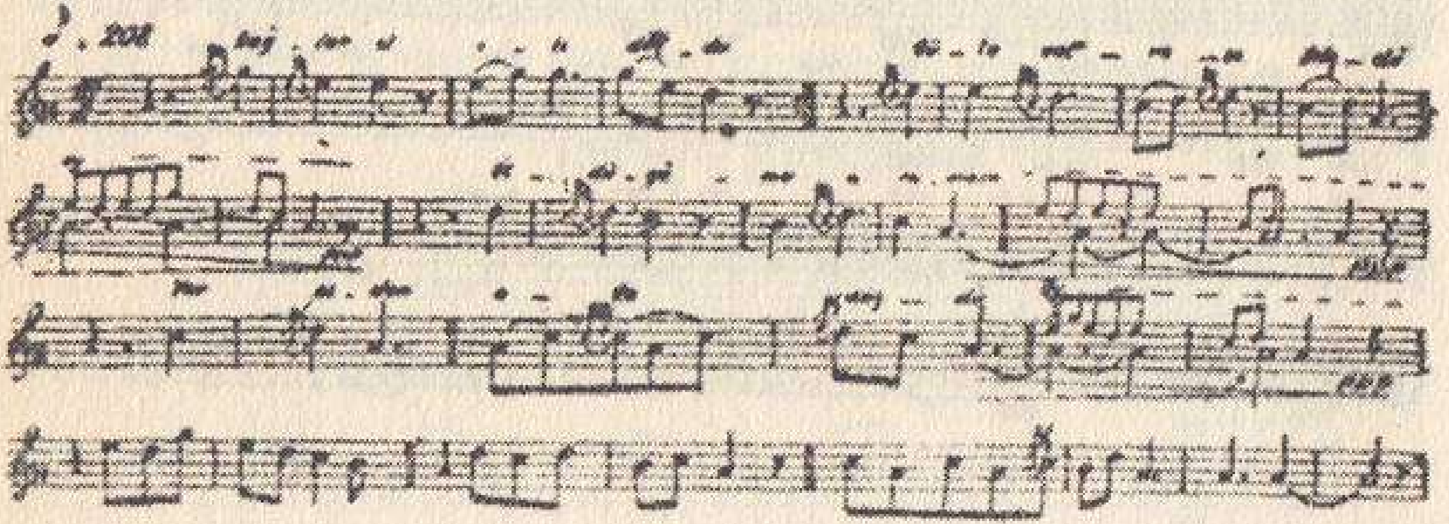
Yürü dilber yürü türemiyesin
Kör ola gözlerin göremiyesin
Benden başkasına yarim dersen
Kırılsın kolların saramıyasın

Uzaktan geliyor elinde külek
Sıvamış kollarını ne beyaz bilek
Mevlâdan isterim bir ulu dilek
El ele verek de gerdeğe girek

Tunceli Türküsü

Yöresi: Tunceli/Ovacık-Pulur
Kimden Alındığı: Bal Uşağı aşiretinden Hasan Ağa

Derleyen: F. Arsunar

Dağlar el ele düştü
Güle velvele düştü
Öldüğümü aramam
Yar elden ele düştü

Al puşim kanat kanat
Ben söylerim sen anlat,
Kemah'tan Sultan Melik
Yarim sana emanet

Kerem (Hozat) / *(Seyid Seyfi'den notaya alınmıştır)*

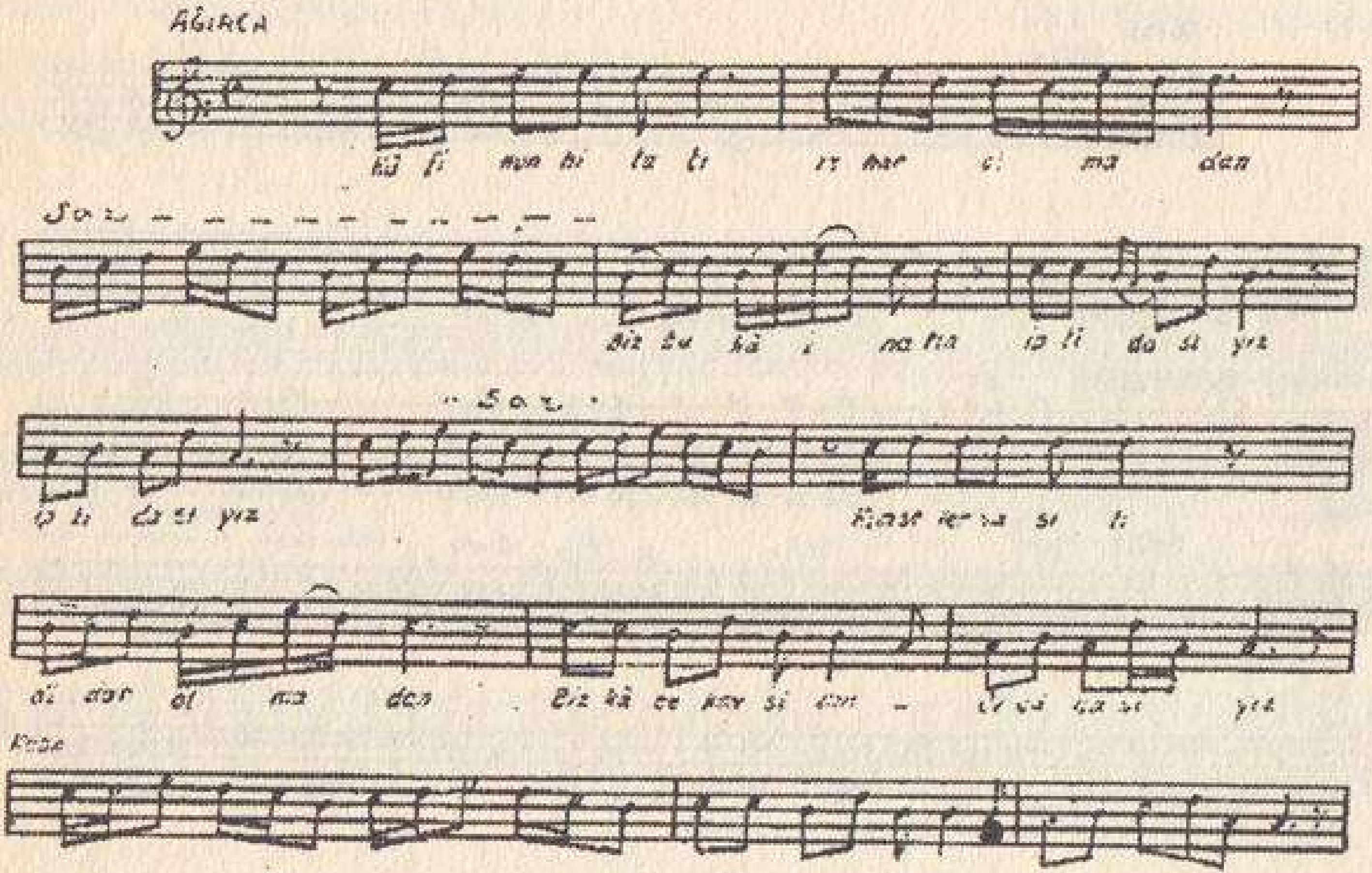
Gökyüzünde bölük bölük turnalar
Nedir sizin ahvaliniz, haliniz?
Bir arzuhal yazam yara sunmağa
Eğer dost köyüne uğrarsa yolunuz
Benim yarim sez de görüp
şaşarsız hey!..

Şol yüce dağlar nasıl aşarsız?
Duman görünce yoldan şaşarsız
Kışın Karaman'dır sizin iliniz
Yaz gelince yaylalarda gezersiz
Benim yarim siz de görüp
şaşarsız!..

Yaz gelende yaylalarda gezersiz
Bingöl yaylasını siz de geçersiz
Avcuyu görende siz ke kaçarsız
Kırarsınız kanadınız kolunuz
Benim yarim siz de görüp
şaşarsız!..
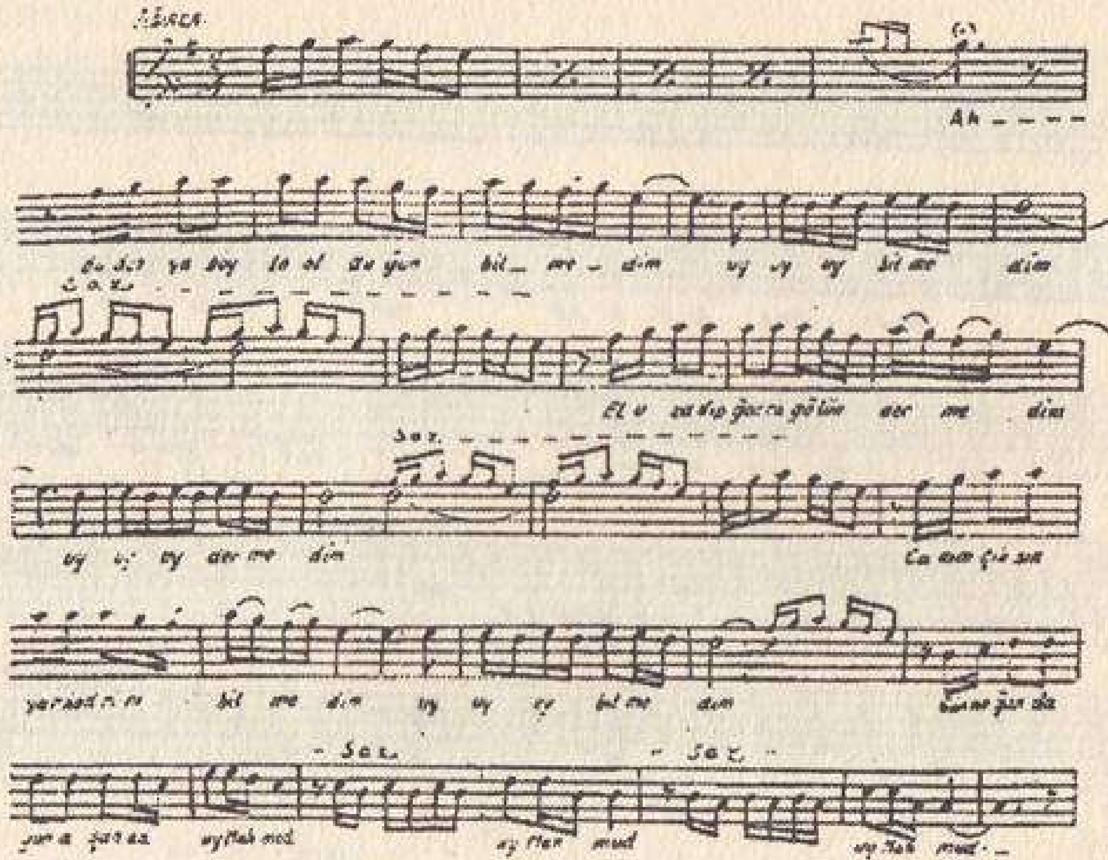
Dertli Kerem eder uğrarım derde
Canım kurban olsun
merdoğlu merde
Sefil durman, ne gezersin
bu yerde?
Yok mu sizin vatanınız iliniz?..
Benim yarim siz de görüp
şaşarsız!..

Harabi Baba (Hozat) / *(Seyfi Dede'den notaya alınmıştır.)*

Kâfi-nun hitabı izhar olmadan
Biz, bu kâinatın iptidasıyız!
Kimseler vasılı didar olmadan
Biz, Kâbe kâvsinin eviddasıyız!
Yokken Adem'le Havva âlemde
Hak ile hâk idik sırrı mübhemde
Bir gececik mihman kaldık
Meryem'de
Hazreti İsa'nın öz babasıyız
Bize peder dedi tıflı Mesiha!
Rabbi erini diye çağırdı Musa
"Lenterani" diyen biz idik
amma
Biz, Turisina'nın tecellasıyız!
Küntük'ün sırrının olduk agâhı
Aynel-yakin gördüm
Cemalallah'ı!
Ey hoca bizdedir sırrı ilâhi
Bektaşi Veli'nin fukarasıyız
Zahide şanımız inna fetahna
(Harabi Kemter'i) serseri sanma
Bir kılı kırk böler kâmiliyiz
amma
Biz Balım Sultan'ın budalasıyız!

Aşık Mahmud (Hozat) / *(Seyfi Dede'den notaya alınmıştır.)*

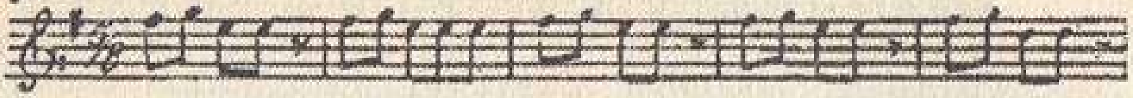
Bu dünya böyle olduğun
bilmedim
El uzatıp gonca gülün dermedim
Canım çıksın, yar kadrini
bilmedim
Gün doğanda, gün aşanda
uy Mahmud!..

Dağlar ol giyinmiş, deryalar kara
Vücudum sağ değil, sinem
hep yara
Dilim yansın, nasıl öldü diyem
o yara?
Gün doğanda gün aşanda
uy Mahmud!..

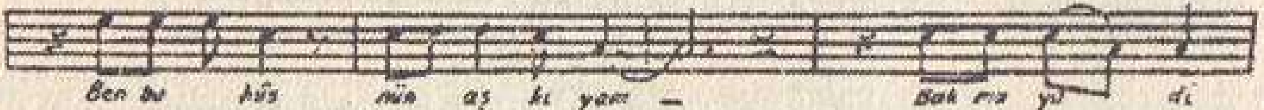
Sabahın seherini bürüdü duman
Aşkın gemisini garketti umman!
Daha sağlığına gelmiyor gülman
Gün doğanda, gün aşanda
uy Mahmud!..

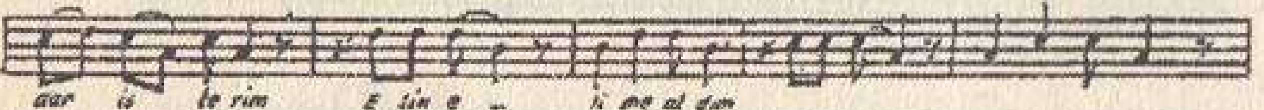
Yeni duydum Mahmud
gitmiş ölüme
Ateş saldı gülşenime gülüme
Kanlı kılıç seni almam elime
Gün doğanda, gün aşanda
uy Mahmud!..

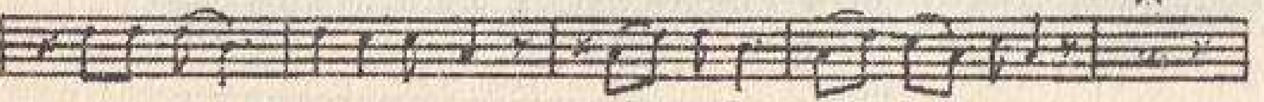
Nesimi (Hozat) / *(Seyid Hasan'dan notaya alınmıştır.)*

Her zaman zari kılıp ben bir yar
isterem
Ben bu hüsnün aşıkıyım bakmaya
didar isterem
Elin elime aldım, ahdi peyman
eyledim
Âlemde bir vefadar yar isterem

İlmi tevhidin binası hattısiva bilir
Ben bu ilmin aşıkıyım, kendinden
haberdar yar isterem
Bülbülü bağrı sazarım istediğim
güldür benim
Sanmayın ki herkes gibi âlemde
murdar isterem
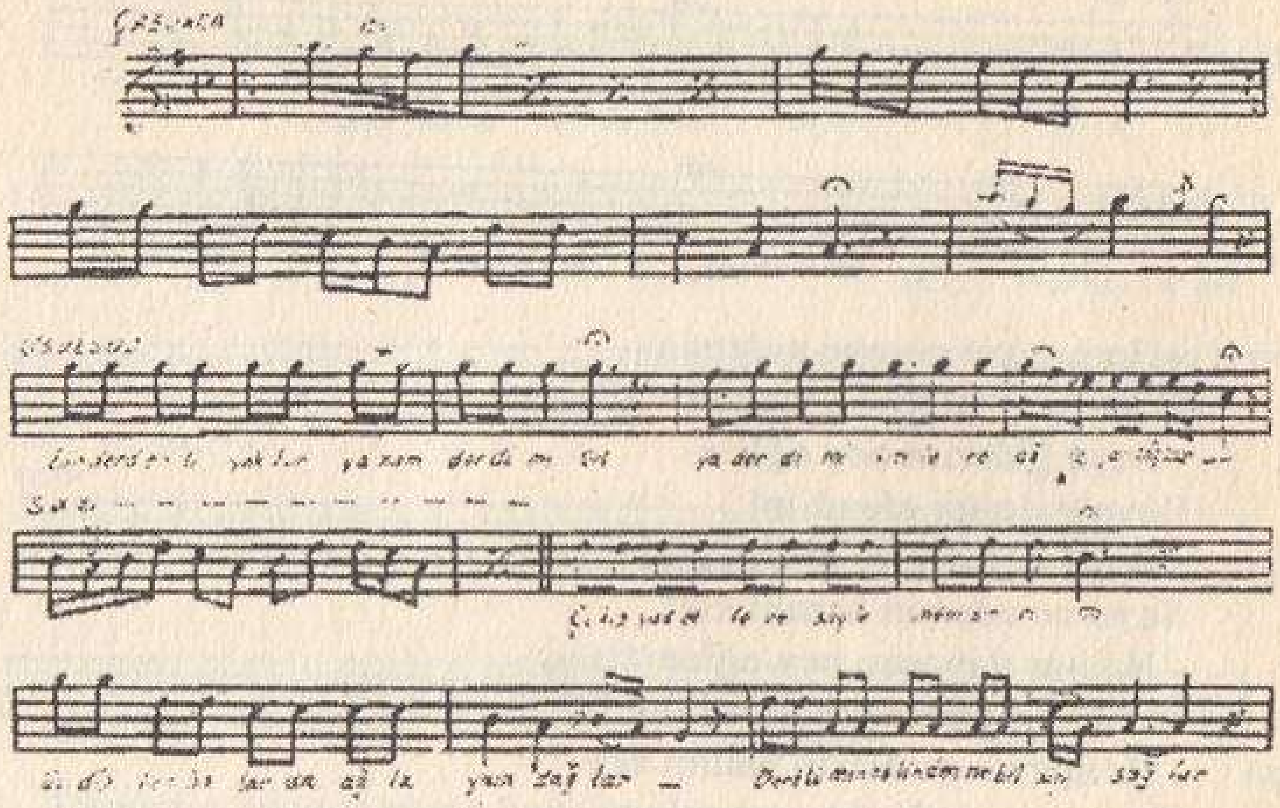
Hidmetine bel bağlamışam,
hakka yaranmak için
Şu âlemde hakka yarar her ne ki
var isterem
Gele gele ey Nesimî ahd iken
dilin eyleme hilâf
Yarın hakkın divanında senden
ikrar isterem

Virani Baba (Hozat) / *(Seyid Seyfi'den notaya alınmıştır.)*

Cuşa geldi nehri dil, kaynadı sengü hübap:
Çün derunüm hanesinde çalındı çengi def ribap
        Seyredegördüm vücudüm hanesinde ta görem
        Kim ne der işü işret sürdüler, demler acep can aman!
Vardım o demde oturmuş kırk vücut aşıklar tamam
Ellerinde camı baki rakseder durmaz şarap!
        Hamdübillâh dedim ol dem onlara sürdüm yüzüm
        Sundular cami visali olmışam sermesti harap!
Mesti lâyakıl gezerim bu vücudun mülkünü
Oğradım bir yerde dahi yedi şahsa bihesap!
        Anlar dahi yedi yıldır bilesince devreder
        Hükmedüp Kaftan Kafa anlara peyk olmuş şahap!
Hu dedim!.. ya hu dedim!.. anlar da kıldım sefer
Seyrederken nagihan gûşüme erdi bir hitap!

Gel!.. dedi; vardım oturmuş anda üç padişah
Tevhit olmuş dillerinde dört kitap!
Dediler: "Hoş geldin! Ey dürlü vücuda bir deva
Taliin mesut imiş, lâ havf olup çekme azap!"
Hamdübillâh dedim ol dem orada kıldım sefer
Azmedüp bir menzile, erdim ol demde cüsti cab...
Gördüm ol dem haymei miadı kurmuşlar tamam
Çevresine nazar saldım temamet Yüztinab!
İki yedi kez yoldaştım Yüztinabe ey ahi
Bir kapı gördüm okudum: "lâ fetah"; fetholdu bab!
Gördüm anda padişahı âlemi kutbi zaman
Levhi mahfuza nazar edüp oturmuş bihicap!
Arkasını engi ruze.. yüzünü Kıbleye
Bir elinde afitap, bir elinde mahitap!
Oynadır çoğan edinmiş bunlar, her suphüşam
Bir elin meşrika salmış.. bir elin mağrıba tab...
Hamdübillah dedim ol dem hâke sürdüm yüzümü...
Perde ref oldu yüzümden aradan kalktı nikab!
Gördüm anda cümle eşya serbeser nur imiş
Hükmedip çarı anasır: badü ateş, hakü ab!..
Zati bir kuvvet idi bi fiil oldu kâinat!
Bil bu nutkun rumuzunu, dedim sana şafi cevap..
Ey (Viranî) sen vücudün hanesinde nutfeyi
Farkedüp kimdir ALİ vallahü âlem bissevap?!..

Derviş Ali (Hozat) / *(Seyid Hasan Dede'den notaya alınmıştır.)*
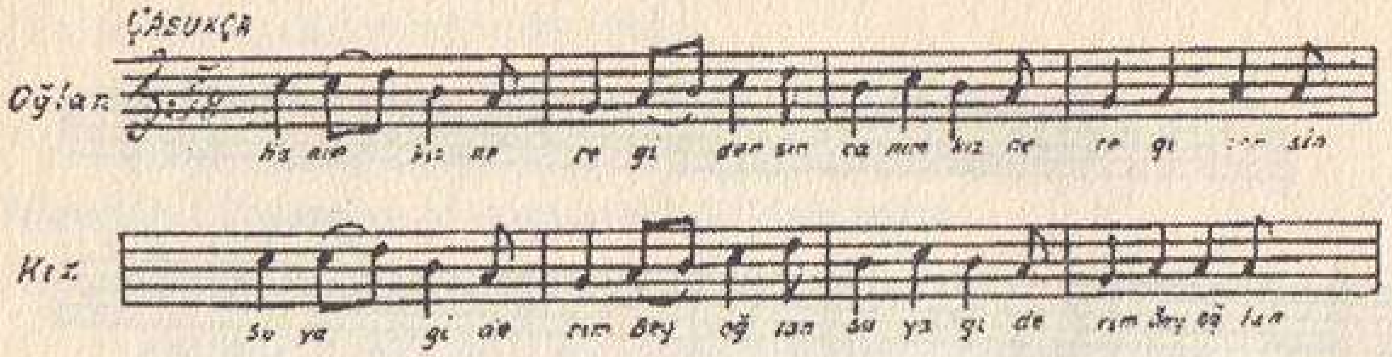

Birdir, ehli yoktur;
yanam derdimi gel!
Ya derdimi kimlere
ağlayam dağlar?
Çıkıp yadellere söylemem sırrımı
Gidip tenhalarda ağlayam dağlar!
Dertlinin halinden ne bilsin
sağlar?!

Selâm verip selâm alır kalmadı!
Gönül bir ikrarda kalmadı!
Ne sebeple gül yüzlü dostum
gelmedi
Ya halimi kimlere ağlayam
dağlar?!
Dertlinin halinden ne bilsin
sağlar?!

Aka aka ırmaklarım duruldu
El vurdukça dumanları yırıldı
Kangı dala el attımsa kırıldı
Kement olup kollarımı bağlayam
Ya derdimi kimlere ağlayam
dağlar?!

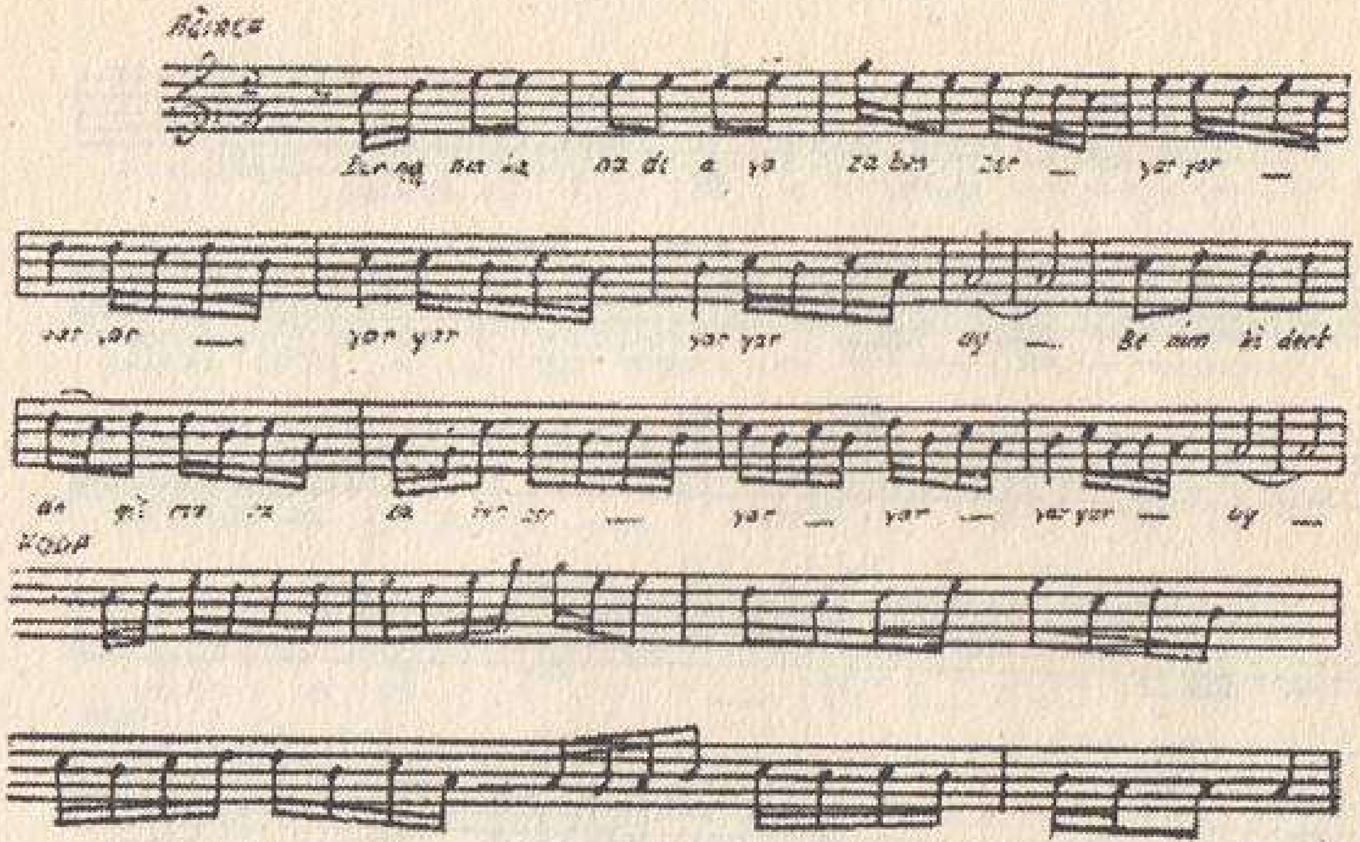
Derviş Alim der ki iş hani?
Avcı, avlayacak kuş hani?
Bu faniye geldiğime pişmanım
Felek güldürmedi neyleyim
dağlar?
Dertlinin halinden ne bilsin
sağlar?!

Duo (Ovacık)

Oğlan - Hanım kız nereye gidersin-
Canım kız nereye gidersin
Kız - Suya giderim bey oğlan,
Suya giderim efendim!
Oğlan - Suyu ne edersin canım kız,
Suyu ne edersin hanım kız!
Kız - Hamur yaparım bey oğlan
Hamur yaparım efendim
Oğlan - Hamuru ne edersin hanım kız
Hamuru ne edersin canım kız
Kız - Deveye veririm beyoğlan
Deveye veririm efendim
Oğlan - Deveyi ne edersin hanım kız
Deveyi ne edersin canım kız
Kız - Duza yollarım bey oğlan
Duza yollarım efendim
Oğlan - Duzu ne edersin hanım kız
Duzu ne edersin canım kız
Kız - Koyuna veririm bey oğlan
Koyuna veririm efendim
Oğlan - Koyunu ne edersin hanım kız
Koyunu ne edersin canım kız
Kız - Yününü kırkarım bey oğlan
Yününü kırkarım efendim
Oğlan - Yününü ne edersin hanım kız
Yününü ne edersin canım kız
Kız - Çeyizimi dokurum bey oğlan
Çeyizimi dokurum efendim
Oğlan - Çeyizi ne edersin hanım kız,
Çeyizi ne edersin canım kız
Kız - Sarılıp yatarım bey oğlan
Sarılıp yatarım efendim!

Turna (Ovacık)

Turnanın kanadı ayaza benzer, yar yar yar
Benimki dert değil maraza benzer, yar yar yar
Elâ gözlüm, sevdiğim dilber canım, yar yar yar
Seninki candan değil garaza benzer, yar yar yar
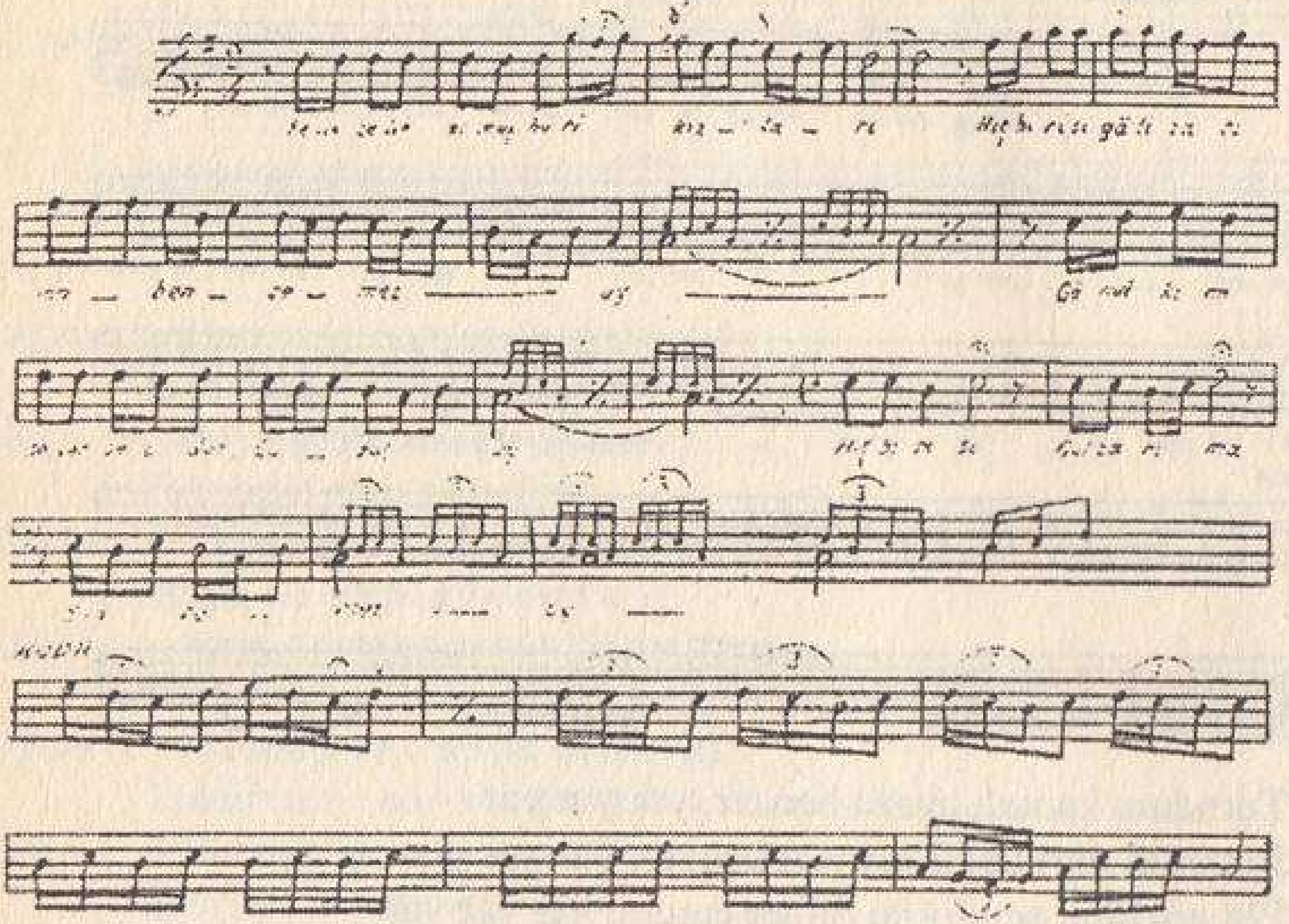
Yüce dağ başına çıkam oturam, yar yar yar
Bulamıyom yolu yari getirem, yar yar yar
Herkes sevdiğini almış yanına, yar yar yar
Ben elimi koyup koynuma oturam, yar yar yar

Yüce dağ başında harman mı var, yar yar yar
İpekli telinden urganı mı var, yar yar yar
O kadar dert bana yükledin, yar yar yar
Bu kadar derde dermanım mı var, yar yar yar

Yüce dağ başının tenksiz dumansız, yar yar yar
Sen beni sevmedin dinsiz imansız, yar yar yar
Durnanın kanadı bir karış telden, yar yar yar
Yanmış yüreğim ne gelir elden, yar yar yar

Yedi yıldır hasretini çekerim, yar yar yar
Günahım vebalim yarin boynuna, yar yar yar
Yedi yıldır tutuşmuşum yanarım, yar yar yar
Deryalara düşsem közüm söner mi, yar yar yar

Gülzarıma Benzemez (Ovacık-Pulur)

Belik belik olmuş huri kızları
Hiç birisi Gülzarıma benzemez
Gönül kimi severse odur güzel
Hiç birisi sevdiğime benzemez

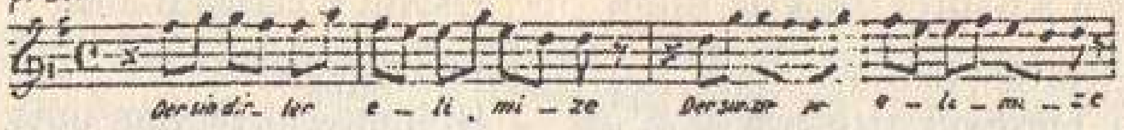
Kimi al giyinmiş kimi kırmızı
Kimi gül devşirir kimi nergizi
Kimi Şeyhislâmın vezirinin kızı
Hiç birisi Gülzarıma benzemez

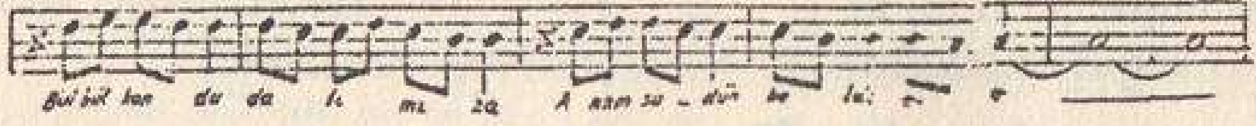
Kimi al giyinmiş kimi kırmızı
Kimi gül devşirir kimi nergizi
Kimisinin ağzında dişleri inci
Hiç birisi Gülzarıma benzemez

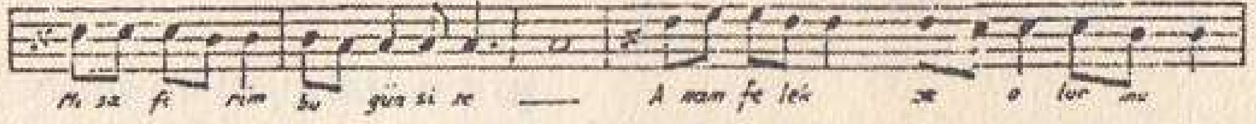
Kimi al giyinmiş, kimi zibavi
Kimisin dünyada yoktur erbabı
Kimisinin koynunda cevahir kabı
Hiç birisi Gülzarıma benzemez
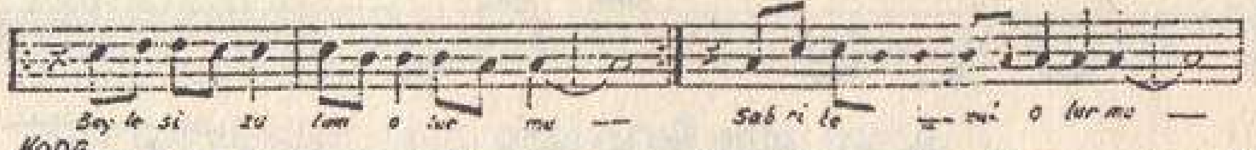
Şah İsmail yandı tutuştu
Yurdu boş kalmış gitmiş bir yana
Yaylâ, benim Gülzarımı gördün mü?
Hiç birisi sevdiğime benzemez

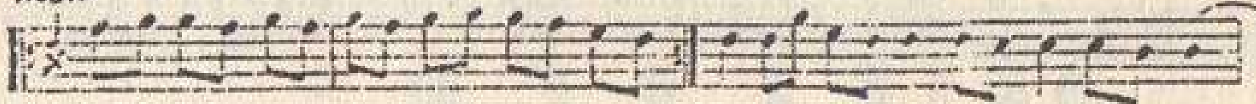
Kösoğlu Güllabi Ağa (Ovacık-Pulur)

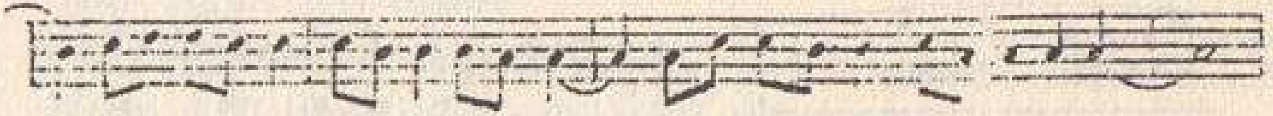

Nakarat
Aman felek bu olur mu?
Böylesi zulum olur mu
Böyle bir çetin yaraya
Sabrı tahammül olur mu

Yol üstünde mezalime
Mail oldum gezenime
Ey Ezrail kerem eyle
Sarayda bir güzelim var

Yatağımı serin bari
Ağlaşırlar zari zari
Gelin bakın genç ağama
Terkediyor nazlı yari

Kösoğlu Güllabi ağa
Oğlu çıkmış evlenmeğe
Düğüncüler dağılmaktan
Gittiler mezar kazmağa

Çifte davul çalınıyor
Düğün işi görüniyor
Duman tuta Kumru Hanım
Ezrail canım alıyor
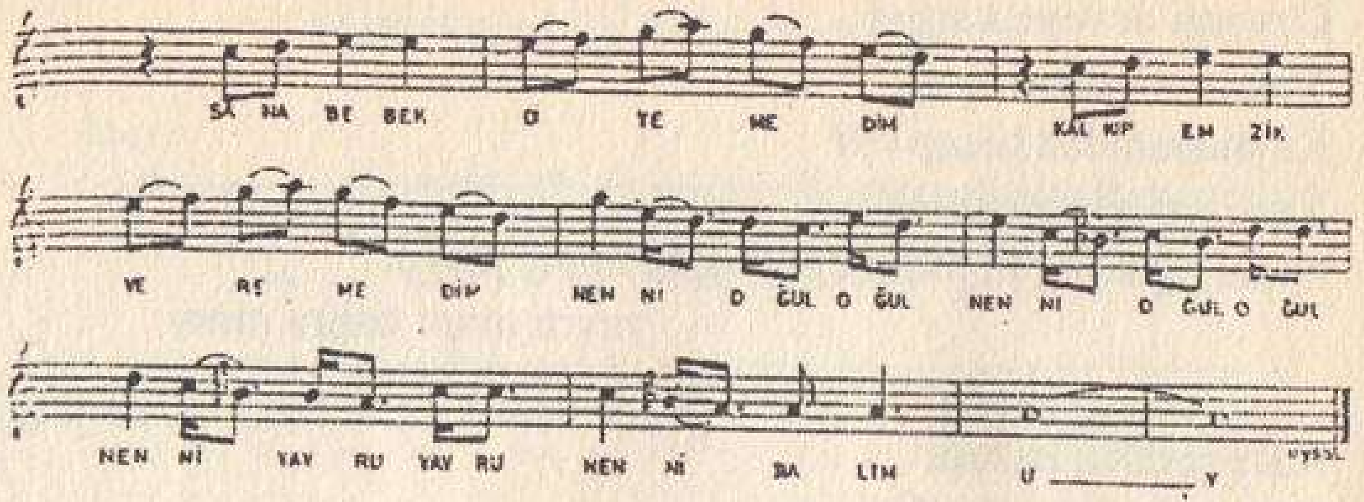
Serindir bahçenin yanı
Çağır gelsin Kumru Hanı
Evlendik murad almadık
Fanidir bu dünya fani

Elma Attım (Ovacık-Zeranik)

Kimden Alındığı: Maksut uşağı Aşireti'nden
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmıştır. (G.H.M.'de "Maya" adıyla anılan dizi)

Usulu: 4 zamanlı usul kullanılmıştır
Bölüm: Tek Bölümlüdür
Sözel: (4+4) Heceli "Mani" biçiminde yazılmış türkü

Alma attım yuvarlandı uy
Gitti beşiğe dayandı
Bebek beşikte uyandı
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

Sana bebek diyemedim
Kalkıp meme veremedim
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

Deve gelir katar gider
Çamurlara batar gider
Bu nasıl anasıdır
Yavrusunu dağdan atar gider
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

Sana bebek diyemedim
Kalkıp meme veremedim
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

Devemi deveye kattım
Yuları boynuna attım
Kaynanamdan hicap etti
Yurt yerine varına tek
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni
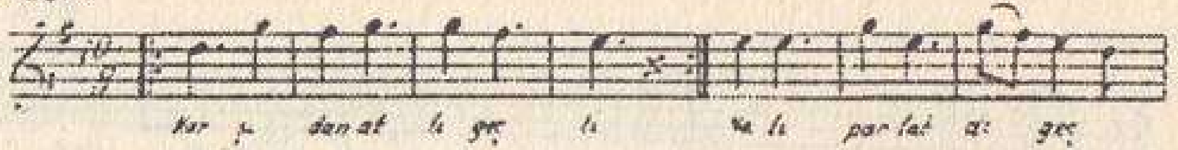
Kara çadırın kazuğı
Gül memeler yol azluğı
Gelmez kâfir anasının yazuğı
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni
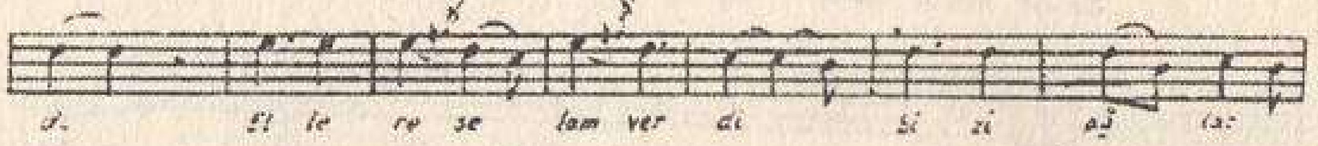
Havadan uçan kartallar
Kanadına kan bulaşanlar
Bebeğim onlar yemişler
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

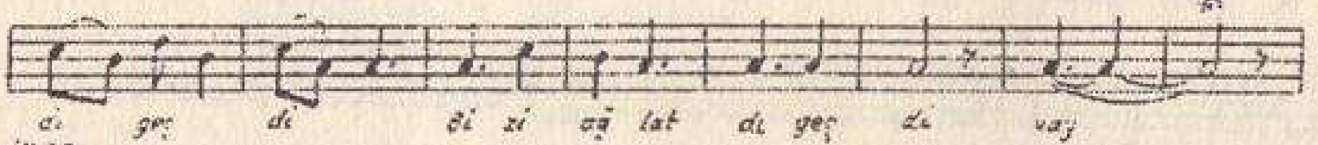
İlkenme devem ilkenme
Cevahirdir senin yükün
Çam dalında kaldı yükün
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

Kızlar gelin çaydan geçek
Çay bulanık nerden içek
Bebek ölmüş, kefen biçek
Ninni oğul, oğul, ninni oğul oğul, ninni yavru,
yavru ninni balım ninni

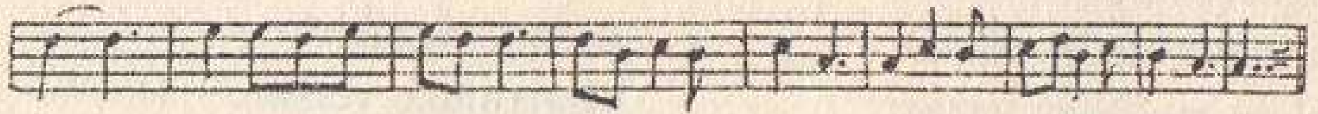
Halk Türküsü (Ovacık-Zeranik)

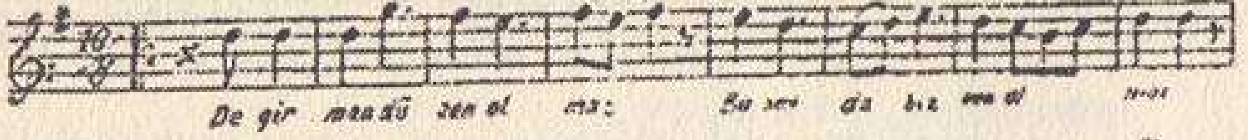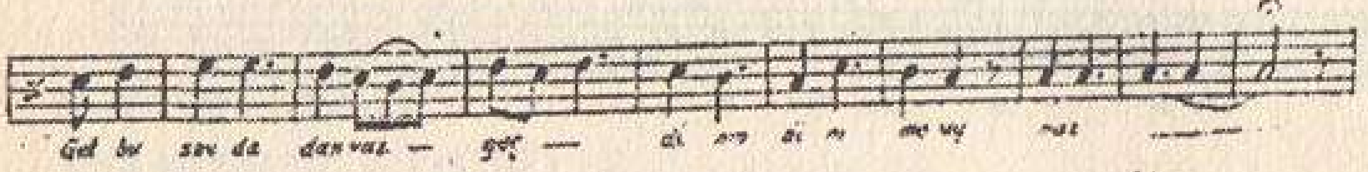

Karşıdan atlı geçti
Nalı parlattı geçti
Ellere selâm verdi
Bizi ağlattı geçti

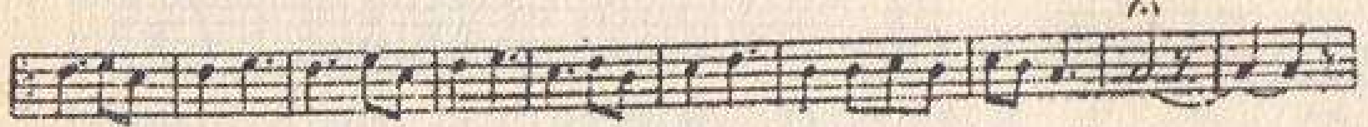
Bostandaki hıyarsın
Sen bir sevgili yarsın
Her hatıra beğendim
El sözüne uyarsın

Köşkü köşküme karşı
Atma köşküme taşı
Gel sarılah yol yatak
Dosta düşmana karşı

(Leçeğin) ağına bak
Destenin bağına bak
Her hatıra kıymadım
Sivas'ın dağına bak

Değirmen düzen olmaz
Bu sevda bizden olmaz
Gel bu sevdadan vazgeç
Dinin dinime uymaz

Çifte pınar yan yana
Su içtim kana kana
Gizliden bir yar sevdim
O da çıktı meydana

Fırat'tan gelir kelek
Aldattı bizi felek
Muradımızı versin
(Kemah'tan) Sulmak Melek

Senden yastuk isterim
Yarden harçluk isterim
Yar gurbetten gelirse
Çifte yastuk isterim

Halk Türküsü (Ovacık-Zeranik)

Dağlar el ele verdi
Güle velevele düştü
Öldüğümü arama
Yar elden ele düştü

Ali'min yapusuna
Celp gelmiş kapusuna
Bir yıl daha sabreyle
Ali'min mahbusuna

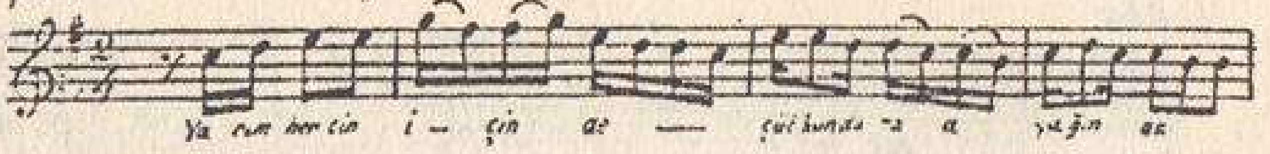
(Eric'in) altı bukler
Çiçek açmış söğütler
Hiç mahbusa girer mi
Ali kimin yiğitler
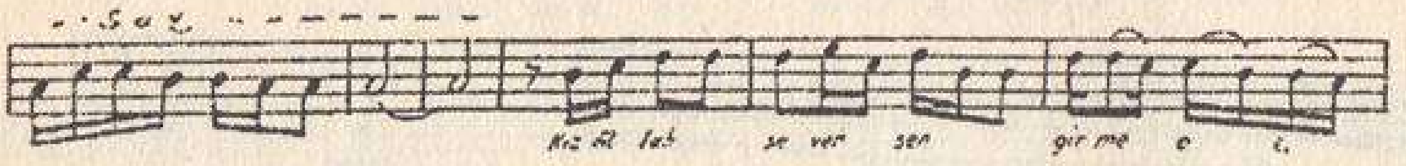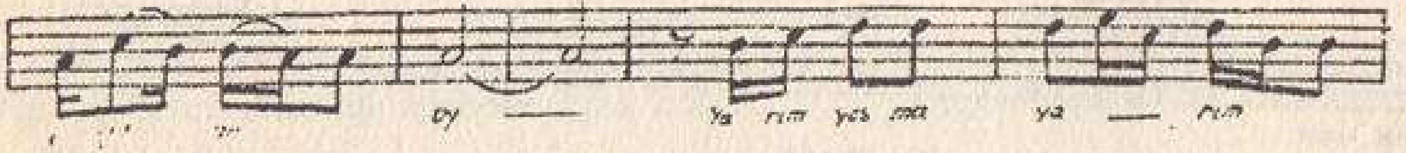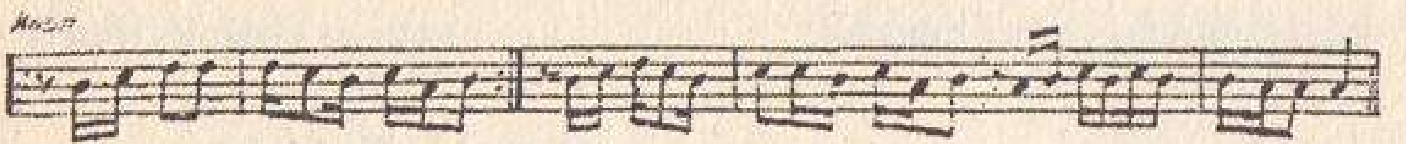
Al ata bindirdiler
(Hodiğe)(*) indirdiler
Saçı sırmalı gelin
Ali'ye vurdurdular

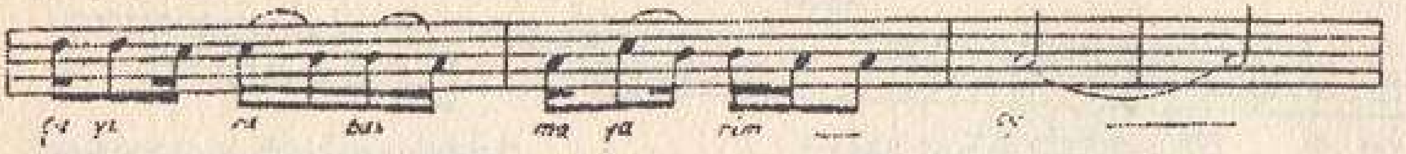
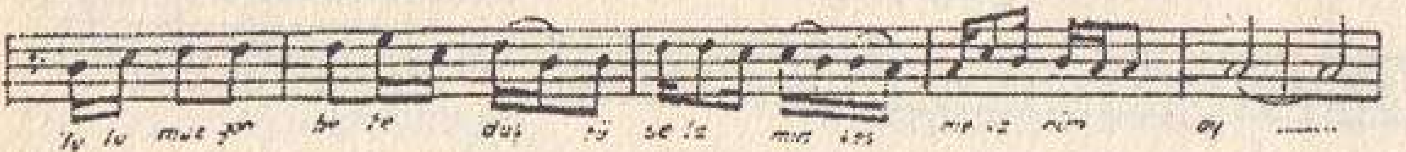
Eric'in altı eniş
Ağalar gayret edin
Doktor yemiş beş lira
Kurşun yerin dememiş

(*) Hodik: Köy

Halk Türküsü (Ovacık-Zeranik)
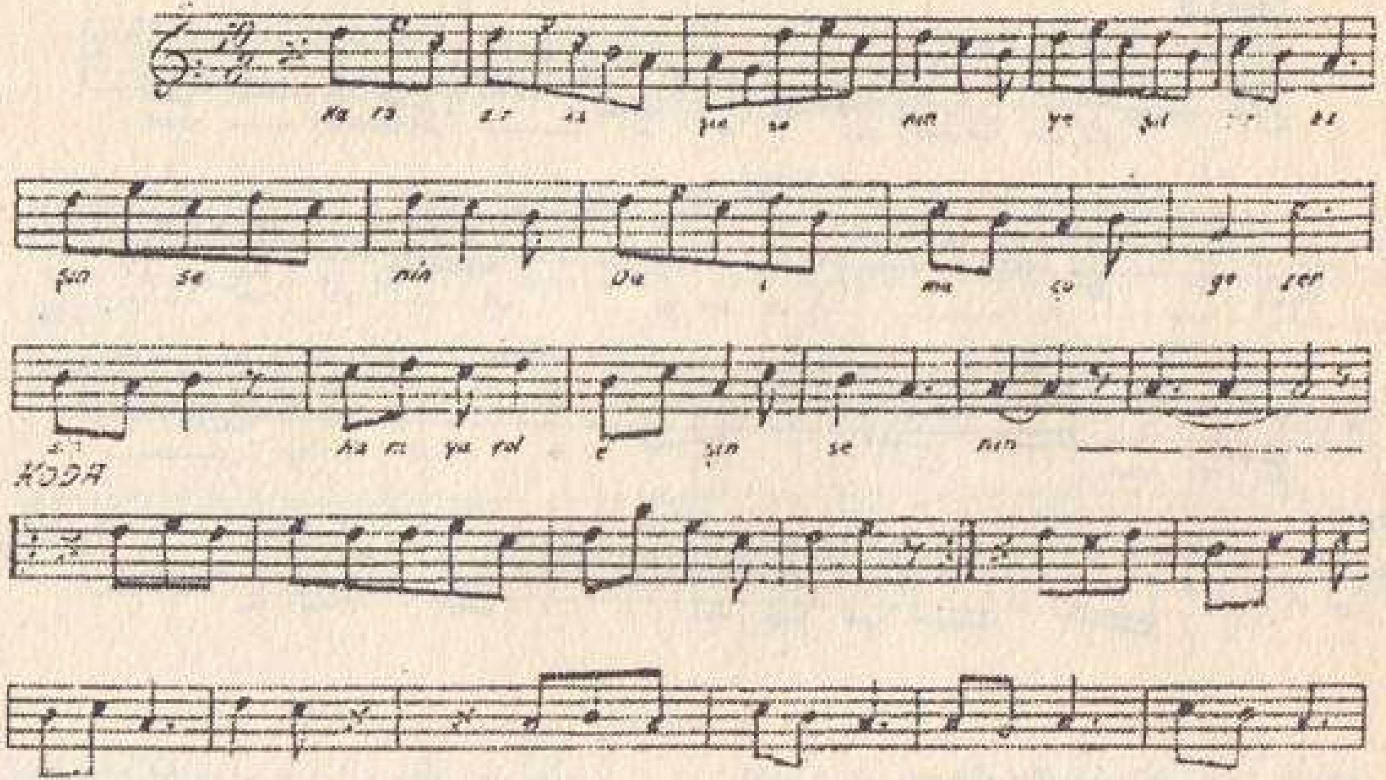

Yarım harcın içinde
Çüt kondura ayağında
Kız Allah'ı seversen
Gezme o el içinde

Yarim, yosma yarim
Çayıra basma yarim
Yolumuz gurbete düştü
Selâmın kesme yarim

Gel benim alışığım
Bal ilen karışığım
Yol yanında küsülü ol
Tenhada barışığım

Halk Türküsü (Ovacık-Zeranik)
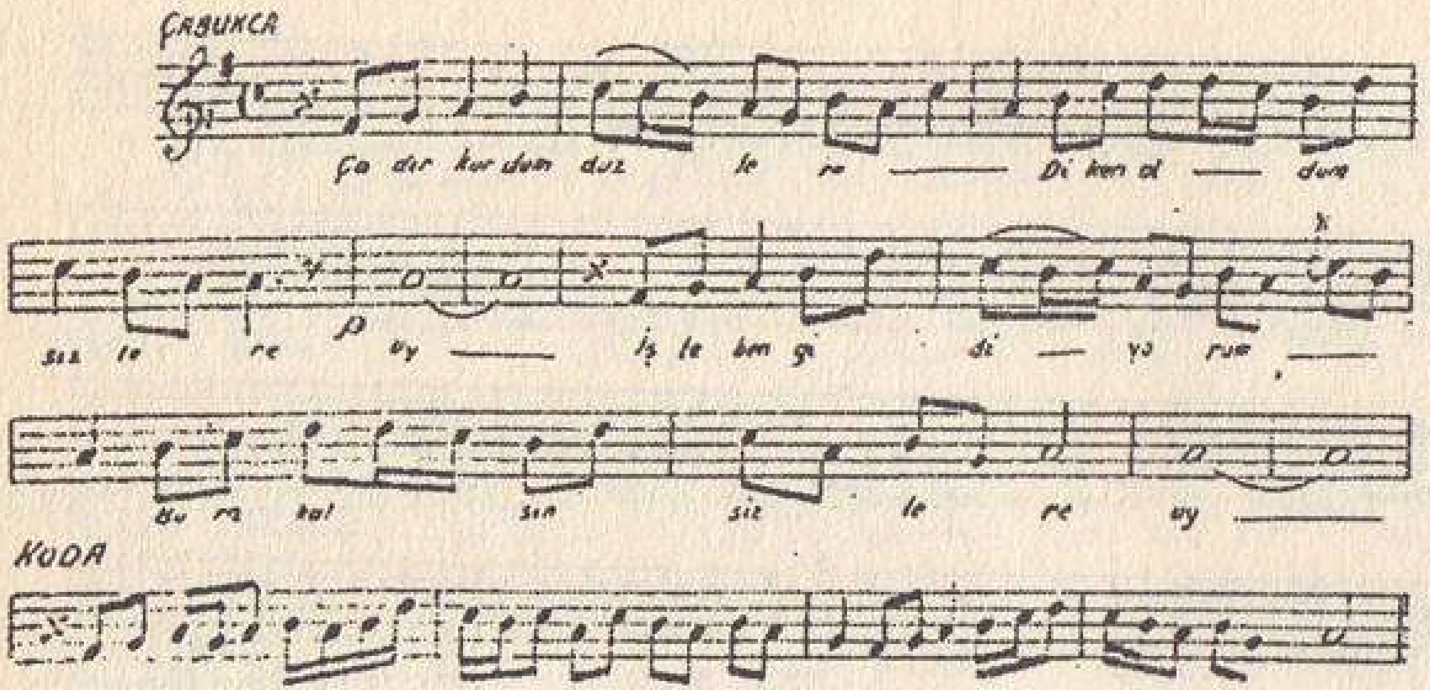

Karadır kaşın senin
Yeşildir başın senin
Daima çift gezersin
Hani ya yol eşin senin

Yağmur yağar kar ilen
Ben küsülüyüm yar ilen
İl bay ilen karıştı
Ben intizarım yarime

Köprünün altı diken
Beni saldın gül iken
Of desinler desinler
Ağzın dilin yesinler

Halk Türküsü (Ovacık-Zeranik)

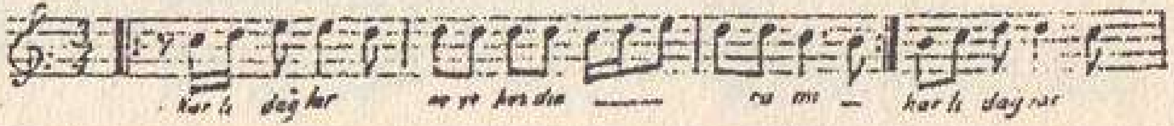

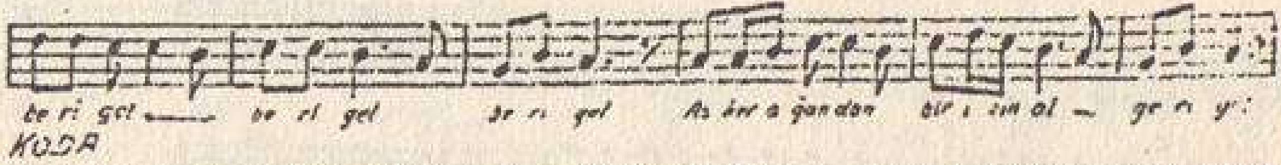
Çadır kurdum düzlere
Diken oldum gözlere
İşte ben gidiyorum
Bura kalsın sizlere
        Vatan kalsın sizlere

Al puşim kanad kanad
Ben söylerim sen anlat
Kemah'tan Sultan Melek
Yarim sana emanet

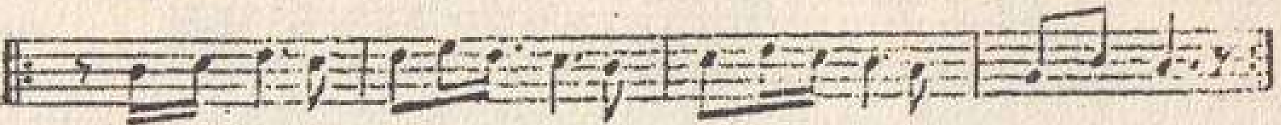
Al puşiyi eğdiğim
Zararına değdiğim
Dünya dolu yar olsa
Sensin benim sevdiğim

Halk Türküsü (Ovacık-Zeranik)

Karlı dağlar neye kestin aramı
Göz göz ettin sinemdeki yaramı
Karlı dağlar beri gel beri gel
beri gel
Asker ağandan bir izin al geri gel

Hiç yüzüm yok karlı dağı
herk idem
Gönlüm yoktur nazlı yari
terk idem
Karlı dağlar beri gel, beri gel,
beri gel
Asker ağandan bir izin al geri gel

Bir çift camıs aldım koşmadım
Çok niyet ettim karlı dağı
aşmadım
Karlı dağlar beri gel, beri gel,
beri gel
Asker ağandan bir izin al geri gel

Karlı dağlar belik belik yol açsın
Sen de benim gibi yarsız kalasın
Karlı dağlar beri gel, beri gel,
beri gel
Asker ağandan bir izin al geri gel

Kerem (Hozat)
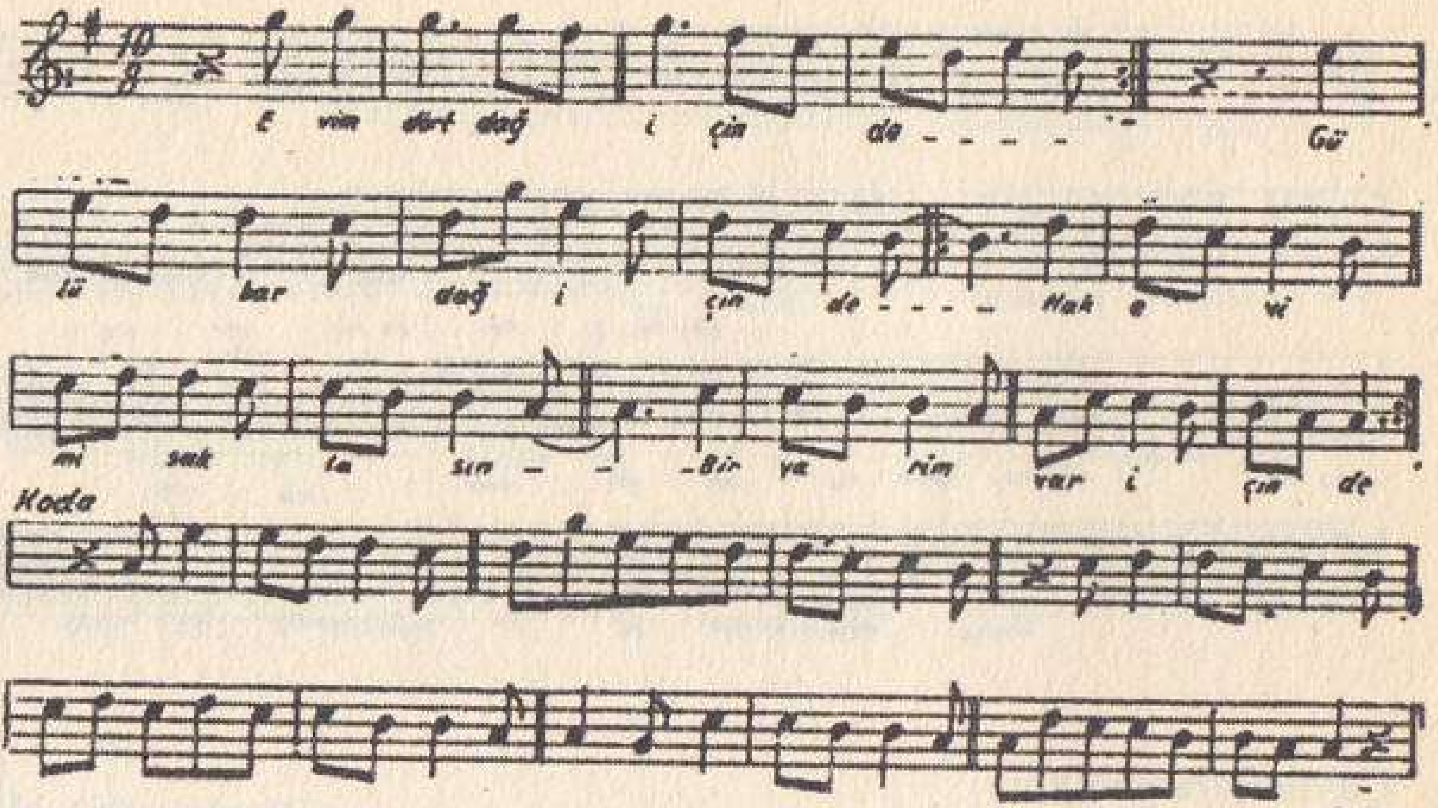
Aslı'nın saçları som sırma telden
Gurbet eli gezen ne gelir elden
Ben de bir tek bülbül idim
ayrıldım gülden
Gül dalında yad olduk bugün

Aslı'm oynar satrancın merdini
Çeken bilir gurbet elin derdini
Ben de çekmişim bu dertlerin
derdini
Çekerim bunu varsın beş olsun

Aslı'm seni sorayım köçerde
Ağlar yüzüm, güler yüzüm
naçarda
İstersen bir ah çekem içerde
Korkam şehre düşer velvele

Yüce dağ başında bir top kar idim
Güneş doğdu bülbül gibi eridim
Ağaların, paşaların sevgilisi
miydim
Şimdi köşelerde bakan ben
oldum

Halk Türküsü
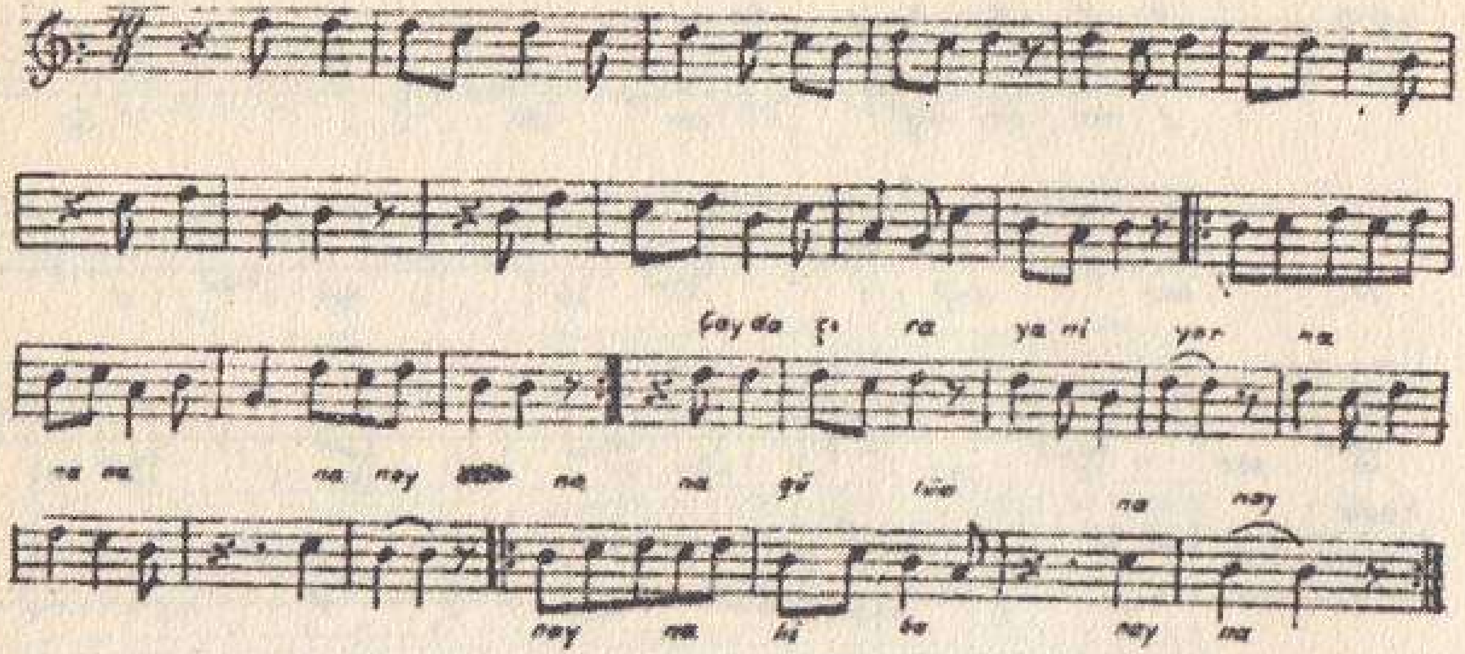

Evim dört dağ içinde,
Gülü bardağ içinde.
Hak evimi saklasın,
Bir yarim var içinde!

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni.
Devri dönesi felek!
Çapraz bağladı beni.

Kır atın boynu kara;
Binem gidem dağlara.
Ya gelem, ya gelmeyem,
Ağla ey bahtı kara!..

Kaynak: Elaziz Halk Türküleri, İst. 1936

Gelin Oyun Havası
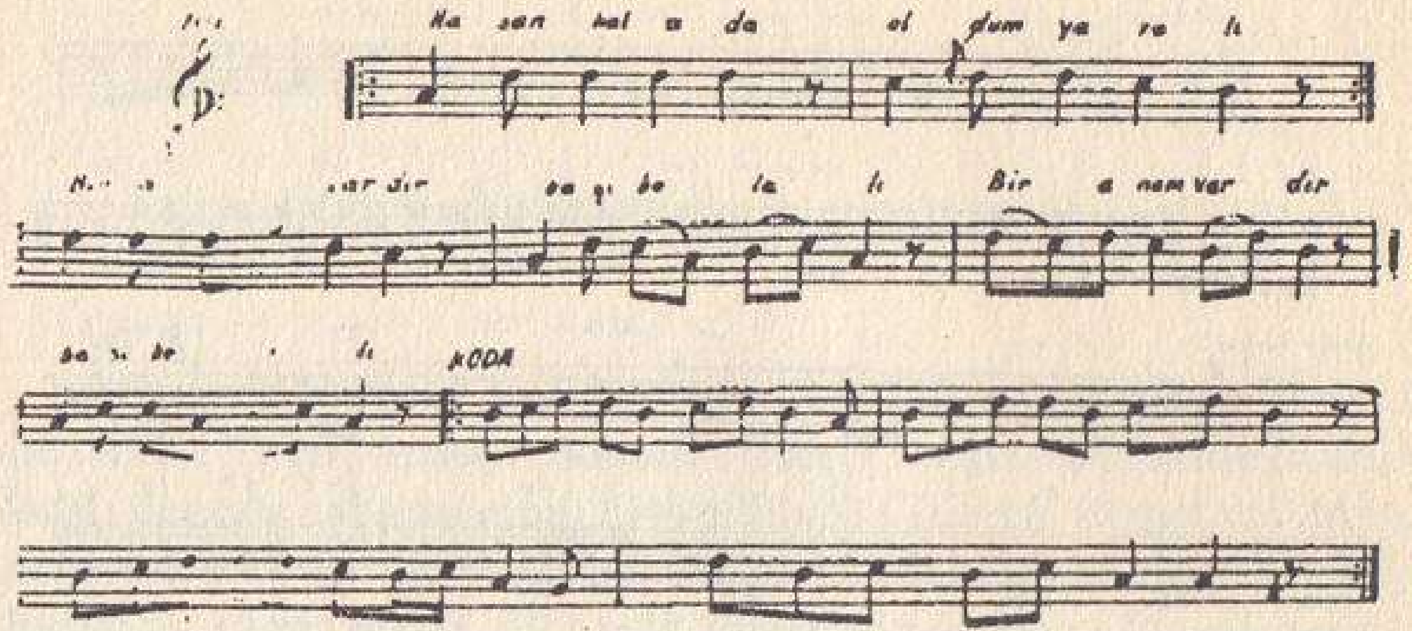

Çayda çıra yanıyor,
Ayda yılda yanıyor. Nayna hanım nayna!..
Usul kaldır yorganı Nayna hanım nayna!..
Engeller uyanıyor, Nayna hanım nayna!..

Buralarda gülüm yok,
Söylesem de dilim yok. Nayna hanım nayna!..
Geceler uykum gelmez Nayna hanım nayna!..
Kararım yok Nayna hanım nayna!..

Dam üstünde duran kız!
Yüreğimi yaran kız! Nayna hanım nayna!..
Bayram kırbansız olmaz, Nayna hanım nayna!..
Canım sana kurban kız! Nayna hanım nayna!..

Kaynak: Elaziz Halk Türküleri, İst. 1936

Halk Türküsü

1
Hasankalede oldum yaralı,
Bir anam vardır başı belâlı!..
Bir mektup yazdım üstü karalı...
Nakarat
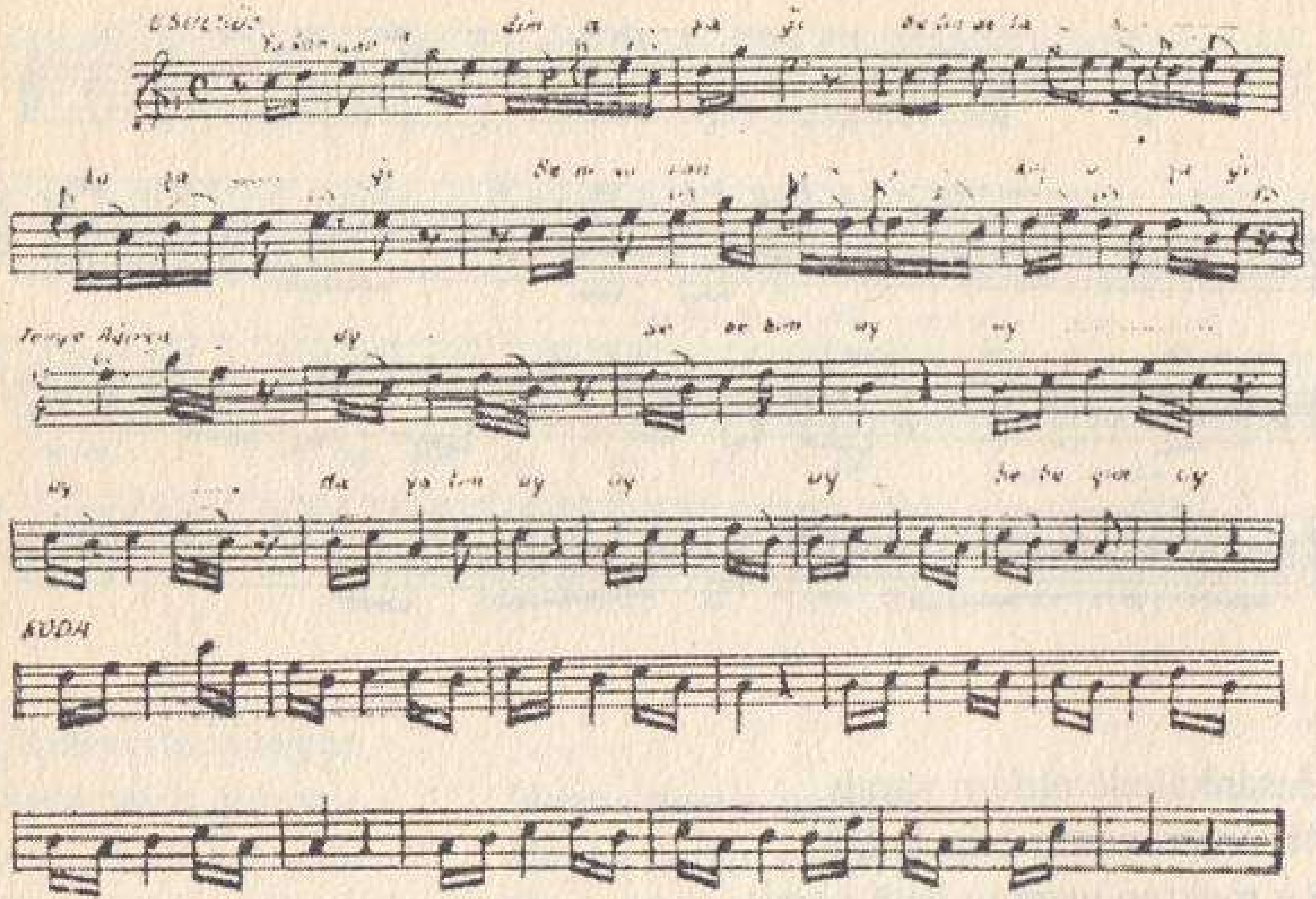
Ağlama annem gider gelirim,
Belki ahrette seni görürüm!..

2
Hasankale bir küçük kasaba,
Rus askeri gelmez hesaba...
Türk askeri benzer kasaba!
Nakarat

3
Oldum suvari bindim katıra;
Bir anam yoktur beni kayıra?
Korkarım felek beni ayıra?..
Nakarat

Kaynak: Elaziz, Bakırmadeni Kazası Halk Türküleri, İst. 1937

Halk Türküsü

1
Yukardan indim aşağı,
Belinde lâhur kuşağı
Beni vuran Koç uşağı!
Nakarat
Uy uy sebebim uy...
Uy uy hayatım uy...
Uy uy bebeğim uy...

2
Bebeğin beşiği çamdan,
Sallar iken düştü damdan,
Haber aldım beybabandan!..
Nakarat

Kaynak: Elaziz, Bakırmadeni Kazası Halk Türküleri, İst. 1937

MUZAFFER SARISÖZEN'İN YAPTIĞI DERLEMELER

Giriş

Muzaffer Sarısözen, 1943'te, Halil Bediî Yönetken ve Rıza Yetişen ile birlikte Tokat, Amasya, Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'da başladığı derleme çalışmalarına, 1944'te Elazığ, Tunceli, Bingöl ve Muş'ta devam eder. Bu derleme gezisi, Sarısözen'in 8. derleme gezisidir. Bir buçuk ay süren gezide, 293 halk ezgisi derlenmiştir. "*Lavuk, maya, hoyrat*" ile çeşitli oyun havaları tespit edilmiştir.

Derleme gezisinde Sarısözen, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Devlet Konservatuarı arşivi için Tunceli'de yaptığı derlemelerde, halk müziğinin iki sesli halk türküleri kazandığını ifade eder, bunu o tarihlerde çeşitli dergilerde makale konusu yapar (örneğin, Ülkü Dergisi, Güzel Sanatlar Dergisi)

Ülkü dergisine yazdığı makalede, bu türkülerin yalnız Türk Müziği için değil, bütün müzik alemi için heyecan uyandıracak önemli belgeler olduğunu belirtir. Sözkonusu türkülerden ilki Tunceli-Pertek'te Süleyman Kaya ile İsmail Oğuz'dan derlediği "*Siyah Perçemlerin*" adlı türküdür. İki kemane ve bir bağlama türküyü, kemane çalanlarla bir okuyucu esas türküyü, bağlamacı da paralel beşliler halinde yürüyen ikinci sesi söyler. Pertek halkı da, türküye ikinci bir sesin katılmasını yadırgamaz. Dinleyenlerin, çalanların, söyleyenlerin tavırlarından ve hallerinden bu tarz havalar dinlemeye alışık oldukları anlaşılır. Tunceli'nin diğer illerle sosyal yönden bir alış veriş içinde olmadığı ve dışarıya her yönden kapalı olduğu gözönüne alınırsa, buradaki müziğin, diğer şehirlerin müziklerinden etkilenmediği sonucu ortaya çıkar ve böyle bir ortamda, çok sesliliğin ilk şekilleri olan paralel 4'lü ve 5'lilerin doğması, gerçekten dikkate değerdir onlar için. Bu parçaların iki sesli söylenmesi irticalendir.

Sarısözen ve arkadaşlarına göre, müzik ve folklor bilimi için, tarihi belge özelliğini taşıyan iki sesli halk türkülerinden ikincisi ise yine

Tunceli - Hozat'tan derlenen "*Gül*" isimli türküdür. Bu türküyü kaynak kişiler, bir keman ve bir bağlama eşliğinde paralel beşliler şeklinde yürüyen iki seslilikle çalıp söylemişlerdir.

İlk çok seslilik şekli paralel beşli ve dörtlülerdir. Bunun ilk örnekleri Tunceli'nin Pertek ve Hozat yerleşimlerinden derlenen "*Siyah Perçemlerin*" ile "*Gül*" adlı türkülerde görülüyor.

Sarısözen, Dört vuruşlu ana usuller ve bunların üçerli şekilleri bölümüne on sekiz örnek vermiştir. Bu örnekler içinde, "*Siyah Perçemlerin*" adlı türkü, iki seslilik açısından önemli bir örnektir. Yine, Bileşik yedililerdeki üçlülerin senkoplu olması, ritm bakımından zengin bir durum meydana getirmektedir. Bileşik yedililere örnek olarak verilen 2 sesli yazılmış "*Gül*" türküsü dikkate değerdir.

Armağan Coşkun Elçi, T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan "*Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları)*" adlı kitapta, şöyle diyor:

"*Müzik tarihlerinde tek seslilikten çok sesliliğe geçişin ilk şekillerinin paralel 4'lü ve 5'liler olduğu bilinmektedir. Pekçok müzik tarihçisi, çok sesliliğin ilk kez Batı'da başlamış olduğunu savunarak, Doğu'da başlamış olacağına hiç ihtimal vermezler ve buna sebep olarak da Doğu'da yapılan çalışmalarda bir ipucu bulunmadığını gösterirler. Buna rağmen, bağlamanın çok eski bir tarih evveliyatına sahip olması gözönüne alınırsa, çok sesli müziğin önce Batı'dan çok Doğu'yu ilgilendirdiği ve çok sesliliğe geçiş devrinde Türkler'in büyük rol oynadığı anlaşılmaktadır. Buna bir örnek verelim: 1944 yılında Halil Bediî Yönetken, Rıza Yetişen ve Muzaffer Sarısözen, Tunceli Pertek'in Ulupınar Köyünden 1319 doğumlu Süleyman Kaya ile Hozat'ın Yaldızağaç Köyünden 1317 doğumlu İsmail Oğuz'dan çok sesliliğin ilk şekli olan paralel 4'lü ve 5'lilerin görüldüğü 'Siyah Perçemlerin' ve 'Gül' adlı türküleri derlemişlerdir. Bu bölgeler coğrafi ve sosyal sebepler yüzünden, çevre illerle irtibatı kesilen bölgeler olduğu için konunun önemini bir kat daha artırmakta, türkülerin otantik olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.*" (Elçi, age, s.58)

Elçi'ye göre, 1939'da, Şükrü Çelik ile Haydar Şahin Kaya'dan Tunceli-Pülümür'de derlenen "*Koşalma*" adlı oyun havası da bileşik dokuzlu ilginç bir oyun havasıdır. Hakan Gökcan'ın düzenlemesini yaptığı ve Munzur dergisinde (bkz. Sayı: 8, s.64) yayınlanan "*Koşal-*

ma" ile ilgili olarak verilen bilgide şöyle deniyor: "*Pülümür taraflarında 'Karşılama' veya 'Koşalma' oyunu, dörtlü veya ikili olarak kadınlı erkekli, karşı karşıya oynanmaktadır. Ellerinde her ikisinin de mendil vardır.*"

Sarısözen'den İki Makale

1) "*İki Sesli Halk Türküsü*

Devlet Konservatuarı Folklor Arşivi için Maarif Vekilliğince tertip edilen halk musikîsi ve halk oyunları derleme gezisinin bu yıl sekizincisi yapıldı. Her yıl başka başka bölgelerin araştırmalarında derleme heyetinin saz ve ses bakımından karşılaştığı yeni yeni konularla gittikçe zenginleşen Folklor Arşivi, bu yıl da iki sesli halk türküsü kazanmış bulunuyor.

Sadece yurt içinde değil, yurt dışı folklor aleminde de heyecan uyandıracak kadar önemli birer belge olan bu iki sesli orijinaller, Tunceli'nin Pertek Kazasında Süleyman Kaya ve İsmail Oğuz'dan plağa tespit edilmiştir.

Heyetçe Pertek'e vardığımız zaman, Halk Evinde toplanarak bizi bekleyen halk sanatçıları arasında iki kemane ve bir bağlamanın katılmasıyla sözleri Pertek'e ait bir parça okunuyordu. Türkünün kulağımıza çarpan sesleri bize hayrete düşürdü. Çünkü çalınan ve söylenen türkü tek sesli değil, düzgünce söylenen iki sesli bir parça idi. Kemane çalanlarla onlara sazsız olarak katılan bir okuyucu, esas türküyü, bağlamacı da paralel beşliler halinde yürüyen ikinci sesi söylüyordu. Türküyü kestirmeden hemen biz de dinleyenlerin aralarında yer aldık.

Orada bulunan Pertekli halkın, türküye ikinci bir sesin katılmasından çıkan başkalığı hiç yadırgamadan adeta veci içinde dinlemeleri dikkati çeken bir olaydı. Çalanların, söyleyenlerin bu tabiî hallerinden açıkça anlaşılıyordu ki bu bölge halkı bu tarzda havalar dinlemeye alışıktı.

O çevre halkının kendi aralarında söyledikleri bu 'çift sesli türküler' üzerine yapılması gerekli incelemelerle şu noktalar da aydınlatılmış oldu:

1- Halk sanatçıları, yukarda işaret ettiğimiz bu çift sesliliği bir yan-

lış eseri olarak söylememişlerdir. Çünkü birkaç defa ara verdirerek tekrar tekrar dinledik, hep aynı düzgünlükle devam etti ve o gün kaba taslak notaya aldığımız bu ve diğer bir parçayı bir gün sonra plakla tespit ettiğimiz zaman gene aynı neticeyle karşılaştık.

2- Bu parçaların iki sesli söylenmesi gelenek halinde değil, irtical kabilindendi. Çünkü bu iki türküyü plağa alacağımız zaman yarım saat beklemeye mecbur kaldık. Onlar devamlıca tek sesli olarak çalıyor ve söylüyorlar, biz de usulsüzlük olmasın diye, işlerine karışmıyorduk. Nihayet coştular, 'veed'e geldiler. Ancak o zaman iki seslilik başladı ve devam etti.

Gelecek yazımızda ikincisinin de notasını vereceğimiz bu türkülere Tunceli gibi belli sebepler altında yüzyıllarca çevresinden ilgisi kesilmiş bir bölgede rastlanmış olması bunların folklor bakımından önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Çalanlar ve söyleyenler:

Pertek Kazasının Ulupınar Köyünden 1319 doğumlu Süleyman Kaya ile Hozat Kazasının Yaldızağaç Köyünden 1317 doğumlu İsmail Oğuz."

2) *"İki Sesli Halk Müziği*

Ülkü'nün yeni seri 77'nci sayısında 1944 yılında derlenen iki sesli halk türkülerinden birisini yayımlamıştık. Aşağıda ikincisinin de notasını verdiğimiz bu iki sesli hülk türküleri, hiç şüphe yok ki; yalnız bizim değil, bütün dünya folklor âleminin en seçkin tarihi belgeleri arasındadır.

Pertek İlçesinin Ulupınar Köyünden 1319 doğumlu Süleyman Kaya ile Hozat'ın Yaldızağaç Köyünden 1317 doğumlu İsmail Oğuz'dan 1944'te plâğa alınan bu türkünün, kolay anlaşılabilmesi için, saz kısmını bir tarafa bırakarak sadece vokal halinde kulağa gelen seslerini notaya aldık. (...)

Ülkü'nün yeni seri 77'nci sayısında birincisini ve bugün ikincisini verdiğimiz bu iki sesli halk türküleriyle, gene paralel beşlilerden kurulmuş çok sesliliğin vokal olarak ta, şehir müziği tesirinden uzakta kalan halk arasında yaşamakta olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

Bilindiği gibi, paralel beşliler ve dörtlüler, sanat tarihinin kaydedebildiği ilk çok seslilik şeklidir. Musiki tarihleri bunu böylece yazıyor. Yazıyor ama bugün ortaya koyduğumuz bu kuvvetli belgelerin bir eşini de gösteremiyor ve sadece bu çeşit çok sesliliğin ilk defa nerede, ne zaman başladığının henüz belirtilememiş olduğunu işaret etmekle iktifa ediyor. Halbuki biz, folklor yolu ile, dedelerimizin zamanımıza kadar ulaştırdığı belgelere dayanarak, bugün hayran olduğumuz çok sesli Avrupa musikîsinin başlangıçlarındaki büyük hissemizi elimizle kendi tarihimize yazmış bulunuyoruz. Bu belgeler, başkalarıyla çürütülmedikçe bu böyle kalacaktır."

Muzaffer Sarısözen'in 1944 yılında, Dersim'de, (kendi deyişiyle "*Tunceli*"de) derleme yaptıklarından birisi, benim de 1990'larda kendisinden bolca ağıt derlediğim Sılemano Qız'dır (Süleyman Doğan). Sılemano Qız ile Sarısözen ve yaptığı derlemeleri konuştuğumuzda, bana Kırmançca olarak şöyle dedi: "*Ankara'dan biri geldi. Beni ve birkaç kişiye çağırdılar. Bizi eski Adliye'ye götürdüler. Önümüze bir plak koyup, sırayla 'Söyleyin!' dediler, biz de sırayla söyledik. Sonra ne yaptılar bilmiyorum.*" Ancak, Sılemano Qız, söylenenlerin "*Kırmançca*" olduğunu söyledi.

Sarısözen de, derlemeleri nasıl yaptığını bakın nasıl söylüyor: "*Elazığ Halkevine gittik. Halkevinin pencereleri alçak, birinci kat odalarının birinde derleme çalışmalarına dinlenme amacıyla ara verildiği bir sırada; kahve, sigara içilirken kaynak kişi bunalmış olacak ki, derleme heyetinin daldığı sohbet vakfesinden istifade ederek pencereden atlamak suretiyle kaçıyor. Çünkü, mevsim yoğun iş mevsimidir, düğün değil, bayram değildir; üstelik o kaynak kişi köyünden jandarma ile getirilmiştir, kaçar elbet!...*" (Elçi, age, s.28)

Muzaffer Sarısözen'in Yaptığı Derlemelerin Listesi

Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Der. Tar.	Der. Yer	Düşünceler
Ben Bugün Yarimi Gördüm	Kazım Yağmur	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Zankrak	
Kendi Ağayı Üzerine-Yedi Dağ	Kazım Yağmur	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Zankrak	
Meyil Verdim	Kazım Yağmur	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Zankrak	Sefil Sıtkı'dan
Levzer Oyun Havası	Veli Yıldız	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tackirek	
Garaçok Oyun Havası	Veli Yıldız	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tackirek	
Esi (Ayşe) Oyun Havası	Veli Yıldız	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tackirek	
-	Memil Ateş	21.7.1944	Tunceli, Hozat, İn	
Güle (Ayşe) Oyun Havası	Memil Ateş	21.7.1944	Tunceli, Hozat, İn	
Vapurdan Çıktım Potinim Kaydı	Memil Ateş	21.7.1944	Tunceli, Hozat, İn	
Zey Olmuş	Hüseyin Baran	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Barceni	
Göynü Verdik	Hüseyin Baran	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Barceni	
Kangal Havası:				
Derin Derenin Çıkmaz Dumanı	Fındık Ateş	21.7.1944	Tunceli, Hozat, İn	
Dost Kapıya	Hüseyin Bakır	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Bargani	
Mecnun-Leyla	İbiş Eşil	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Sevindik	
Munzur	Hıdır Baykuş	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Zımık	
Kosoğlu Hacı Ağa	Hıdır Baykuş	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Zımık	
Horon	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	
Rakaça	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	
Bir Kol Oyunu	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	
Karaçor	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	

Üç Ayak	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	
Delilo	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	
Tamzara	Mahmut Özger	21.7.1944	Tunceli, Hozat, Tamoti	
Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Der. Tar.	Der. Yer	Düşünceler
Gönül Gibi	Hüseyin Çelik	21.7.1944	Tunceli, Ovacık, Zeremik	
Nanay	Hüseyin Çelik	21.7.1944	Tunceli, Ovacık, Zeremik	
Aşık İsen	Ali Çelik	21.7.1944	Tunceli, Ovacık, Kadılı	
Aşık Şerabını	Ali Çelik	21.7.1944	Tunceli, Ovacık, Kadılı	
Eğdi Karamuk	Ali Çelik	21.7.1944	Tunceli, Ovacık, Kedek	
Siyah Perçemlerin	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	Sefil Sıtkı'dan
Siyah Perçemlerin Taktimlisi	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	
Petek	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	
Ezel Bahar	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	
Hep Rüzü Şeb Hayaline Yandığım	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	
Bir Saz Eseri	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	Elezber gibi
Gül	Süleyman Kaya	22.7.1944	Tunceli, Pertek, Ulupınar	
Gece Çıktım Dışarı	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	Halay
Çıkmaz Olmaz Demürünün Dumanı	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Ay Güzeller	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Le, Le, Le Guş Vurdum	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
"Ağır Hava" Üç Ayak	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Delilo	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Eski Hamamın Üstü	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Gelin Ağlatma	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Heraidir	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	Zurna ile Oy.Hav.

Düğüncü Toplama	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Akşam Oldu	Burhan Aşkın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Hatun Pınarına	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	

Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Der. Tar.	Der. Yer	Düşünceler
Bilal	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Gözler Bahçasında	Memet Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Mustafa Türküsü	Nadir Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Pulur	
Sabahtan Uğradım	Nadir Aydın	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Pulur	
Gelin Ağlatma	Hükmü Akbağ	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Yol Üstünde	Bilal Diriöz	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Peşrev (Cezayir)	Sadettin Akbay	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Ağır Hava	Sadettin Akbay	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Üç Ayak	Sadettin Akbay	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Güzeller	Sadettin Akbay	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Eski Hamam Tasıyam	Sadettin Akbay	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Yol Havası	Sadettin Akbay	22.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Düğüncü Toplama	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Gelin Ağlatma	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Delilo	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Hostadan Geci Geldi	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Evleri Var Modaya	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Büyük Cevizin Dibi (Çok Ağırmış)	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Köroğlu	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
At Oyunu	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Anom Anom	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	

Devzeri	Sadettin Akbay	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Akşam Oldu	Bürhan Aşkın	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Sıra Koydum (Vuy Dağlar)	Bürhan Aşkın	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Der. Tar.	Der. Yer	Düşünceler
Gözler Bahçasında	Bürhan Aşkın	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Kapın Kapıma Bakar	Şinasi Sızan	26.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Germil	
Perçin Bastım	Nazır Saraçoğlu	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	Halay Oy. Hav.
Halay	Nazır Saraçoğlu	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	Kadın Oy. Hav.
Herai	Nazır Saraçoğlu	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Kahve Koydum	Nazır Saraçoğlu	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	Kadın Halayı
Oyna Pembe Gülüm	Nazır Saraçoğlu	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Asıl Leylim Çüt Kayalık	Nazır Saraçoğlu	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek	
Hapanastan	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
Kadın Halay Havası	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
İndim Dost	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
Bahçada	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
Küp İçinde	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
Eyler (Ninni)	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
Ağılın BAşı	Nevzat Kançal	26/27.7.1944	Tunceli, Çemişgezek, Başekrek	
Babüko	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Milli	
Dilo	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Milli	
Seyit Şah Haydar'ın Türküsü	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Milli	
Gülli	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Milli	
Fatma	Veli Kodan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Türüsgezek	
Şah Yusuf	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	

Ah Lele	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Gara Çöre	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	Çifte Oynanırmış
Gol Havası	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Ezgi Adı	Kaynak Kişi	Der. Tar.	Der. Yer	Düşünceler
Kaval Havası	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Diyarbekir (Malum)	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Üç Ayak	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Cane Cane (Zaney Zaney)	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Biçağ Oyunu	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Gövendi	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Çoban Goyun Havası	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Cezair	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
İstanbul'a Gidip Orada Ölen Birinin Havası	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Esküketek Üzerine	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Sevii Kendi Derdi Üzerine	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	
Göhil Mahmurleme	Hasan Yıldırım	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Körkis	
Kemal Çavuş	Hüseyin Arslan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Pah, Şögeyk	
Vilik	Hüseyin Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Pikan	Oyun Havası
İki Ayak-Hava Diminge	Hüseyin Sevin	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Şögeyk	
Keriboz-Bir Ayak	Hasan Sevin	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Şögeyk	
Hanjere ile Tayyar	Geko Yörük	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Halihpah	
Ayşa	Geko Yörük	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Halihpah	
Lorge	Süleyman Doğan	29.7.1944	Tunceli, Kalan, Merhu	Berde

Ancak Sarısözen'in, daha önce (1938'de) Elazığ'da yaptığı derlemeler de var. Burada yapılan derlemelerde de, Tunceli türkülerine rastlıyoruz. Örneğin, 28.8.1938'de, Alioğlu Mehmet Akar'dan derlenen Hozat Türküsü, Elazığ'da derlenmiştir. Bir de aynı türkülerin ve oyun havalarının farklı yörelerde de aynı isimle bulunuyor olması da, bu türkülerin esas olarak hangi yöreye ait olduğu konusunda bir belirsizlik taşıyor. Bizim, türkülerin konusunu, içeriğini bilmediğimizden ve aynı ismi taşıyan türkü ve oyun havalarını bir kenara bırakarak, isminden dolayı Tunceli'ye ait olduğunu anladığımız türkülerden ulaşabildiklerimiz şunlar: *"Lore Türküsü"* (Kaynak kişi: Mustafaoğlu Mehmet, derleme tarihi: 28.8.1938, Elazığ, Hozat), 24.7.1944'te yapılan derlemelerde, *"Dersim Türküsü"*, *"Delilo"* (Kaynak kişi: İsmail Hakkı Kadıoğlu, derlenen yer: Elazığ), *"Ali"*, *"Eğin"* (Kaynak kişi: Zülfü Sezgin, derleme tarihi: 24.7.1944, derlenen yer: Elazığ, Merkez, Pertek)...

Muzaffer Sarısözen'in, *"Tunceli, Kalan, Milli"*'den Süleyman Doğan'dan yaptığı derlemeler, bugün yine Süleyman Doğan'ın (Dersim'de Sılemano Qız olarak tanınır) kendi sesinden yaptığımız kayıtlarla birlikte elimizde var. Örneğin, Sarısözen'in *"Seyit Şah Haydar'ın Türküsü"* diye sözünü ettiği türkü, Sılemano Qız'ın, askerde ölen oğlu *"Sa Heyder"* için yaktığı bir ağıttır. Ağıt, tamamen Kırmançca'dır. *"Güllü"* ise bir aşk türküsüdür ve yine Kırmançca'dır. Buna benzer örnekleri, hem derleyen hem de derlenenler açısından çoğaltabiliriz.

Şimdi de yine Muzaffer Sarısözen'in derlediği, çoğunlukla yine kendisinin notaya aldığı türküleri ve oyun havalaranı, notalarıyla birlikte buraya alıyoruz:

Siyah Perçemlerin

Yöresi: Tunceli/Pertek
Kimden Alındığı: S. Kaya-İ. Oğuz
Derleyen: M. Sarısözen
Dizisi: Kerem dizisinin ilk 5'lisi kullanılmıştır.

Usulü: 4 zamanlı.
Bölüm: Tek bölümlüdür. T.M. armonisine göre düzenlenmiş, iki seslidir.
Sözel: (6+5) 11 heceli Koşma biçiminde.

Dizi:

la.....rin.......... gon ca yüz le rin.......... ga rip bül bül gi bi..........

si yah eb ru la rin.............. gon ca yüz le rin.......... ga rip bül bül gi bi bi..........

zar ey ler be ni.............. hi lal eb ru la rin.............. a.....hu göz le rin..........

zar ey ler be ni.......... hi lal eb ru la rin.......... a.....hu göz le rin..........

ti.........gi sev da i le.............. ya ra lar be ni

ti.........gi sev da i le.............. ya ra lar be ni

Siyah perçemlerin, gonca yüzlerin
Garip bülbül gibi zar eyler beni
Hilal ebruların, ahu gözlerin
Tığı sevda ile yaralar beni

Sevday-ı aşkınla ah u zar oldum
Kalmadı tahammül, bikarar oldum
Cemalin göreli sevdakâr oldum
Korkarım ki bu dert paralar beni

Elif kaametine hayran olduğum
Gece gündüz hayaline döndüğüm
Hep senin içindir boyun eğdiğim
Yoksa zaptedemez bu yerler beni

Vardım Dost Bahçasına

Yöresi: Tunceli/Pertek
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: S. Kaya-İ. Oğuz
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmış kullanılmıştır.
(G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)
Usulü: 7 zamanlı , 3-2-2 şekli kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: 8 heceli Koşma biçiminde

SÜRESİ:
(♪. 200)

BAH ÇA SI NA DOST BAH ÇA SI KÜL LÜ GÜL DÜR VAR DIM DOS TUN BAH ÇA SI NA
ZI YA PAR LAR GÜ LÜ GÜ LÜ NEN TAR TAR LAR GÜL DEN TE RA ZI YA PAR LAR

VAR DIM DOS TUN BAH ÇA SI NA DOST BAH ÇA SI KÜL LÜ GÜL DÜR VAR DIM DOS TUN BAH ÇA SI NA
GÜL DEN TE RA ZI YA PAR LAR GÜ LÜ GÜ LÜ NEN TAR TAR LAR GÜL DEN TE RA ZI YA PAR LAR

SAZ.........
DOST BAH ÇA SI KÜL LÜ GÜL DÜR O TUR MUŞ TAH DI SA RAY NA
GÜ LÜ GÜ LÜ NEN TAR TAR LAR GÜ LA LIR LAR GÜL SA TAR LAR

SAZ.........
DOST BAH ÇA SI KÜL LÜ GÜL DÜR O TUR MUŞ TAH DI SA RAY NA
GÜ LÜ GÜ LÜ NEN TAR TAR LAR GÜ LA LIR LAR GÜL SA TAR LAR

TAH DI SA RAY KÜL LÜ GÜL DÜR O TUR MUŞ TAH DI SA RAY NA TAH DI SA RAY KÜL LÜ GÜL DÜR
ÇAR ŞI PA ZAR - - - - GÜ LA LIR LAR GÜL SA TAR LAR ÇAR ŞI PA ZAR " " " "

TAH DI SA RAY KÜL LÜ GÜL DÜR O TUR MUŞ TAH DI SA RAY NA TAH DI SA RAY KÜL LÜ GÜL DÜR
ÇAR ŞI PA ZAR - - - - GÜ LA LIR LAR GÜL SA TAR LAR ÇAR ŞI PA ZAR - - - -

Vardım dost bahçasına
Dost bahçası küllü (külli) güldür
Oturmuş taht-ı sarayına
Taht-ı saray küllü güldür

Gülden terazi yaparlar
Gülü gülünen tartarlar
Gül alırlar gül satarlar
Çarşı pazar küllü güldür

Hey Güzeller Güzeller

Yöresi: Tunceli
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Oğuz Kocaoğlu
Dizisi: Hüseyni dizisi kullanılmıştır. altere ses olarak Fa naturel yer almıştır.
Usulü: 6 zamanlı usulün 4+2 şekli kullanılmıştır. 3. dizede 4 zamanlı usule geçmiştir. 4. ve 5. dizede 6 zamanlı usule geçilmiş, 6. dizede tekrar 4 zamanlı ya geçmiş ve son iki dizede 6 zamanlıya geçmiştir
Bölüm: İki bölümlüdür
Sözel: 7'li hece ölçüsüyle "Mani" biçiminde

Dizi:

Hapanos'tan Yüklediler Celemi

Yöresi: Tunceli/Çemişgezek
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Nevzat Kancalı
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmış olup altere ses olarak mi bemol yer almıştır. (G.H.M.'de "Maya" adıyla anılan dizi)
(G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)
Usulü: 4 zamanlı usul kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: (4+4+3) 11 Heceli Koşma biçiminde

Hapanostan yüklediler celemi aman aman celemi aman aman
Kar yağa ki düğürcüler öle mi amman aman

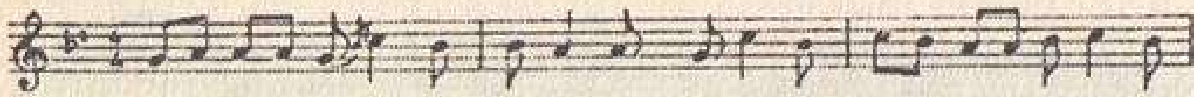
Hapanosun önünden mi geçtiler aman aman celemi aman aman
Şu güzel sürüden mi geçtiler amman aman

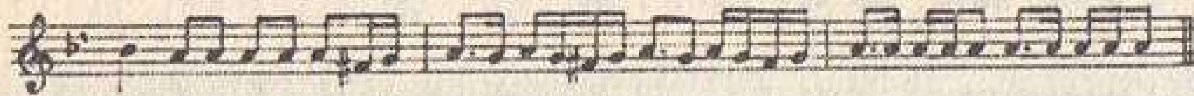
Hapanosun tarlaları ekilir aman aman celemi aman aman
Nazlı yarin mezar taşı dikildi amman aman

Aşkın Şarabın İçerler Dilber

Yöresi: Tunceli/Ovacık-Zeranik
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Ali Çelik
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmış olup, 3. dizenin ilk 2 ölçüsünde Tiz durağa yakın Fa Diyez ve Sol sesleri kullanılmıştır. (G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)
Usulü: 4 zamanlı usul kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölümlüdür. Sürekli karar sesinde geziyor
Sözel: (6+5) 11 Heceli

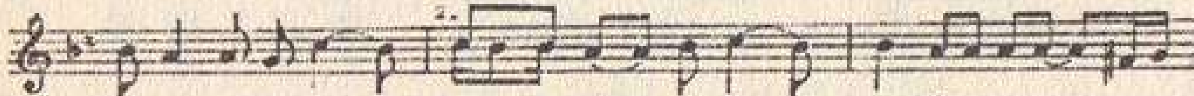

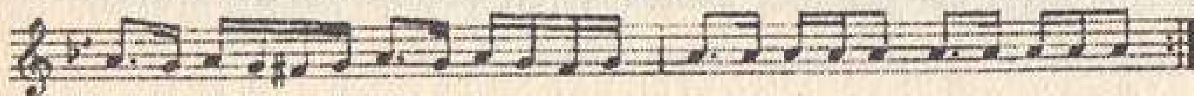

Aşkın şarabını içerler dilber
Mecnun gibi gezer sergerdan olur
Hüsnün görüp candan geçerler dilber
Ferhatı misal döner perişan olur

Kaşların zülfükar çeker kervana
Merhametin çoktur gelir imana
Dilber yüzün benzer Şems-ü Tebana
Örtme zülüflerin seyristan olur

Dersim Bir Dağ İçinde

Yöresi: Tunceli

Derleyen: M. Sarısözen

SÜRESİ : ♫ ♩♫ = 56

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

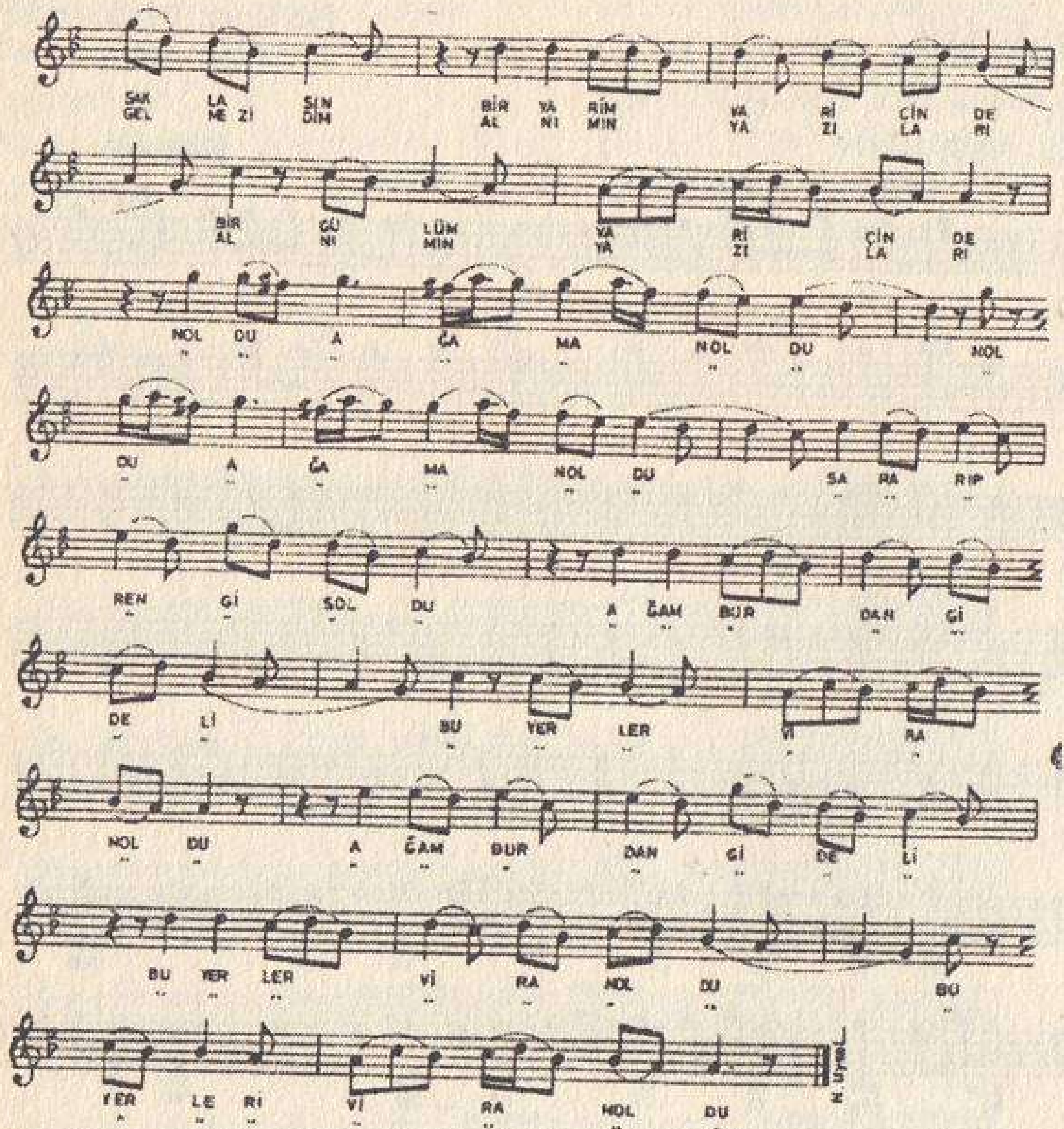
DER SİM BİR DA Ğİ ÇİN DE DER
DER Sİ MİN YA ZI LA RI DER

SİM BİR DA Ğİ ÇİN DE GÜ LÜ
Sİ MİN YA ZI LA RI ME Lİ

BAR DA Ğİ ÇİN DE HAK DER Sİ
YOR KU ZU LA RI BEN BU RA

Mİ SA Kİ LA SIN BİR GÜ LÜM
YA GE Lİ MEZ Dİ M AL NI MIN

YA Rİ ÇİN DE HAK DER Sİ Mİ
YA ZI LA RI BEN BU RA YA

Dersim bir dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Hak Dersimi saklasın
Bir gülüm var içinde
Hak Dersimi saklasın
Bir yarim var içinde
Bir gülüm var içinde

Bağlantı
Noldu ağama noldu
Sararıp rengi soldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Dersimin yazıları
Meliyor kuzuları
Ben buraya gelmezdim
Alnımın yazıları

Büyük Cevizin Dibi

Yöresi: Arapkir/Tunceli
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Azmi Ferencioğlu

SÜRESİ: ♩ ♩=65

BÜ YÜK CE Vİ ZİH Dİ Bİ A_H GÜ LÜ MON DA
BÜ YÜ__K CE VİZ DE NUÇ TU___M ÇA YI_R Çİ ME

NE LER YAR NE DU RUR SUN EL Gİ Bİ
NE DÜŞ TÜM NE TA LİN SİZ BA ŞIM VA___R

A_H GÜ LÜ MON DA NE LER VAR AH NE LE_R VA_R
KI_Y ME Tİ BİL ME ZE DÜŞ TÜM " " " " " "

NE LER VA___R A_Y GÜ LÜ MON DA NE LER VAR
" " " " " " " " " " " "

Büyük cevizin dibi
Ah gülüm onda neler var
Ne durursun el gibi
Ah gülüm onda neler var

Bağlantı
Ah neler var neler var
Ay gülüm onda neler var

Büyük cevizden uçtum
Çayır çimene düştüm
Ne talihsiz başım var
Kıymet bilmeze düştüm

Bağlantı
Ah neler var neler var
Ay gülüm onda neler var

Anam Yoğurdunu Ayran Eylesin (Kına Havası)

Yöresi: Tunceli/Çemişgezek
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Vasfi Akyol
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmış olup, 5. dizenin 1. ve 2. ölçülerinde Tiz durağa yakın Fa Diyez ve Sol sesleri kullanılmıştır.
(G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)
Usulü: 9 zamanlı , 2-3-2-2 şekli kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölüm içerisinde derlenmiştir.
Sözel: 13'lü Hece ölçüsüyle Koşma.

Dizi

SÜRE :

1) A NAM YO ĞUR DU NU A NAM AY RA NEY LE
2) HİÇ U LU KA VAK TA A NAM MEV VE Bİ TER
3) A NA MA DE VİN Kİ A NAM ER KEN U YA

SİN ÇIK SIN YÜ CE DAĞ BA ŞI NA
Mİ O ĞUL SU ZEV LER DE A NAM
NA A NAM VAR KEN KİM LER A NAM

SEY RA NEY LE SİN A NA MI NOĞ
TÜ TÜN TÜ TER Mİ ÇA Ğı RI NA
DER Dİ ME YA NA E FEN Dİ GAR

LU VGr RA NAM BE Nİ NEY LE SİN
NA MI A NAM GE LE YA NI MA
DA ŞA DE YİN YÜ KE DA YA NA

A NA MI A NA MI A NAM BE NİM A NA
ÇAR ŞAM BA GE CE Sİ A NAM YA KIN KI NA

MI
MI

Hiç ulu kavakta anam meyve biter mi
Oğulsuz evlerde anam tütün tüter mi
Çağırın anamı anam gele yanıma
(Bağlantı)

Anama deyin ki anam erken uyana
Anam varken kimler anam derdime yana
Efendi kardaşa deyin yüke dayana
(Bağlantı)

Bu türkünün bir de şöyle bir varyantı var:

Anam yoğurdunu anam ayran eylesin
Çıksın yüce dağ başına seyran eylesin
Anamın oğlu var anam beni neylesin
Anamı anamı anam benim anamı
Çarşamba gecesi anam yakın kınamı

Hiç ulu kavakta anam meyve biter mi
Oğulsuz evlerde anam tütün tüter mi
Çağırın anamı anam gele yanıma
(Bağlantı)

Anama deyin ki anam erken uyana
Anam varken kimler anam derdime yana
Efendi kardaşa deyin yüke dayana
(Bağlantı)

Kaynak: Güray Taptık, Çeşitli Bölgelerden 105 Türkü Sözü (Notaları ve Tavırları ile Türküler isimli kitabın eki), tarihsiz.

(*) Tütün: Ocak

Sarı Kilim Örmeli (Bar Havası)

Yöresi: Tunceli/Çemişgezek
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Bilal Diriöz
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmıştır.
(G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)
Usulü: 6 zamanlı , 2+2+2 şekli kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: 7'li mani

Dizi:

SA RI KI LIM ÖR ME Lİ SA RI
SA RI KI LIM SA ÇA ĞI SA RI

KI LIM ÖR ME Lİ YA RI NE — R DE GÖR ME Lİ
KI LIM SA ÇA ĞI KI — N DAN ÇE — K DİM EI CA ĞI

RI NE — R DE GÖR ME Lİ YA RI GÖ — Z
N DAN ÇE — K DİM EI CA ĞI AT TI DA
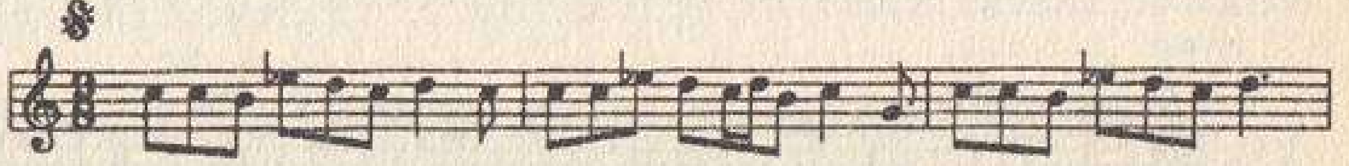
YE NİN YA Rİ GÖ — R DÜM Dİ YE NİN
DI AT TI DA VU RA MA DI

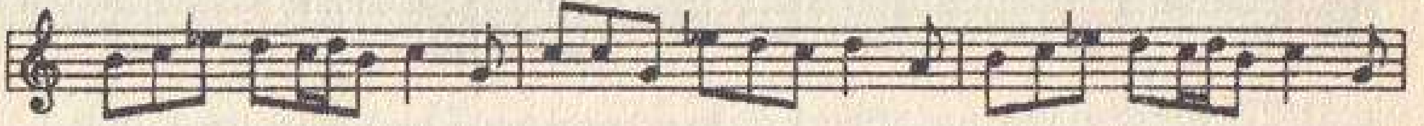
GÖ — Z LE RI — N DEN ÖP ME Lİ GÖ — Z LE
ĞİT LE RİN AL ÇA ĞI Yİ ĞİT

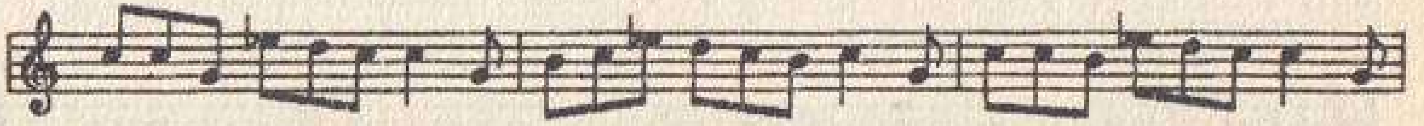
RI — N DEN ÖP ME Lİ
LE RİN AL CA ĞI
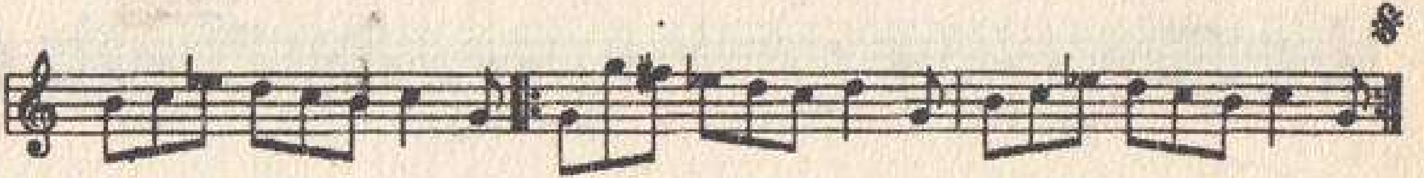
Koşalma

Yöresi: Tunceli/Pülümür
Derleyen: M. Sarısözen
Kaynak: Ş.Çelik - H. Şahin Kaya

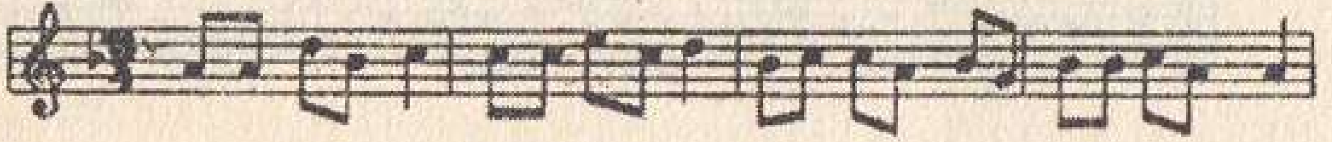

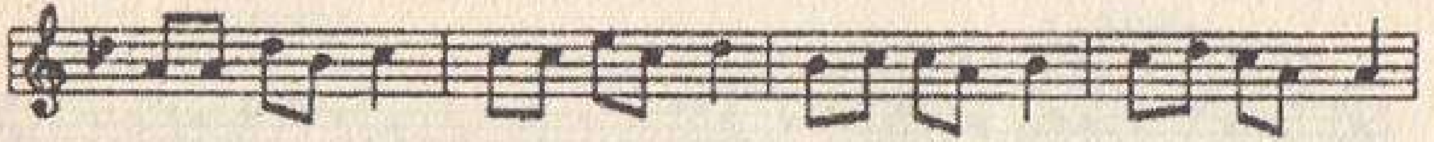
Not: Pülümür taraflarında *"Karşılama"* veya *"Koşalma"* oyunu, dörtlü veya ikili olarak, kadınlı erkekli, karşı karşıya oynanmaktadır. Her ikisinin de ellerinde mendil vardır.

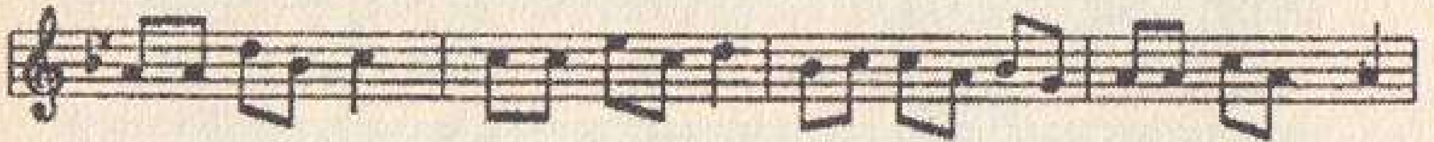
Karşılama Oyun Havası

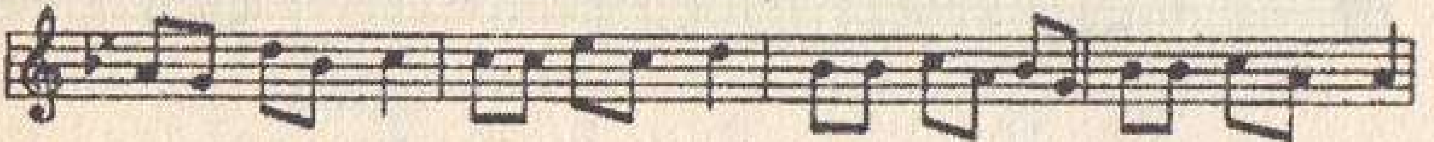
Yöresi: Tunceli/Pülümür

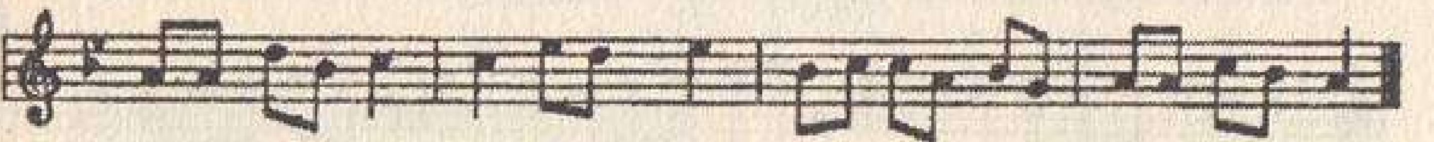
Derleyen: M. Sarısözen

Kalksın Semaha Kalksın
(Tunceli Turnalar Semahı)

Yöresi: Tunceli/Ovacık
Kimden Alındığı: Mustafa Batar

Derleyen: Süleyman Yıldız
Der. Tarihi: 1991

SÜRESİ:

(SAZ -) KALKSIN

KALKSIN SE MA YA KALKSIN (SAZ - - - - -) HA Kİ ÇİN

MUS TA FA Bİ Rİ SE MA Gİ Tİ SİN DOST (SAZ - -)

DOST (SAZ -

- - - - - - - - -) KAL DIR KAL DIR YOL LA RI N KALDIR

(SAZ - - - - - - -) ÇEK YA YIN O KU YA N DOL DUR

(SAZ - - - - - - - -) İ Kİ KA ŞIN A RA SIN DA

(SAZ - -) KÂ BE YE Gİ DEN DOĞ RU YOL DUR

DOĞ RU YOL DUR (SAZ - - -) KÂ BE YE Gİ DEN

DOĞ RU YOL DUR DOĞ RU YOL DUR (SAZ - - - - - - - - - - -

-) BA BA DER Kİ HEYBA SA LIĞ

(SAZ - - - - -) BU YO LA SIĞ MAZ KA BA LIĞ

(SAZ - - - - - - -) ÖY LE BİR ELF YA ZA GEL

NE ŞU DU YA NE DE BA LIĞ

NE DE BA LIĞ (SAZ -

- - - - - - - -) GE Cİ ŞİN KA ZA BEN ZER

(SAZ - - - - - -) BO YUN DA ŞAH PA ZA BEN ZER

(SAZ - - - - -) SEN BUR DAN GİT TİN Gİ DE Lİ

(SAZ - - - -) YAZ GÜN LE RİM KI ŞA BEN ZER

KI ŞA BEN ZER (SAZ- -

- - - - - - - -) ŞA HA TA YIM HA NA SÖY LER
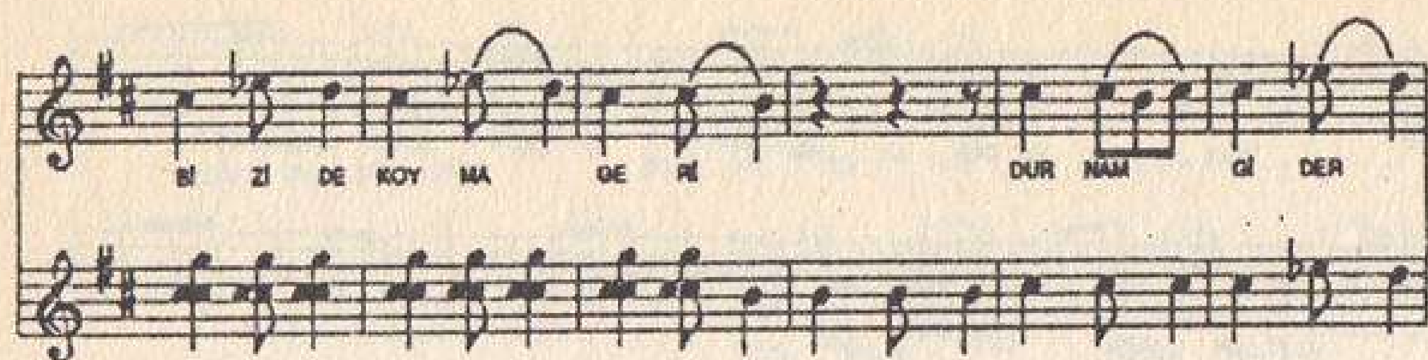
(SAZ - - - - - - - -) SIR RI SÜB HA NA SÖY LER

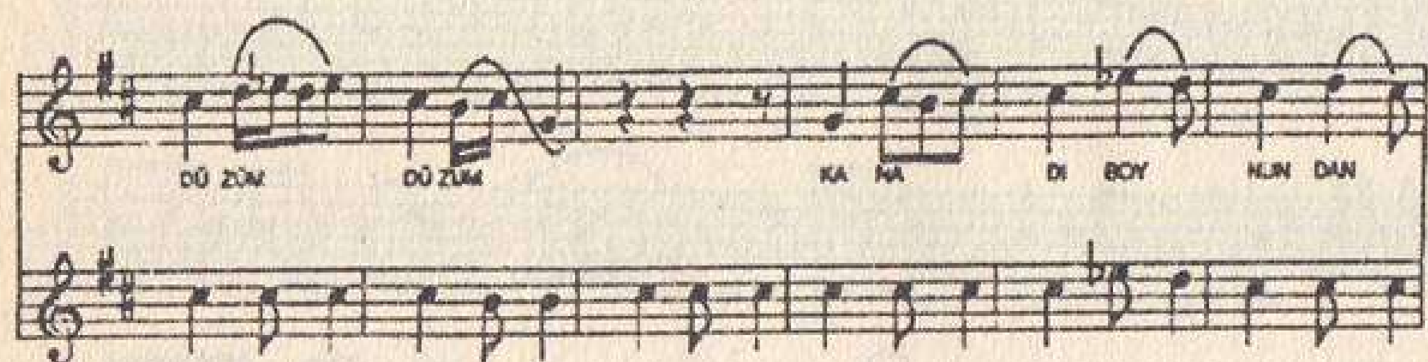
(SAZ - - - - - - - -) BU YO LA GÖ YÜ LÜ OL MA YAN
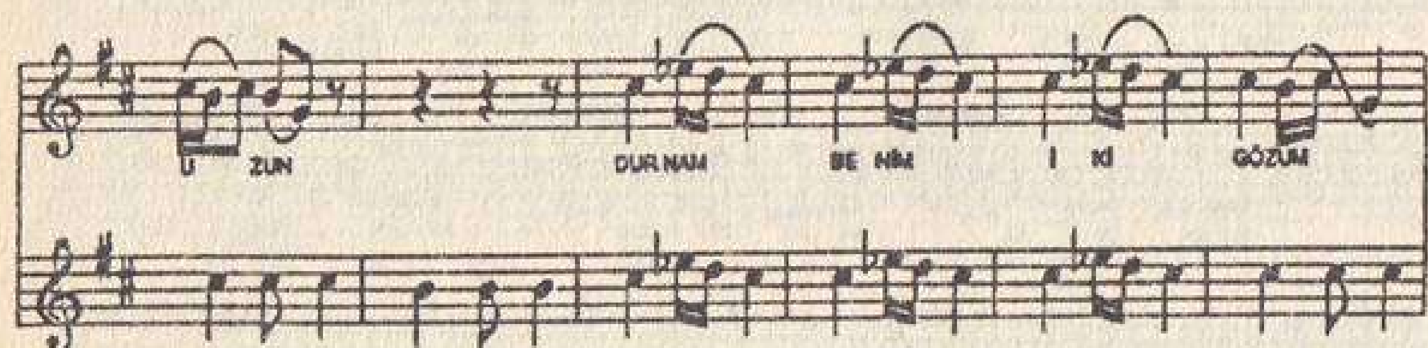
YÜZ BİN DE FA MA NA SÖY LER MA NA SÖY LER
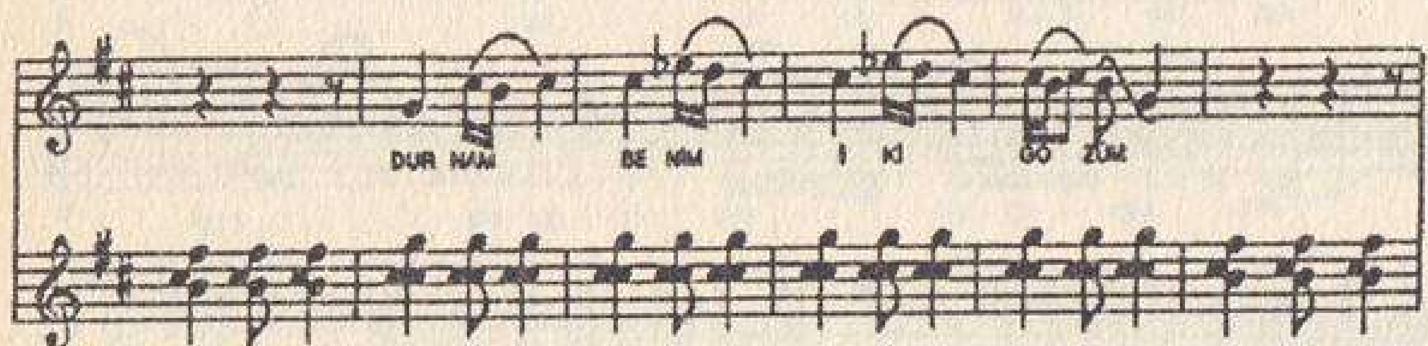
(SAZ- -)
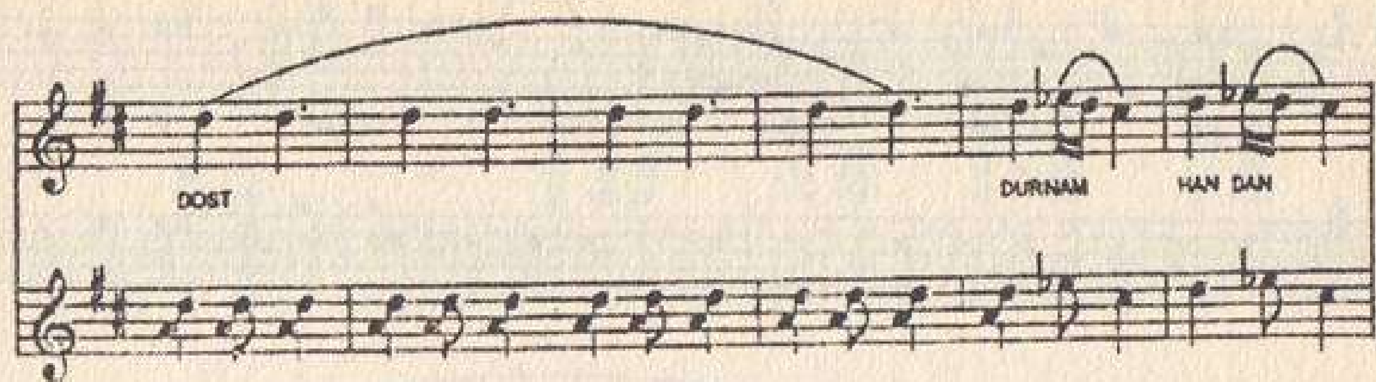
YE Rİ DUR NAM YE Rİ SEN Gİ DER SEN
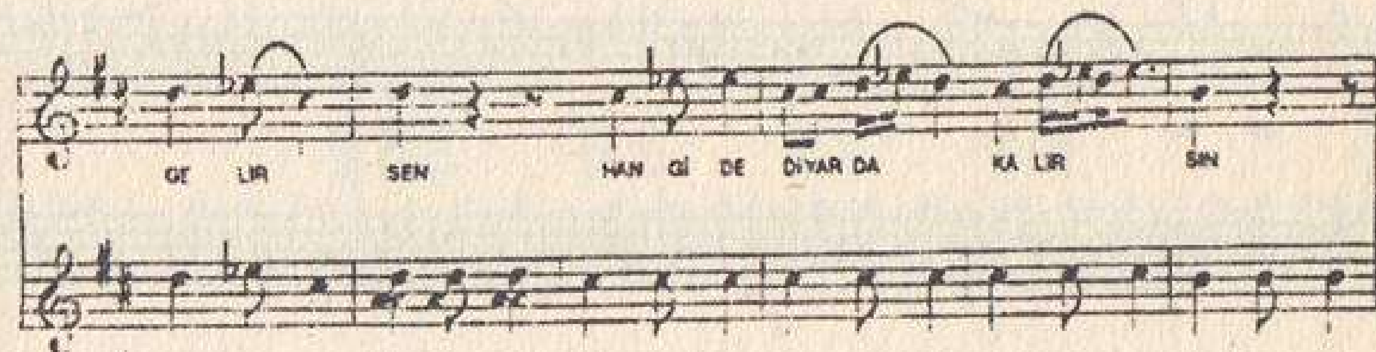

Bİ Zİ DE KOY MA GE Rİ DUR NAM Gİ DER
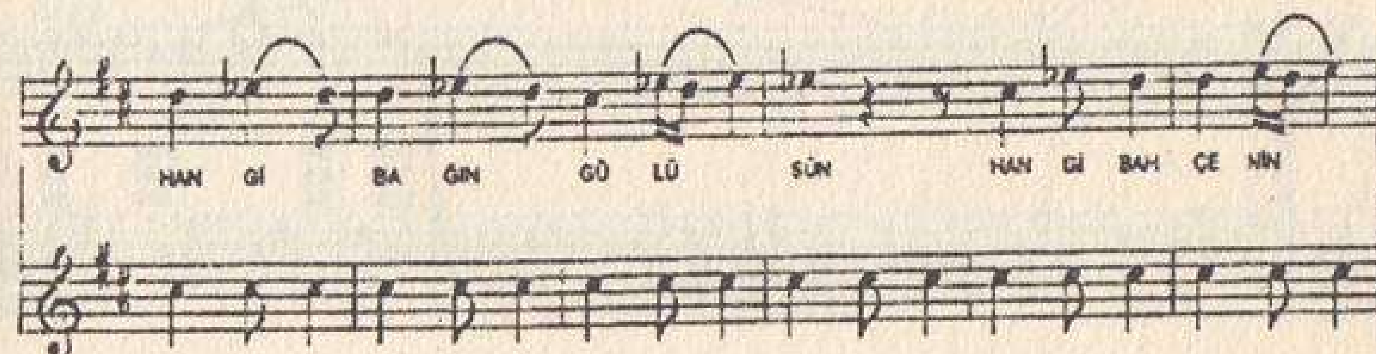

DÜ ZÜM DÜ ZÜM KA NA DI BOY NUN DAN
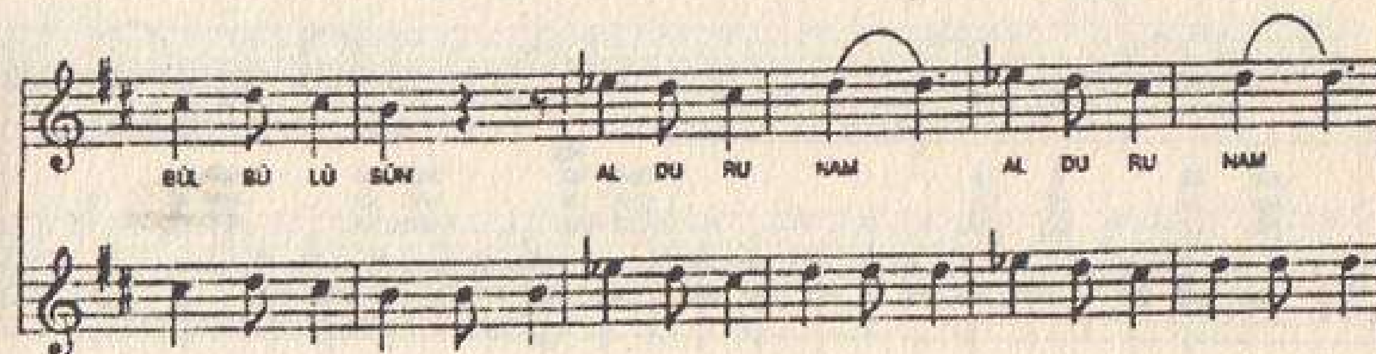

U ZUN DUR NAM BE NİM İ Kİ GÖZUM
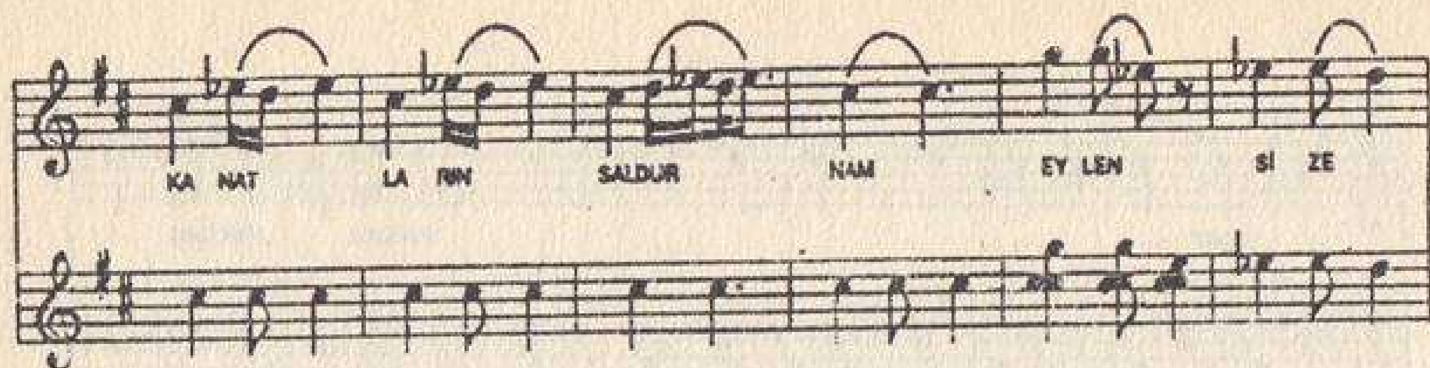

DUR NAM BE NİM İ Kİ GÖ ZÜM
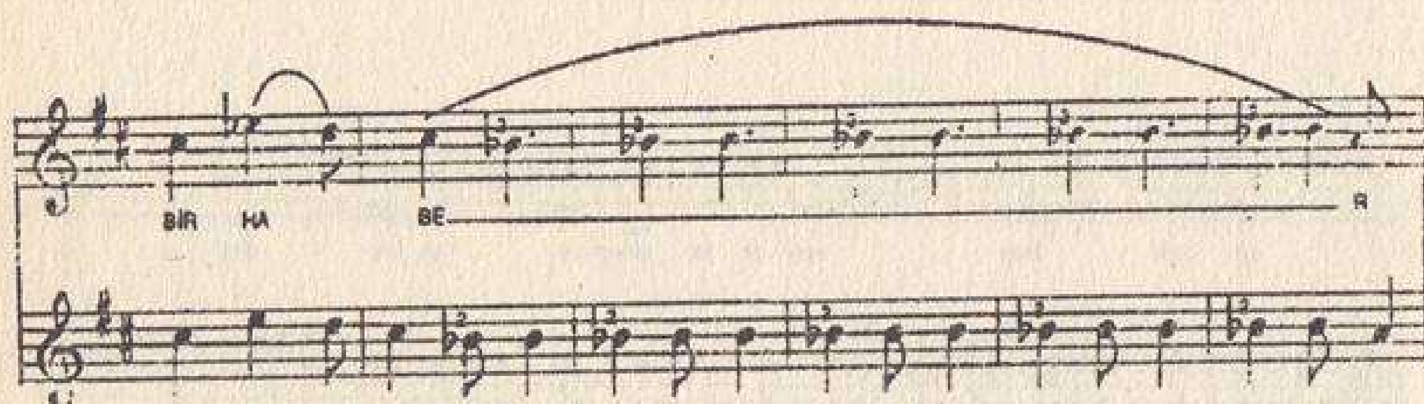

DOST
DURNAM
HAN DAN
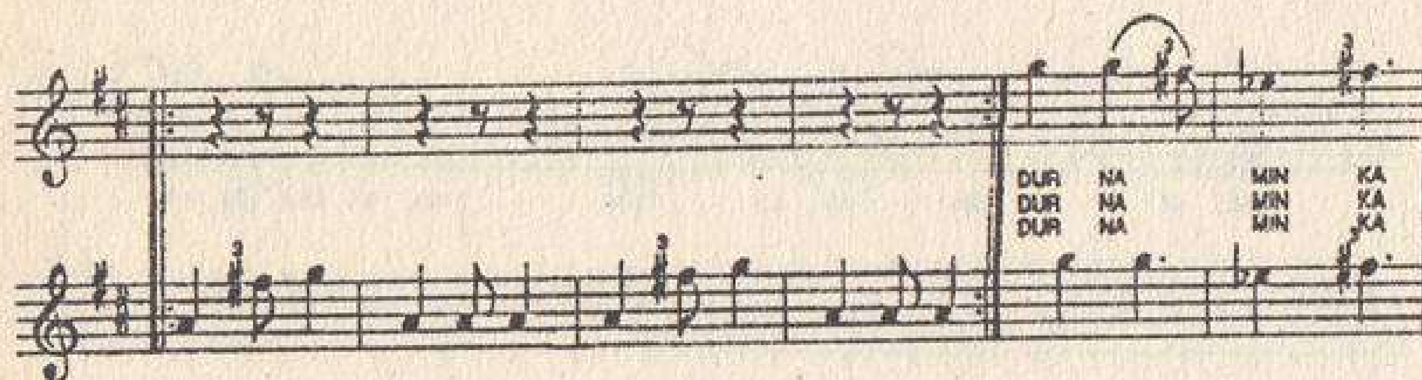

GE LIR SEN
HAN Gİ DE DİYAR DA
KA LIR SIN
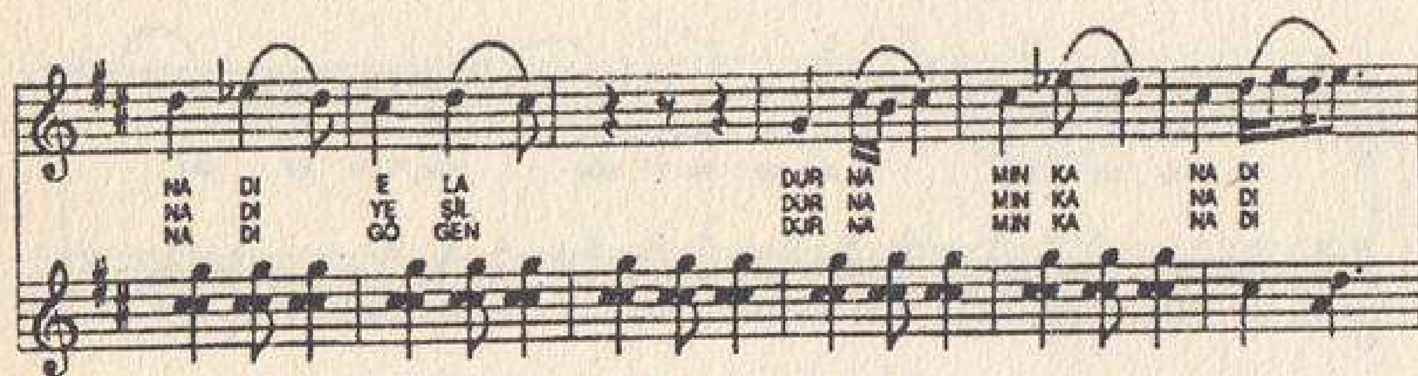

HAN Gİ BA ĞIN GÜ LÜ SÜN
HAN Gİ BAH ÇE NİN
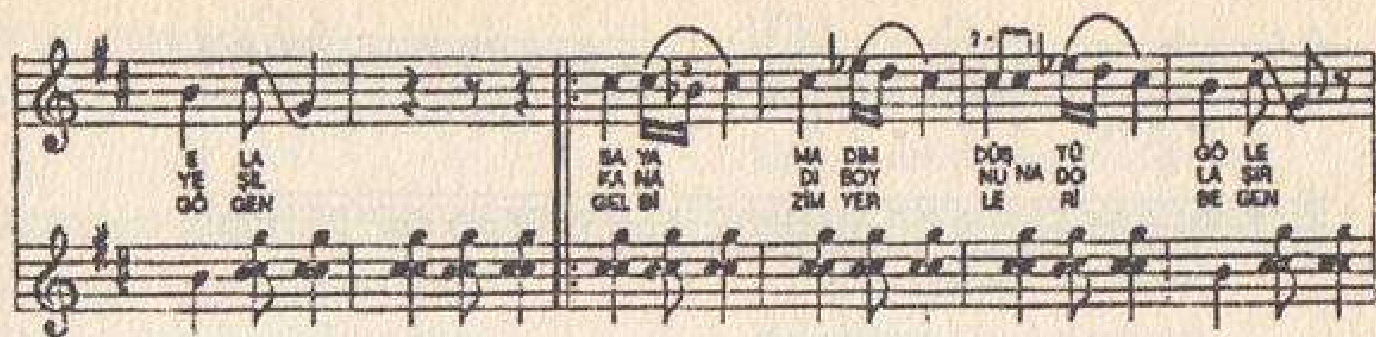

BÜL BÜ LÜ SÜN
AL DU RU NAM
AL DU RU NAM
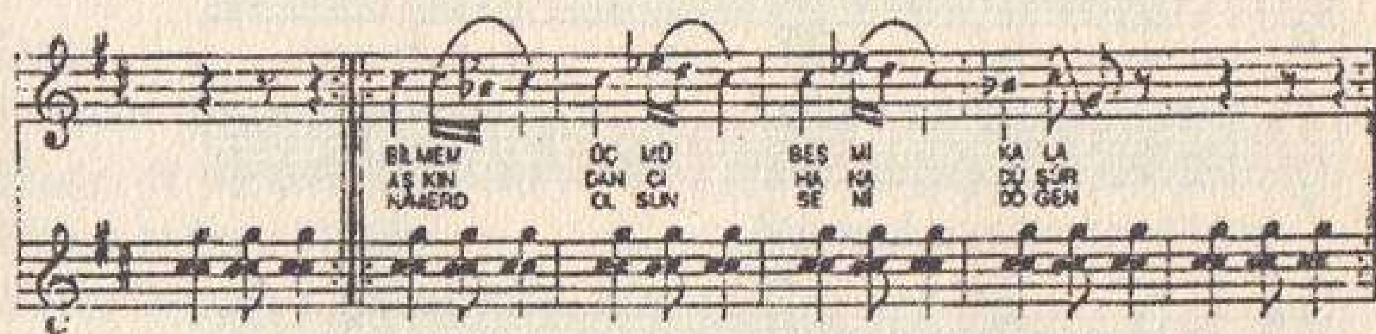

KA NAT LA RIN SALDUR NAM EY LEN Sİ ZE
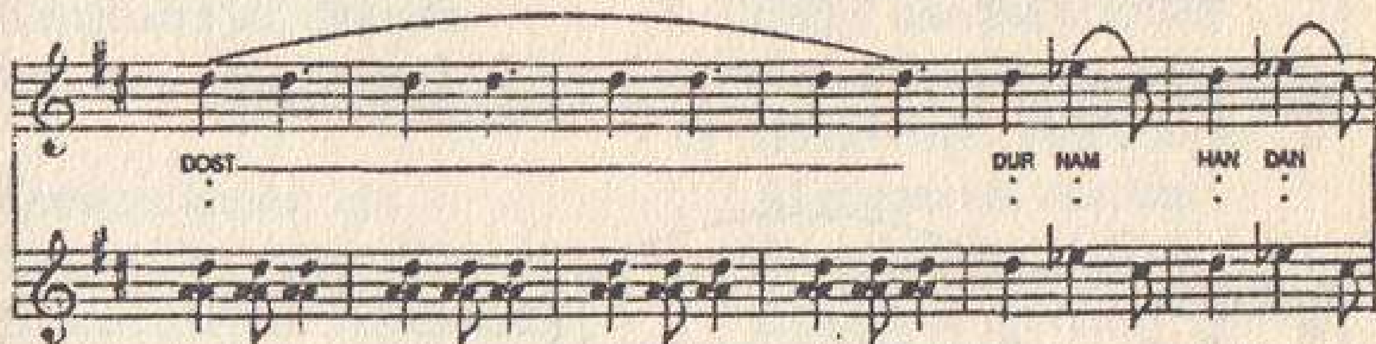

BİR HA BE R
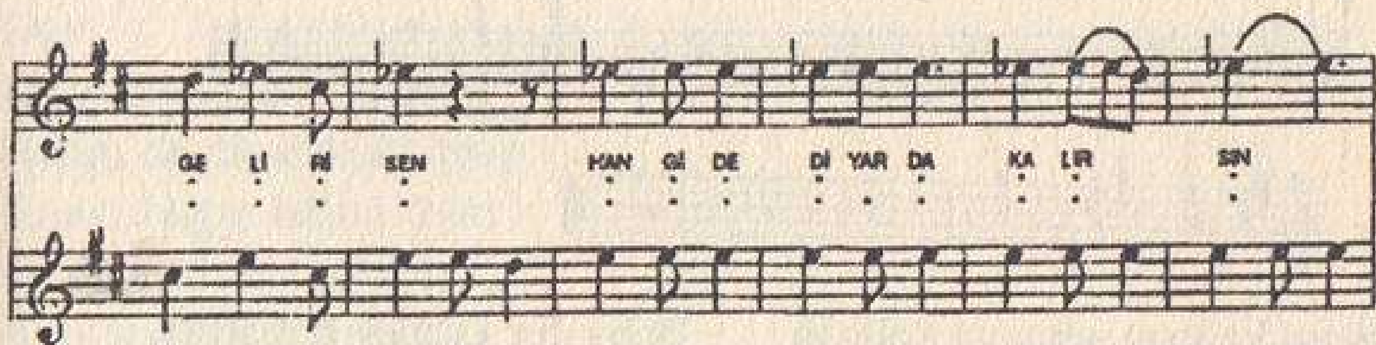

DUR NA MIN KA
DUR NA MIN KA
DUR NA MIN KA
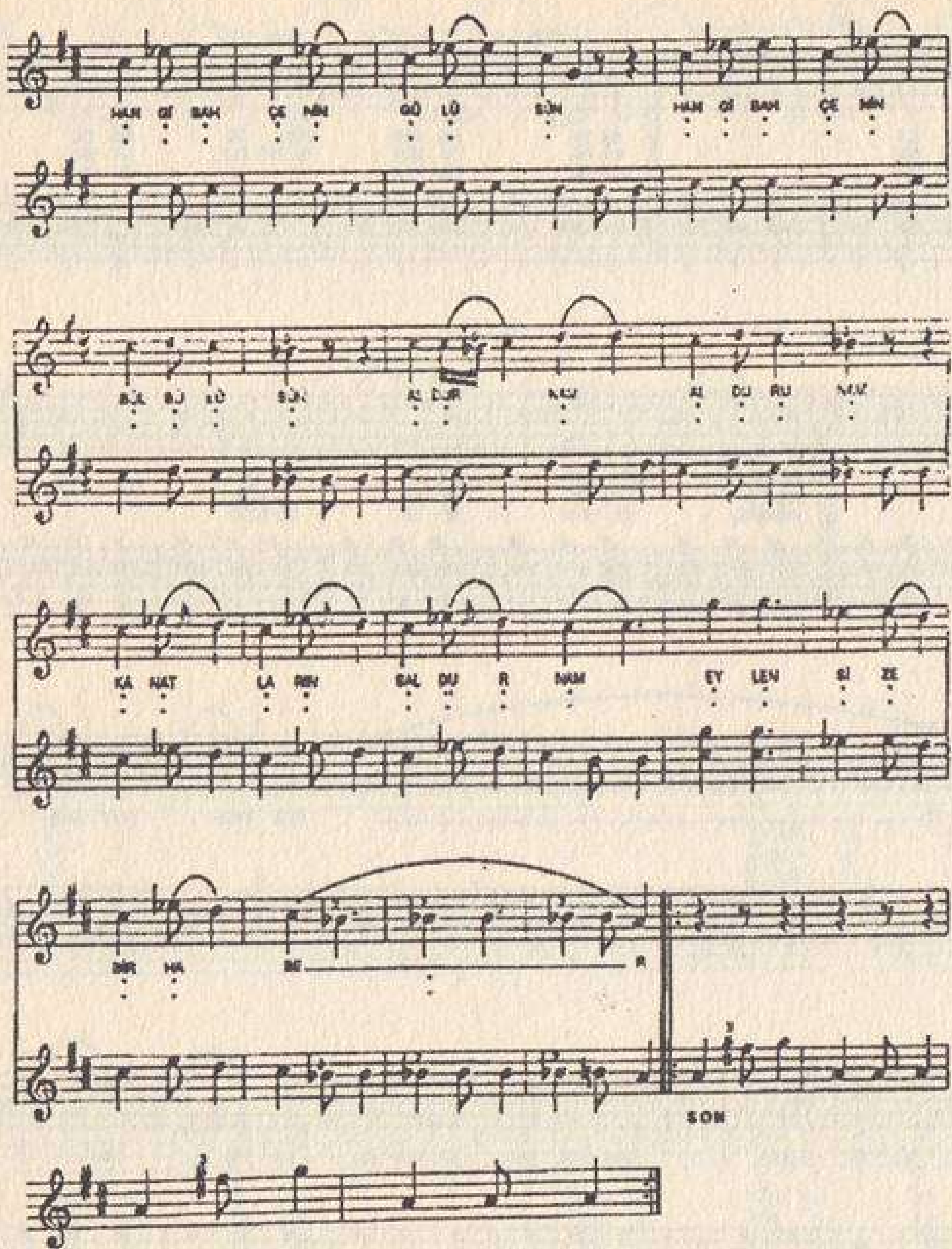

NA Dİ E LA DUR NA MIN KA NA Dİ
NA Dİ YE ŞİL DUR NA MIN KA NA Dİ
NA Dİ GÖ GEN DUR NA MIN KA NA Dİ

E LA
YE ŞİL
GÖ GEN
BA YA
KA NA
GEL Bİ
MA DIM
DI BOY
ZİM YER
DÜR TÜ
NU NA DO
LE Rİ
GÖ LE
LA ŞIR
BE GEN

BİLMEM
AŞ KIN
NAMERD
ÜÇ MÜ
DAN Cİ
OL SUN
BEŞ Mİ
HA KA
SE Nİ
KA LA
DÜ ŞÜR
DÖ GEN

DOST
DUR NAM
HAN DAN

GE Lİ Rİ SEN
HAN Gİ DE
DI YAR DA
KA LIR
SIN

Kalksın kalksın semaya kalksın
Hak için Mustafa biri Sema gitsin

Dost dost
Kaldır kolların kaldır
Çek yayın okuyan doldur
İki kaşın arasında
Kâbe'ye giden doğru yoldur

Baba der ki, hey babalığ
Bu yola sığmaz kabalığ
Öyle bir deryaya gir ki
Ne su duya ne de balığ

Gedişin kazan benzer
Boynu da Şahbaz'a benzer
Sen buradan gittin gideli
Yaz günlerim kışa benzer

Yeri durnam yeri
Sen gidersen bizi de koyma geri

Durnam gider düzüm düzüm
Kanadı boynundan uzun
Durna benim iki gözüm

Dost
Durnam Handan gelirsin
Hangi de diyarda kalırsın
Hangi bağın gülüsün
Hangi bahçenin bülbülüsün
Al durnam al durnam
Kanatların sal durnam
Eylen size bir haber

Durnam kanadı ela
Sayamadım düştü göle
Bilmem üç mü beş mi kala

Dost
Durnam handan gelirsin
Hangi de diyarda kalırsın
Hangi bağın bülbülüsün
Al durnam al durnam
Kanatların sal durnam
Eylen size bir haber

Durnamın kanadı yeşil
Kanadı boynuna dolaşır
Aşkından cihana düşür

Dost
Durnam handan gelirsin
Hangi de diyarda kalırsın
Hangi bağın bülbülüsün
Al durnam al durnam
Kanatların sal durnam
Eylen size bir haber

Durnamın kanadı gögen
Gel bizim yerleri begen
Namerd olsun seni dögen

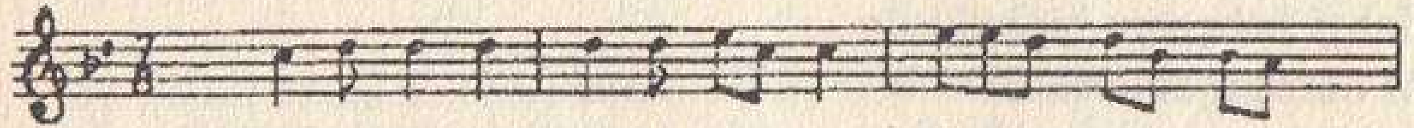
Dost
Hangi handan gelirsin
Hangi de diyarda kalırsın
Hangi bağın bülbülüsün
Al durnam al durnam
Kanatların sal durnam
Eylen size bir haber

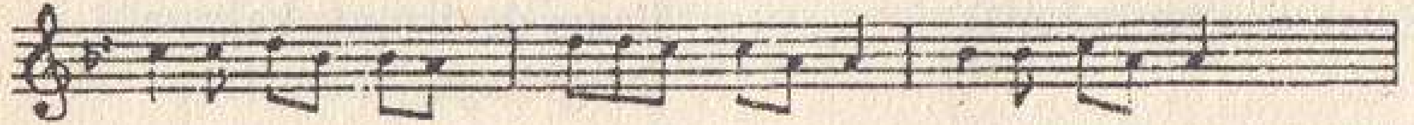
Şu Yalan Dünyaya Geldim Geleli

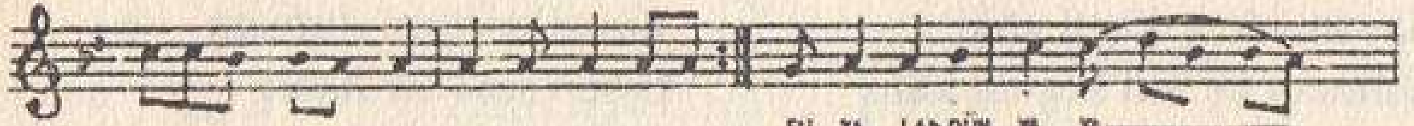
Yöresi: Tunceli
Kimden Alındığı: Süleyman Yıldız
Derleyen: Süleyman Yıldız
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmıştır. (G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)

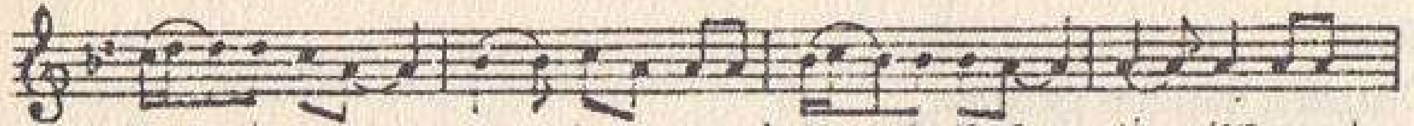
Usulü: 7 zamanlı. 3+2+2 şekli kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: "Koşma" 11'li hece ölçüsü

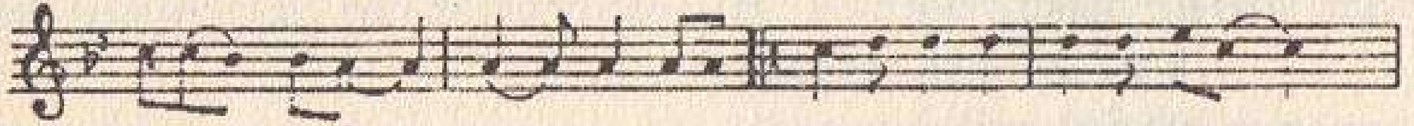

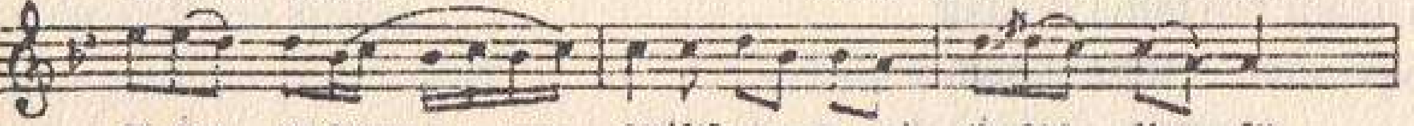

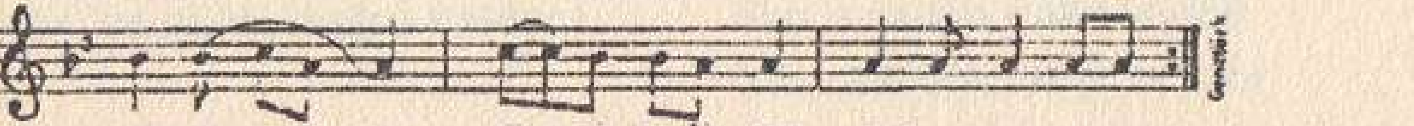

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Tas tas içtim ağuları sağ iken (hey can sağ iken)
Kahpe felek vermez benim muradım
Viran koydu mor sümbüllü bağ iken

Aradılar bir tenhada buldular (canan buldular)
Yaslandılar gıydılarım gırdılar(hey dost gırdılar)
Yaz bahar ayında (hey dost) Bir od verdiler
Yandım gittim anam garlı dağ iken

Ganmaz da deli gönül ganmaz (canan ganmaz)
Akar gözlerimin yaşı gurumaz(canan gurumaz)
Senden geru benim (benim) fikrim yürümez
Azıl oldum güzellere bey iken

Karacaoğlan der ki, bakın geline (canan geline)
Ömrümün yarısı gitti talana (gitti talana)
Sual eyle bizden (hey dost) evvel gelene
Kim var imiş biz burada yok iken

Hep Senin İçin

Yöresi: Tunceli
Derleyen: Süleyman Yıldız
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmış olup, 4. dizenin 2. ölçüsünde tiz durağı yakın Fa naturel kullanılmıştır. (G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)

Usulü: 10 zamanlı usul kullanılmıştır 3-2-2-3 & 3-3-2-2 şekilleri kullanılmıştır.
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: "Koşma" (6+5) 11'li hece ölçüsü

NE ĞİR BE NİM ME LÜL MAH ZUN GEZ Dİ ĞİM AĞ LA YIP
YAN DIR DIN DO LA RA DÜ ŞÜR DÜM NA RE Cİ ĞER PÜR
FER YA Dİ YİM BÖY LE İ MİS KA DE RİM DÜN YA BE

YAN DI ĞIM DOST SE Nİ Nİ ÇİN DOST SE Nİ
YA NOL DU YÜ RE ĞİM YA RE YÜ RE ĞİM
NİM OL SA SA DOL MAZ GÖN LÜM SA DOL MAZ

Nİ ÇİN
PA RE
GÖN LÜM

Cİ ĞE Rİ Mİ DE LİK DE LİK DEL Dİ ĞİM
LOK MA NE LER GEL SE BU LA MAZ ÇA RE
HEP SE Nİ Nİ ÇİN DİR EĞ Rİ DİR BOY NUM

AĞ LA YIP YAN DI ĞIM HEP SE Nİ Nİ ÇİN

Nedir benim melûl gezdiğim
Ağlayıp yandığım dost senin için
Ciğerimi delik delik deldiğim
Ağlayıp yandığım hep senin için

Yandırdın odlara düşürdün nâre
Ciğer püryan oldu yüreğim yâre
Lokmaneler gelse bulamaz çare
Ağlayıp gezdiğim hep senin için

Canım intizarda gözüm yollarda
Beni mecnun edip koydun çöllerde
Diyar-ı gurbette garip ellerde
Ağlayıp gezdiğim hep senin için

Feryadi'yim böyle imiş kaderim
Dünya benim olsa şad olmaz gönlüm
Hep senin içindir eğridir boynum
Ağlayıp yandığım hep senin için

Muhabbet Eyledim Sadık Yar İle (Ya Hızır Semahı)
(Feryadi'den)

Yöresi: Tunceli
Kimden Alındığı:
Arapkirli Süleyman Elver

Derleyen:
TRT İstanbul Rd. THM. Şb.
Der. Tarihi: 17.6.1966

NE HOŞ YER DE I RAS ...... GE — L DİK YAR YA RA ......

MÜ ŞER RE FOL MU ŞAM ...... HUB CE MA Lİ NE ......
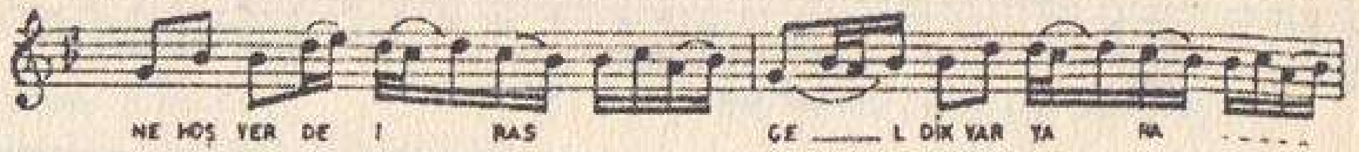
NE HOŞ YER DE I RAS ...... GE — L DİK YAR YA RA ......

O FO FO FO FO FOF ...... GE — L DİK YAR YA RA ......

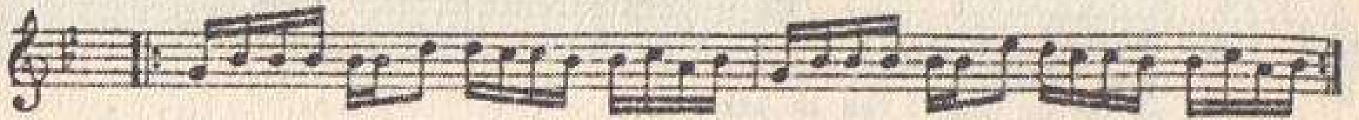
HEY DA RIN DA DO LU ...... BA DE İ Çİ LİR ......

Dİ DA RIN DAN HA — K KIN ...... NU RU SA Çİ LIR ......

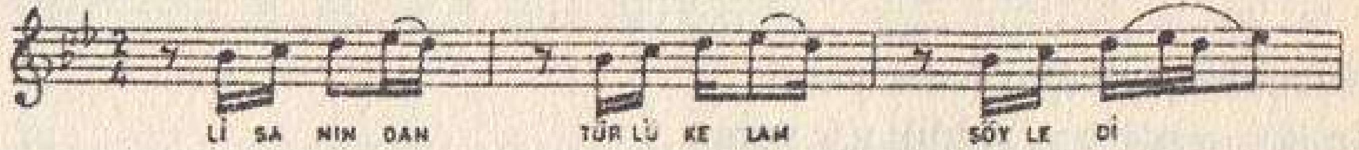
BAH ÇA NIZ DA GO — N CA ...... GÜ — L LE RA Çİ LIR ......

NE HOŞ YER DE I RAS ÇE ____ L DİK YAR YA RA - - - -
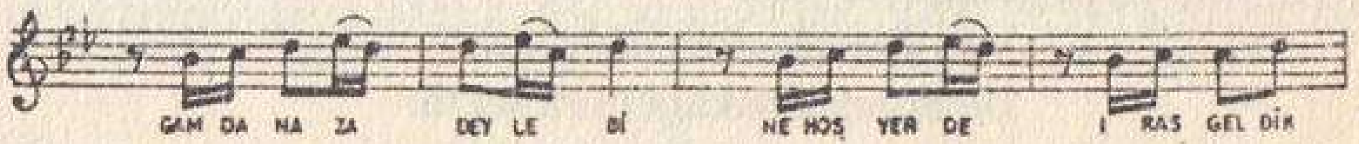

O FO FO FO FO FOF ...... GE ___ L DİK YAR YA RA - - - -

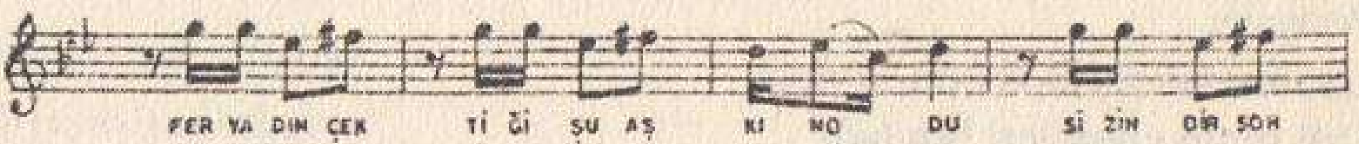
PERVANE
♩=60

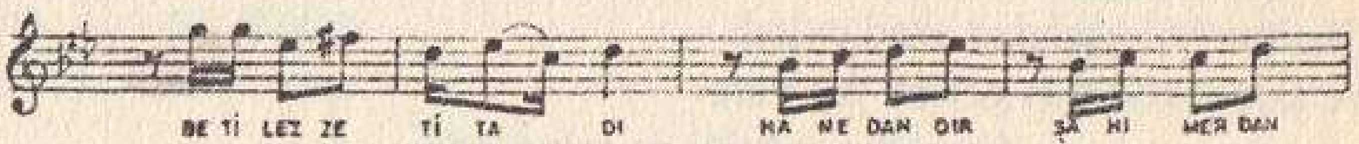

Lİ SA NIN DAN TÜR LÜ KE LAM SÖY LE Dİ

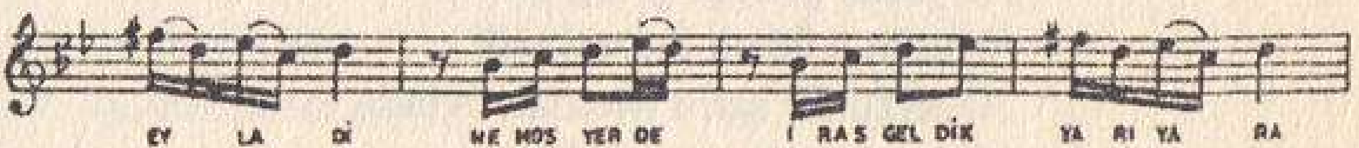

Ö ZÜ TU RAP EN GİN LE Rİ BOY LA DI GÖN LÜ MÜ ZÜ
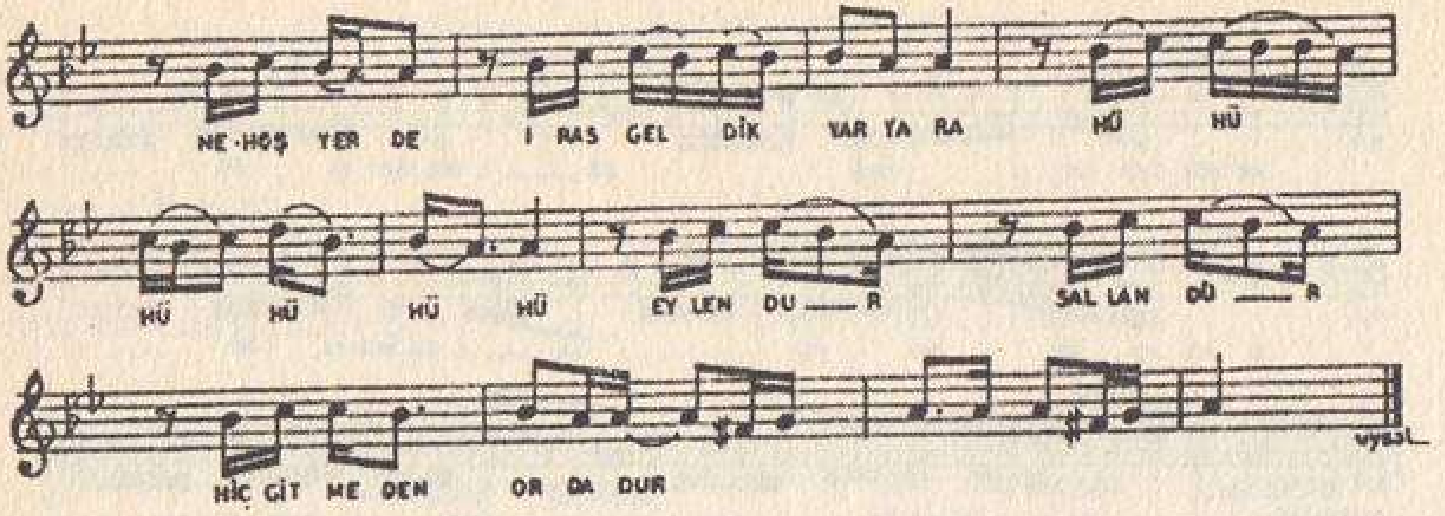

GAM DA NA ZA DEY LE Dİ NE HOŞ YER DE I RAS GEL DİK

YA RI YA RA NE HOŞ YER DE I RAS GEL DİK YA RI YA RA

FER YA DIN ÇEK Tİ Ğİ ŞU AŞ KI NO DU Sİ ZİN DIR SÖH

BE Tİ LEZ ZE Tİ TA DI HA NE DAN DIR ŞA HI MER DAN

EY LA Dİ NE HOŞ YER DE I RAS GEL DİK YA RI YA RA

Muhabbet eyledim sadık yar ile
Ne hoş yerde ıras geldik yar yara
Müşerref olmuşam hub cemâline
Ne hoş yerde iras geldik yar yara
Of, of, of, of, of geldik yar yara

Meydanında dolu bâde içilir
Didarından hakkın nuru saçılır
Bahçanızda gonca güller açılır
Ne hoş yerde ıras geldik yar yara
Of, of, of, of, of geldik yar yara

Pervane:
Lisanından türlü kelam söyledi
Özü turap enginleri boyladı
Gönlümüzü gamdan azad eyledi
Ne hoş yerde ıras geldik yar yara

Feryadin çektiği şu aşkın odu
Şirindir sohbeti lezzeti tadı
Hanedandır şah-ı Merdan evladı
Ne hoş yerde ıras geldik yar yara

Eylen dur sallan dur
Hiç gitmeden orda dur

Kekliği Bıçakladım

Yöresi: Tunceli
Derleyen: Nurettin Dadaloğlu
Kimden Alındığı: Nihat Saltık

SAZ
KEK LI ĞI BI ÇAK LA
DI M TÜ YÜ NÜ SA ÇAK LA DIM
BE N YA RI MI A RA R KE N TA-S TI ĞI
KU ÇAK LA DIM

Kekliği bıçakladım
Tüyünü saçakladım
Ben yarimi ararken
Yastığı kucakladım
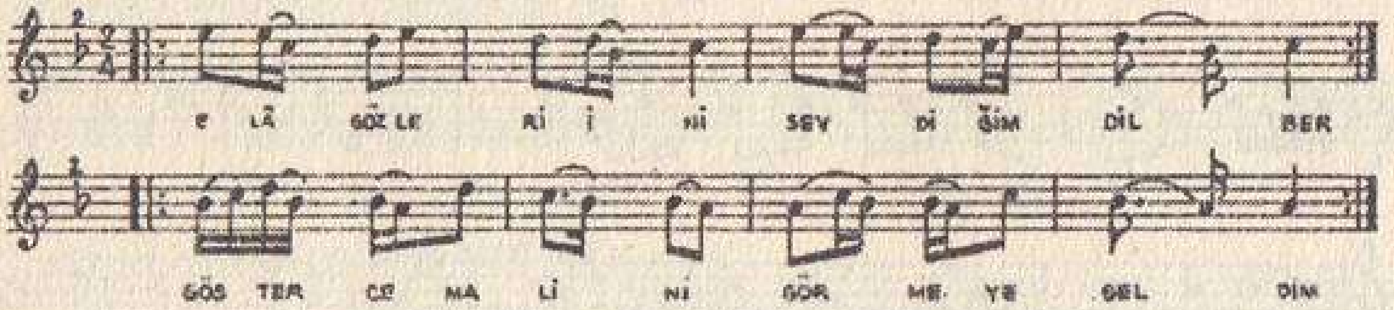
Ayağındaki mesler
Yere vurdukça sesler
O senin kaşın gözün
Beni sana mesteder

Yöresi: Tunceli/Pülümür
Derleyen: Mustafa Hoşsu
Dizisi: Hüseyni dizisinin ilk 5'lisi kullanılmıştır. (G.H.M.'de Maya adıyla anılan dizi)

Usulü: 2 zamanlı usul kullanılmıştır. 2 zamanlının 1+1 şekli kullanılmış.
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: (6+5) 11'li heceli Koşma biçimindedir

SÜRE:
(♩=80)

Buselerin derde derman dediler
Gerçekmi sevdiğim sormaya geldim.

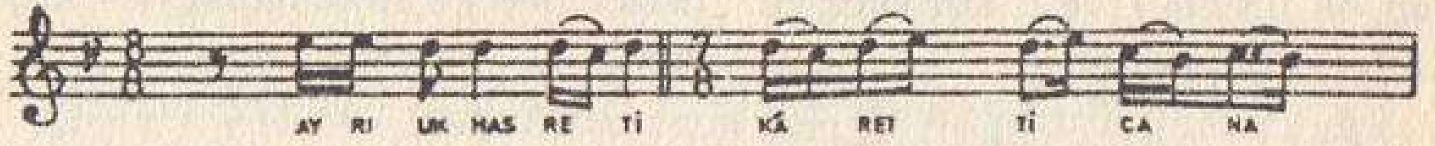
Senin aşıkların gülmez dediler
Ağlayıp yaşını silmez dediler
Seni saran yiğit ölmez dediler
Gerçekmi cananım sormıya geldim

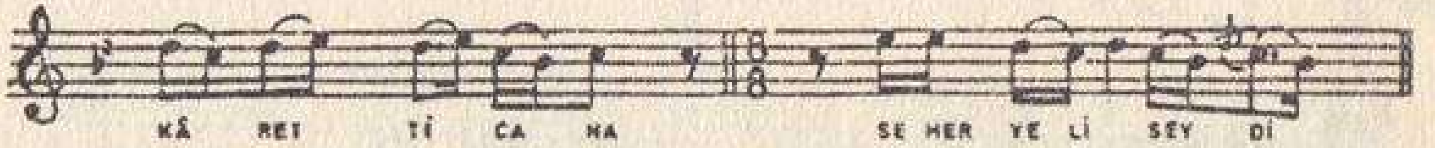
Sarı gülüm elden ele gezerim
Elâ gözlü yâri candan severim
Dediler o güzel sararıp solmuş
Hak nesip ederse görmeye geldim

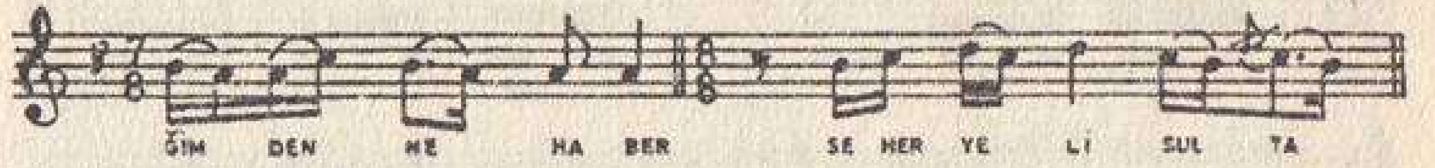
Ayrılık Hasreti
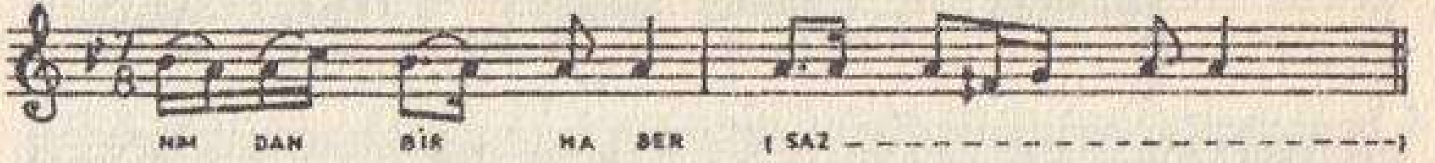
Yöresi: Tunceli
Kimden Alındığı: Nesimi Çimen

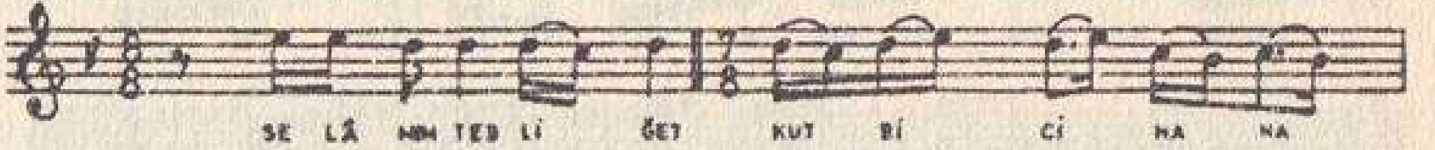
Derleyen: İhsan Öztürk

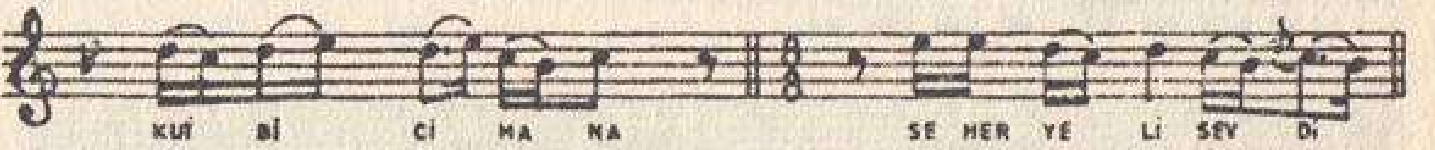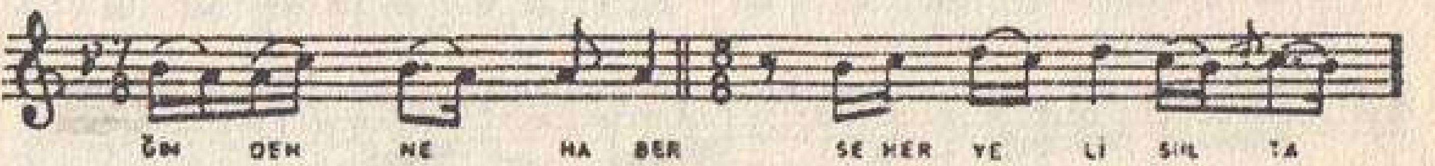

Bu Dünyanın Devranına Aldanma Gönül Aldanma

Yöresi: Tunceli
Derleyen: Nesimi Çimen
Dizisi: Hüseyni makamı kullanılmış olup, ilk dizenin 1. ve 2. dizesinde Fa natural kullanılmıştır.

Usulü: 5 zamanlı 2+3 şekli kullanılmıştır
Bölüm: Tek bölümlüdür
Sözel: (4+4) 8 Hece ölçüsüyle "Koşma"

Dizi:

♩=76

BU DÜN YA NIN DEV RA NI NA BU DÜN YA NIN DEV RA
NI NA AL DAN MA GÖ NÜ LAN DAN MA Zİ_ Lİ Lİ ÇAN LI
KER VA NI NA AL DAN MA GÖ NÜ LAN DAN MA
AL DAN MA GÖ NÜ LAN DAN MA
GÜL DÜ RÜR YÜ ZE DEV RA NI Bİ_ R GÜ NO KU TUR FER MA NI
BU LA MAN DER DE DER MA NI AL DAN MA GÖ NÜ LAN DAN MA
BU LA MAN DER DE DER
MA NI AL DAN MA GÖ NÜ LAN DAN MA

YÜCEL

Pertek Türküsü (Perteğin Önü)

Çalan: Hüseyin Sekü
Okuyan: Paşa Demirbağ-Lokman Tasalı - Ferzan Alagök

Aranağmesi

Per te ğin ö nü ke lek Per te ğin
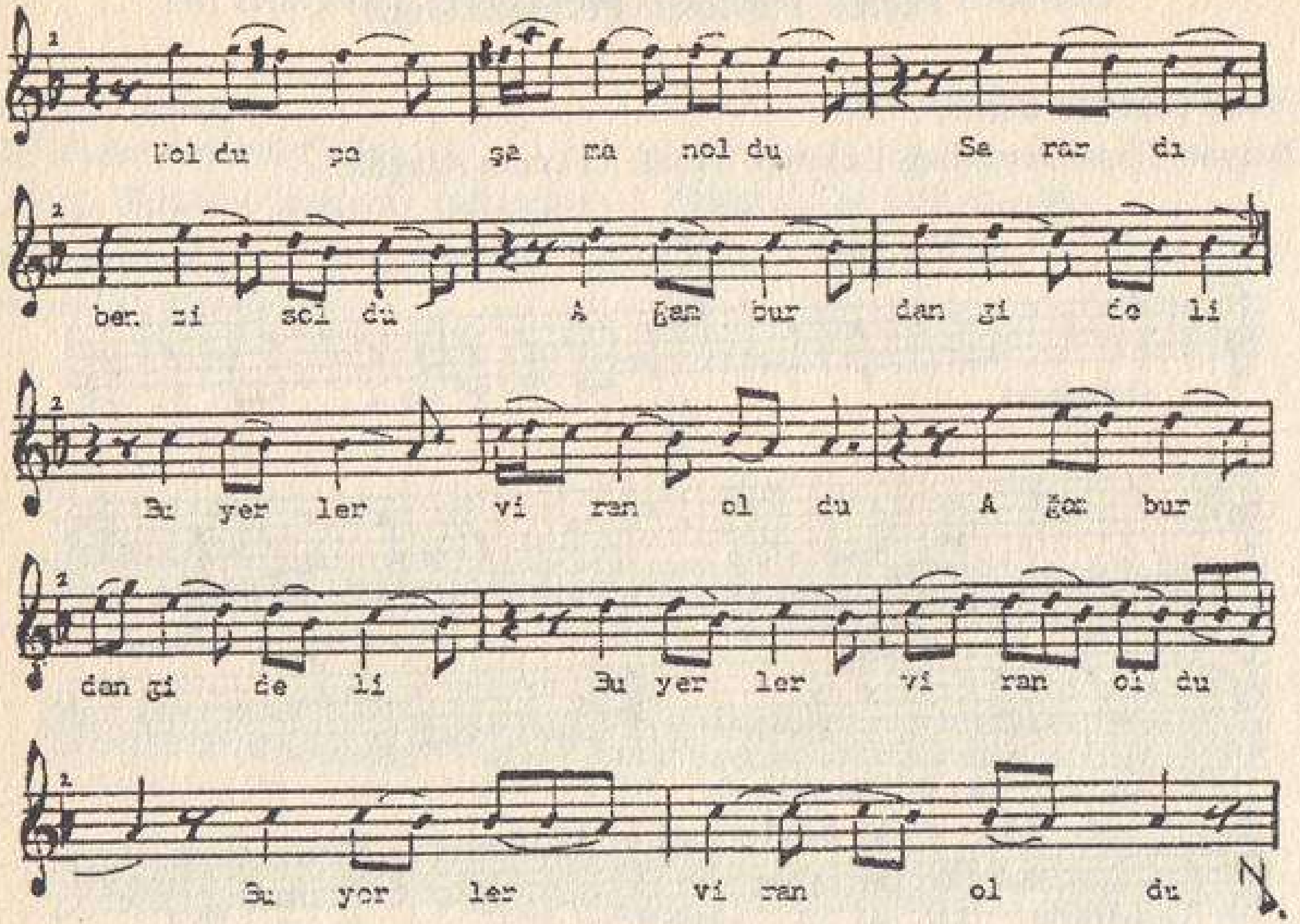
ö nü ke lek Har pu ta gi dek ge lek

E lin e lin de ol sun Ka pı ka

pı di le nek E lin e lin de ol sun

Ka pı ka pı di le nek Ka pı ka

pı di le nek Hol du a ğa ma hol du

Perteğin önü kelek
Parput'a gidek gelek
Elin elimde olsun
Kapı kapı dilenek

Nakarat:
Noldu ağama noldu
Noldu paşama noldu
Ağam burdan gideli
Bu yerler viran oldu

Dersim dört dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Dersim'i Hak saklasın
Bir yarim var içinde

Nakarat
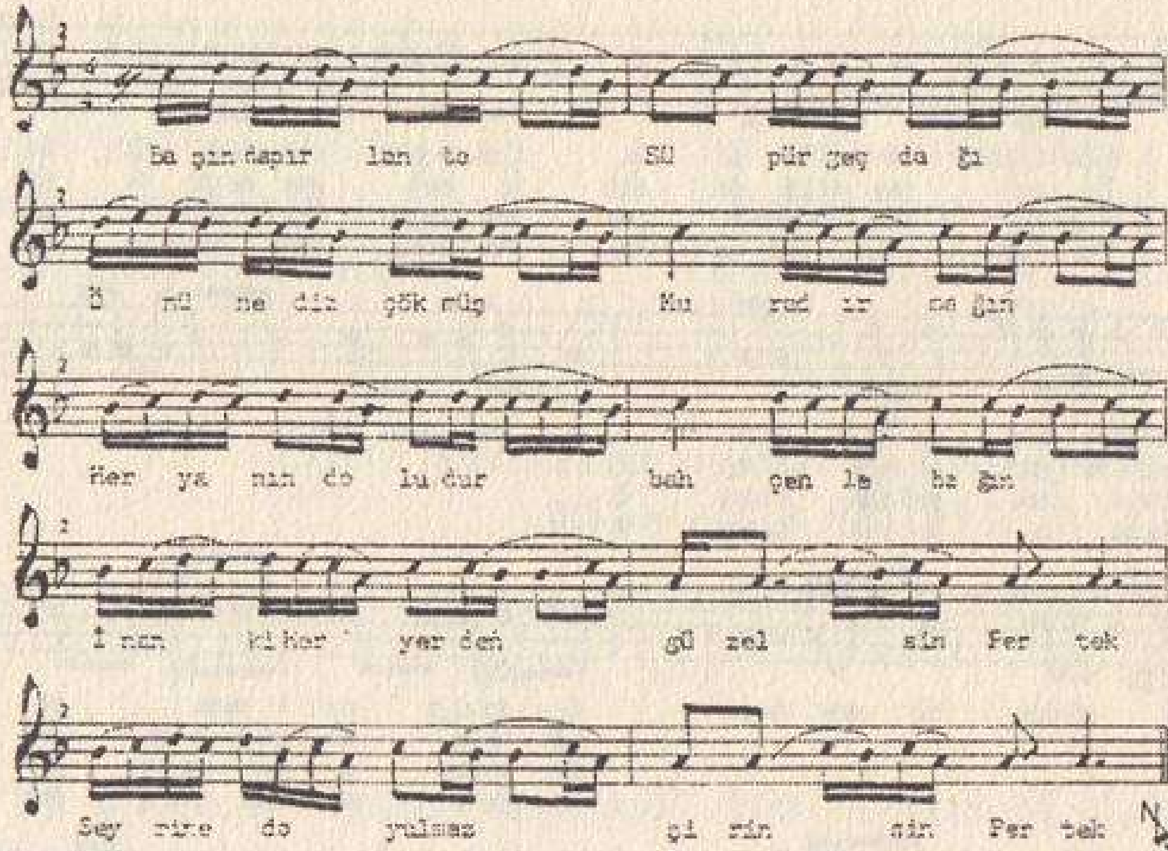
Kaynak: Notalarla Harput Musikisi, Elazığ Valiliği, Elazığ 1999.

Burada, türkünün öyküsü şöyle anlatılıyor: *"Harputlu hanımefendi eşini Tunceli'ye göndermiştir. Eşinin hasretine dayanamayan hanım, 'Dersim dört dağ içinde' türküsünü yakmıştır. Dersim'den Elazığ'a eşi gelmesi için Pertek'e uğrar. Oradan kelekle karşıya geçer. Elazığ'a döner. Bu türküde bu şekilde yakılmıştır."* (Ayrıca bkz. Dersim Türküsü)

Pertek Türküsü

Çalan: Hüseyin Sekü

Okuyan: Hüseyin Sekü

Başında pırlanta Süpürgeç dağın
Önünde diz çökmüş Murad
Irmağı'n
Her yanın doludur bahçenle, bağın
İnan ki her yerden güzelsin Pertek
Seyrine doyulmaz şirinsin Pertek

Bir saat mesafe Süngeç Köprüsü
Yeni gelin gibi verilmiş süsü
Canlara can katar suyun sevgisi
Vilayet merkezi olursun Pertek
Yalancı cennete benzersin Pertek

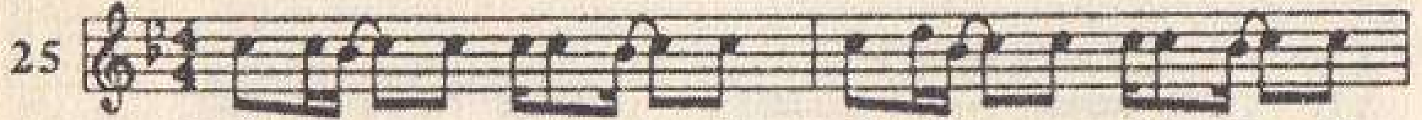
Önüne diz çökmüş yedi kat dağlar
Her yanda suların buz gibi çağlar
Seni gören aşık sana bel bağlar
O zaman heryerden güzelsin
Pertek
Seyrine doyulmaz güzelsin Pertek

Kaynak: Elazığ Valiliği, Notalarla Harput Musikisi, Elazığ 1999.
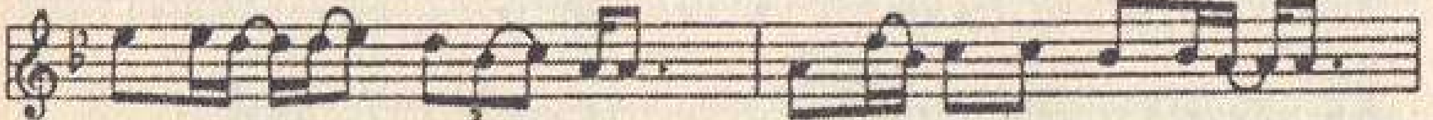
Çektiğim Cevrile Cefa (Ağbaba Semahı)

Yöresi: Malatya-Arguvan — Derleyen: Paşmakçı

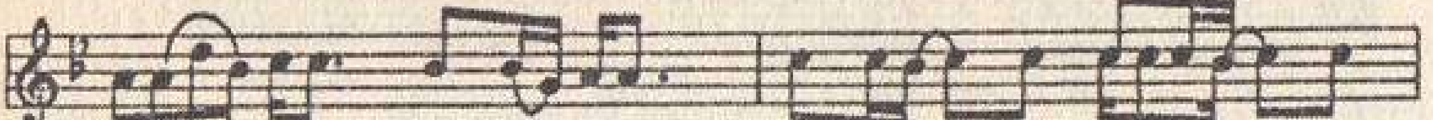
Kaynak: Bayram Aksüt — Notalayan: Yücel Paşmakçı

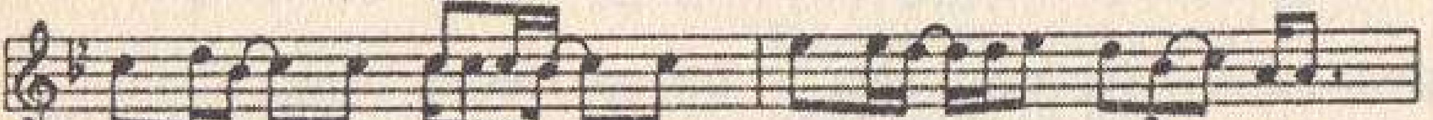
1. Çek ti ğim cev ri le ce fa Çek ti ğim cev ri le ce fa
2. İk rari ma nı gü de rim İk rari ma nı gü de rim
3. Mü mino lan Hak'ka ta par Mü mino lan Hak'ka ta par
4. Pir Sulta n'ım ol maz ya lan Pir Sulta nım ol maz ya lan

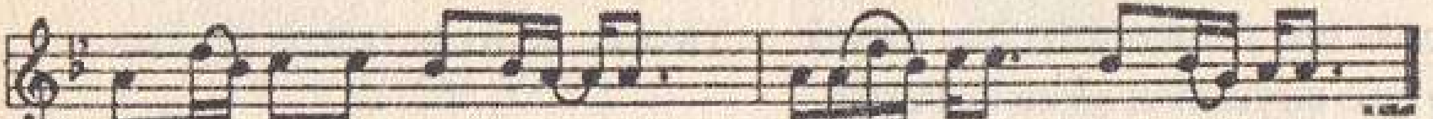
Sev di ğim sen de nö tü rü 1. A ma nam man Ağ ba ba' ya
Sen siz dün ya yı ney le rim 2. ...
Mün kir o lan yol dan sa par 3. ...
Yo lu na o la yım ta lan 4. ...

Gönül gi der bir sev da ya E ğe ri_k rar i man i se
Gâ hi ge lir gâ h gide rim
Ke ser ta şı har gı ya par
Bu yo la sa dık yâr o lan

E ğe ri_k rar i man i se Sen de çok ben de nö tü rü
Gâ hi ge lir gâ h gide rim Bir şi rin dil de nö tü rü
Ke ser ta şı har gı ya par Fer hat Şi rin' de nö tü rü
Bu yo la sa dık yâr o lan Ser ve rir sır da nö tü rü

A ma nam man Ağ ba ba' ya Gönül gi der bir sev da ya

Çektiğim cevrile cefa
Sevdiğim senden ötürü
Aman amman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

İkrar imanı güderim
Sensiz dünyayı neylerim
Aman aman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Eğer ikrar iman ise
Senden çok benden ötürü
Aman aman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Gâhi gelir gâh giderim
Bir şirin dilden ötürü
Aman amman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Mümin olan Hakk'a tapar
Münkir olan yoldan sapar
Aman amman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Keser taşı hargı yapar
Ferhat Şirin'den ötürü
Aman amman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Pir Sultan'ım olmaz yalan
Yoluna olayım talan
Aman amman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Bu yolda sadık yâr olan
Ser verir sırdan ötürü
Aman amman Ağbaba'ya
Gönül gider bir sevdaya

Malatya Musiki Folkloru, (Haz. Halit Atılgan-Salih Turhan)
Malatya Beld. Kültür Yay. No: 1, s.52, 1999

***

Bu semahın, Munzur dergisinde (Bkz. Zeynel M. Çetin, "Dersim'in Divaneleri: Ağbaba, Sey Muslım, Doğan", Sayı: 8, s.72-73) yayınlanan Kurmançça bir dörtlüğü şöyle:

"Çumme diyarê bêderan / Kıttım nav cemma rençberan
Ox ox ox Ağbaba'ye / Va çı eşqa çı sewdaye"

Zeynel M. Çetin, Ağbaba'nın Dersimli olduğunu, mezarının da halen Dersim'in Kurmeş (y.a. Aşağı Gülbahçe)'te bulunduğunu ve oranın ziyaretgâha dönüştüğünü söyler. Çetin'e göre, Ağbaba'yı Elazığ Kuzova köylüleri götürür, aylarca misafir ederlermiş. Ağbaba'nın yukarıya aldığımız dizelerden oluşan türküsünü de köylüsü Mahmut Baran dünyaya duyurmuş. Yine Çetin'e göre Ağbaba, Ağuçan aşiretine mensuptur.(Zeynel M. Çetin, agy)

Aynı dizelere, Kurmançça/Türkçe olarak ve notalarıyla beraber Mehmet Bayrak'ın çalışmasında da rastlıyoruz.(Haz. Mehmet Bayrak, Kürt Müziği, Dansları ve Şarkıları -Mûzik, Dans û Şarqîyên Kurdî-, Özge Yayınları, Ank. 2002, Cilt 2, s.738-739)

Mektup Yazdım Sıralı

226.

Mek tup yaz dımsı ra lı Zar fı nüs tü ka ra lı
Yol da ye şilot bitmiş Yı lan hep yo lu tut muş

Ay da bir se lam gön der Ben sen den de ya ra lı
Gü ver cın lersiz de yin Be ni na sıl u nut muş

1
Mektup yazdım sıralı
Zarfın üstü karalı
Ayda bir selam gönder
Ben senden de yaralı

2
Yolda yeşil ot bitmiş
Yılan hep yolu tutmuş
Güvercinler siz deyin
Beni nasıl unutmuş

3
Keşki derviş olaydım
Hırka geymiş olaydım
Ayda bir haftada bir
Seni görmüş olaydım

4
Gözüm yaşın sel ettin
Çuha idam çul ettin
Allahım bu nabıl iş
Beni kula kul ettin

Kaynak: Salih Turhan, Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri, Kült. Bak. Yay, 1992, s.291.

Elma Atdım (Bebek)

♩.76

225.
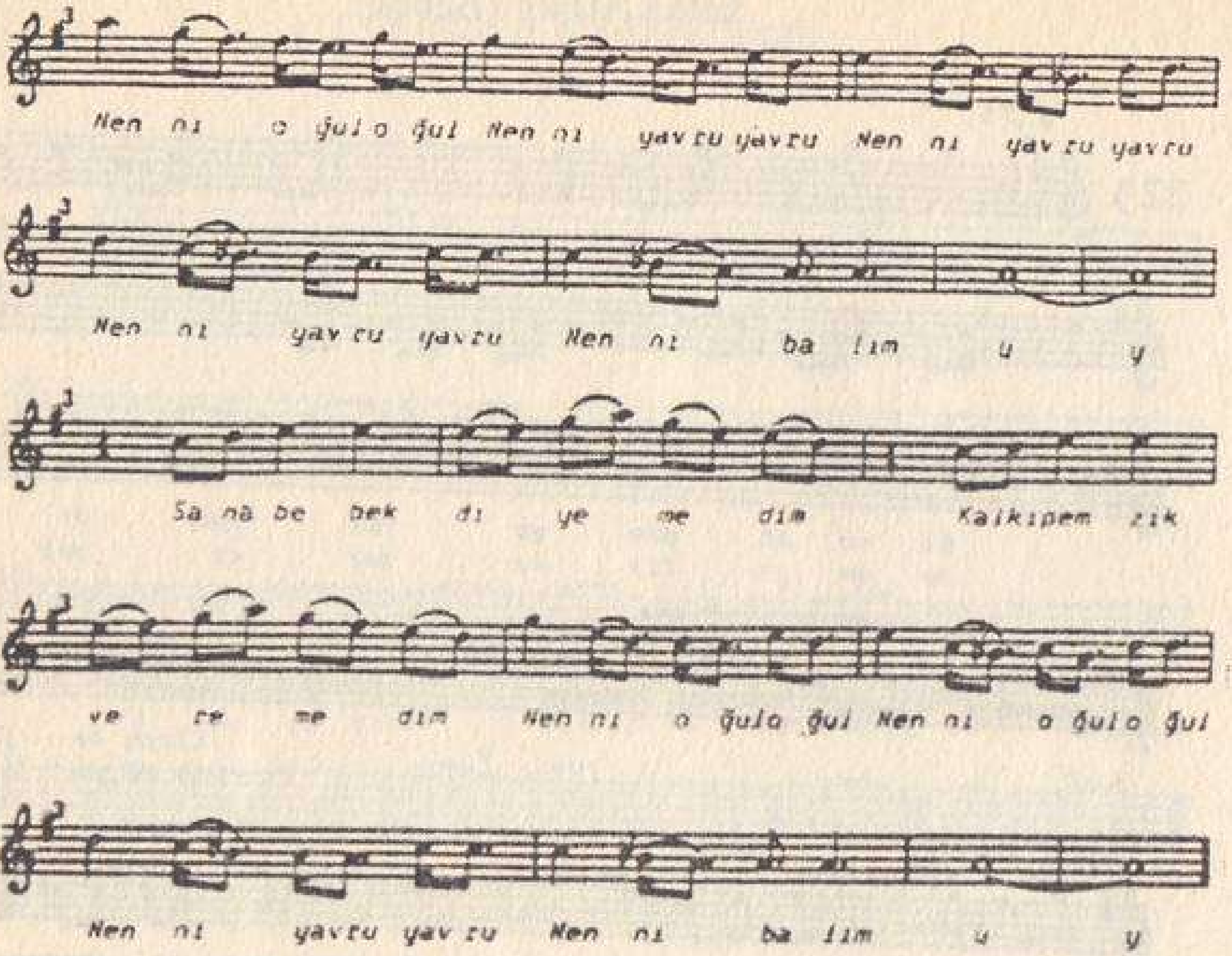
El ma at dım yu var lan dı
De ve ge lir ka tar gi der

u y Gitdi be şi
Bu da na sıl

ğe da yan dı Nen ni o ğu loğul nen ni yavruyavru
a na yı mış

Nen ni yavruyavru Nen ni yavru yavru Nen ni ba lım

u y Be bek be şık de nu yan dı
Yav ru su nu 4 ta r gı der

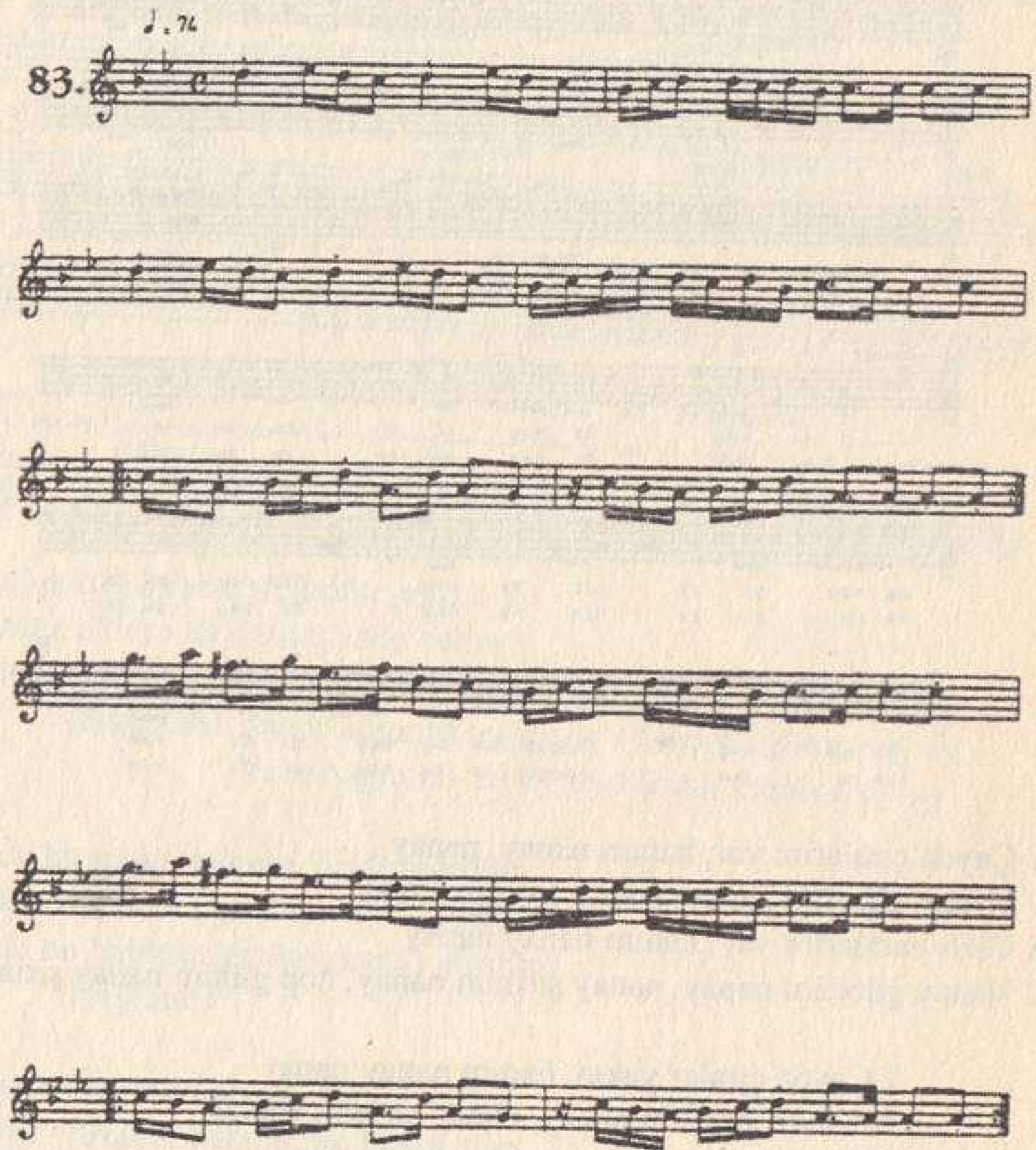
1) Elma atdım yuvarlandı uy
Gitti beşiğe dayandı
Nenni oğul oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni yavru yavru
Nenni yavru yavru
Bebek beşikden uyandı
Nenni balım uy
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni yavru yavru
Nenni yavru yavru
Sana bebek diyemedim
Kalkıp emzik veremedim
Nenni oğul oğul
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy

2) Deve gelir katar gider uy
çamurlara batar gider uy
Bu da nasıl anayımış
Nenni oğul
Nenni yavru yavru
Nenni yavru yavru
Nenni yavru yavru
Nenni balım uy
Yavrusunu atar gider

3) Devemi deveye katdım uy
Yuları boynuma atdım uy
Yurt yerine varanacak
Nenni oğul oğul
Nenni yavru yavru
Kaynanamdan hicab etdim

Kaynak: Salih Turhan, age, s.289-290

Üç Ayak

Kaynak: Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri, Salih Turhan, Kültür Bak. Yay. 1992, s.102.

Çayda Çıra

80.

Çayda çı ra la rım va ....r ha nım na na..
Gizli ya ra la rım va ....r ha nım na na..

.....y na nay Na nay gü ze lim na nay
.....y na nay Na nay gü ze lim na nay

na nay şi ri nim na nay Na nay gü ze
na nay şi ri nim na nay Na nay gü ze

lim na nay hopgü lüm na nay şi ri nim
lim na nay hopgü lüm na nay şi ri nim

1 Çayda çıralarım var, hanım nanay, nanay
1 Nanay güzelim nanay, nanay şirinim nanay
1 Gizli yaralarım vay, hanım nanay nanay
2 Nanay güzelim nanay, nanay şirinim nanay, hop gülüm nanay şirinim

1 Çayda çıralar yakın, hanım nanay nanay
1 Nanay güzelim nanay, nanay şirinim nanay,
1 Çıkın yoluna bakın, hanım nanay nanay
1 Nanay güzelim nanay, nanay şirinim nanay
2 Nanay nanay güzelim, hop gülüm nanay şirinim*Kaynak:*

Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri, Salih Turhan, Kültür Bak. Yay. 1992, s.99.

Kürdün Gelini (Tunceli/Çemişgezek 1936-1943)
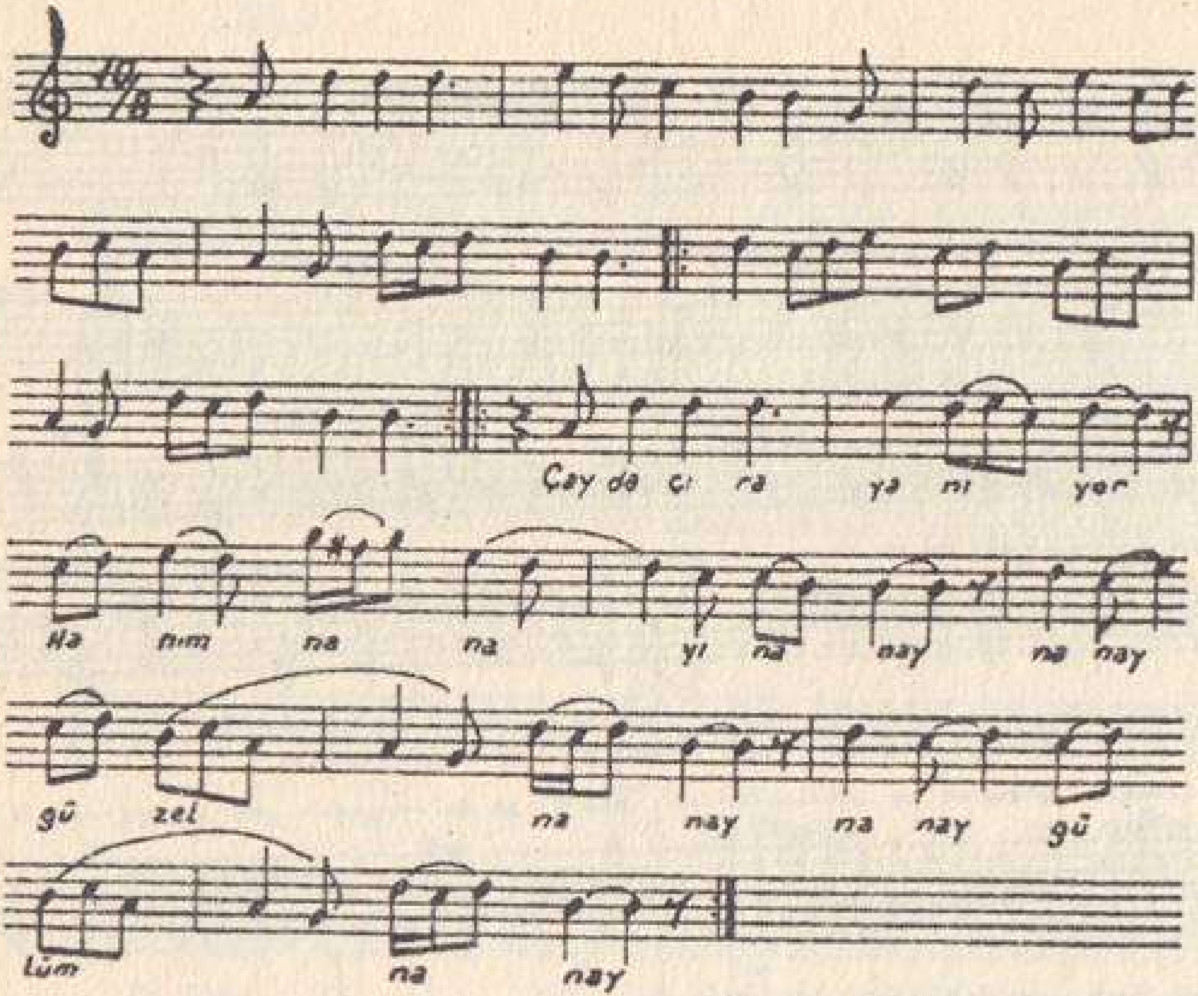
Gelini gelini babam, Kürdün gelini
Saramaz oldum da gardaş ince belini
Alamaz oldum da babam, ben bu gelini
(Bağlantı) Yanar ağlarım uy uy uy / Söyler ağlarım uy uy
Yanar ağlarım uy uy uy / Bahtı karalım uy uy

Ben de bu gelini babam, belâlı gördüm
Zülfünü boynuma gardaş, dolalı gördüm
Ben de bu bahtımı gardaş, karalı gördüm
(Bağlantı)

Evlerinin önünde babam, akıyor seller
Yanıyor yüreğim babam, ne bilsin eller
Başımı alıp da gitsem gardaş, delidir derler
(Bağlantı)

Kaynak: Şemsi Yastıman, Türkten Türküler, Ş. Yansıtman Sazevi, s.38-39

Çayda Çıra

Çayda çıra yanıyor
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay
Ayda yılda yanıyor
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay
Yavaş yürü sevdiğim
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay
Engeller uyanıyor
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay

Karşıda Oturanlar
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay
Az derdim artıranlar
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay
Başıma akıl koyun
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay
Sevdadan kurtulanlar
Hanım nanay nanay
Nanay güzel nanay
Nanay gülüm nanay

Kaynak: Şemsi Yastıman, Türkten Türküler, Ş. Yansıtman Sazevi, s.50-51

Dersim Türküsü (Kürdi Türkü) (*)

Dersim dört dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Dersim'i Hak saklasın
Bir gülüm bağ içinde

Pertek önünde kelek
Dersim'e gidek gelek
Elin elimde ola
Kapu kapu dilenek

Nakarat:
Uy nedem nedem
Evi barkı terk edem
Gel seni alam gidem

Harput'un Bayır başı
Şen olsun dağı taşı
O yardan ayrı düştüm
Durmuyor gözüm yaşı
(Nakarat)

Bu dağın ardı meşe
Gün gide gölge düşe
Beni yardan edenin
Evine şivan düşe

Bu dağın ensesine
Uyandım yar sesine
Yar gider ben giderim
Düşmüşüm gölgesine
(Nakarat)

Uy havar, havar havar
Zülüf gerdanı kovar
İki gönül bir olsa
Bir aylık yolda ne var

Kaynak: Elâziz Net. adlı e-mail adresi.

(*) Bu adreste, türkünün, Kekil Ağa tarafından Vartanoş'un Dersim'e kaçırılması üzerine yakıldığı belirtilir (Bkz. Pertek Türküsü)

TUNCELİ

Halil Bedîî Yönetken

Tunceli vilâyeti de, müzik folkloru bakımından çok zengin bir vilâyetimizdir. Güzel Elâzığ'ı aşağıda, tarihî Harput'u sağda çbıraktıktan sonra Pertek, Hozat tarafına, kuzeye doğru yol alır, Murat suyuna, Atatürk'ün kendi elleriyle açtığı Singeç köprüsüne doğru inerken, Tunceli bölgesinin mühim bir kısmı bütün genişliği ve güzelliğiyle gözönünde açılmağa başlar. Tunceli'nin, azametli dağları, gür suları, güzel kırları ne kadar Türk Anadolusunun tabiatı ise, bu topraklarda yaşayan insanların müzik kültürleri de o derece Anadolu Türk müzik kültürüdür.

Bilindiği gibi Tunceli halkının mühim bir kısmı, Anadolu'nun diğer bazı yerlerinde olduğu gibi Alevidir. Bu bakımdan bir Hozat, bir Ovacık veya bir Kalan ezgisinin, bir Sivas veya bir Tokat ezgisinden pek farkı yoktur.

Yaptığımız incelemelerden anlıyoruz ki, vaktıyla bütün Seyitler ve Sazbend denilen aşıklar, sazları hakikî Anadolu Türk bağlamaları ile Hatai, Nesimi, Pir Sultan, Kaygısız Abdal, Harabi, Verani... gibi Anadolu Türk Alevi şairlerinin halis Türkçe deyişlerini çalar ve söylerlermiş. Onlar bunlara "*Dej*" diyorlar ki tamamen deyiş demektir. "*Açıldı cennet kapısı-Lâligevherdir yapısı...*" gibi. Onlar da vaktıyla cemiyetlerinde, ağır ve hızlı kısımlardan mürekkep sema'lar oynarlarmış.

Tunceli'nin de en önemli oyunları halay-haley'dir. Halaydan başka kol oyunları, eski bir kazanın adını taşıyan karaçor oyunu. Bir, iki, üç ayak oyunları, Tamzara, Dello-Delilo, Horum... oyunları oynanır. Bir de bir spor oyunu olan ağaç oyunu vardır ki, şöyle oynanır: En önde, elinde büyük bir ağaç veya bir sapo bulunan biri durur, onun arkasında ellerinde küçük kısa değnekler bulunan birkaç kişi birbirlerini arkalarından tutarlar, oyun başladığı zaman en öndeki harekete gelip elindeki ağacı arkadakilere savurur, onlar da kendilerini ellerindekilerle korurlar.

İşte bir oyun süviti: Karaçer, Üç ayak, Dello, Tamzara, Horum, Kol oyunu. Kadınlar da halay havaları söyler ve oynarlar. BAzı yerlerde kadın erkek karışık oynanır: (Hanım nereye gidersin, Canım nereye gidersin) gibi türküler söylerler, oynayanların alınlarına para yapıştırırlar ki, bu para çalgıcılarındır. Bir de Gövenk adında bir oyunları vardır, o da karışık oynanır. Tunceli'nden Leylâ ve Mecnun'dan parçalar, Munzur üzerine ezgiler, anonim türküler, vakalar üzerine yakılmış türküler de söylerler.

Vaktıyla eşkiya taarruzlarından çok zarar görmüş olan Çemişgezek'te, şehir içinde kemençe gibi çalınan keman, tef, davul, zurna; köylerde saz, bağlama çalınır. Çemişgezek de halay çekiyor, kol oyunu, tamzara, üç ayak oynuyor. Elâzığın şeve kırmak oyunu ve "*şıkıldım*" tabiri onlarda da var. Evvelce düğünlerde alay önünde yaya veya atlı olarak kılıç kalkan da oynanırmış. Çemişgezek davul ve zurnacısından aldığımız bir süvitin parçaları: Cezair (Peşref), Ağır hava, Üç ayak, Güzeller, Yol Havası, Düğüne toplama, Gelin ağlatma, Dello, yerli türküler, Köroğlu ve At oyunu...

Kalan'da bazı Alevi ezgilerinden başka Üç ayak, Cezair, Köroğlu, Kemal çavuş havası, bir, iki, üç ayak oyun havaları, Lorge oyun havası söylenir, bir de "*Güvendi*" oynanır. Hatırlatalım ki, Bursa ve Ege dolaylarında "*Güvende*" adlı bir oyun oynanır.

Bizim 1944 derlemelerimizde kaydettiğimiz çok hususî ve müstesna bir ezgi çeşidi Pertek kazasının Ulupınar köyünden kemancı Süleyman Kaya ile, Hozat'ın Yalnızağaç köyünden İsmail Okur'dan aldığımız iki sesli ezgilerdir. Biz 8 yıldır Anadolu'da yaptığımız derlemelerde birçok bölgelerde bağlama ve kemençelerle çalınan ve polifonik bir mahiyet arzeden birçok nefis örnekler kaydetmiştik. Fakat bu defa Tunceli'nde kaydedilen keman ve bağlama refakatli, iki sesli ezgi çok orijinaldir. Şimdiye kadar memleketimizde bazı folklorcularımız kemençeler ve bağlamalarla çalınan çok sesli ezgiler kayıt ve neşrettiler. Keza çok sesli Alevi ezgileri de notalarıyla neşrolundu, hatta toplu söylenen halk havalarında çok sesli bir mahiyet bulunduğu ileri sürüldü. Fakat bizim bu gezimizde Tunceli'nde aldığımız iki sesli refakatli ezgiler şimdiye kadar alınmış ve bahsedilmiş olanlar içinde muhakkak çok hususî ve orijinal bir tiptir. Biz bu sanatkârlara muhtelif zamanlarda muhtelif fırsatlarda aynı şeyleri çaldırdık, daima bu ezgileri hep aynı şekilde çalıp söylediklerini müşahede ettik. Yalnız şunu söylemek lâzımdır ki, ke-

man çalan bağlama çalanı daima bir oktav tiz söylemeye davet etmiş, fakat o daima pes söylemede israr etmiştir. Bu suretle iki ses arasında daima bir beşli aralık muhafaza olunmuştur. Aksi takdirde, yani bağlamacı bir sekizli yukardan söyleseydi bu aralık dörtlü olacaktı. Folklorcu hâdiseleri olduğu gibi kayda mecbur olduğu için biz de müşahedemizi aynen öyle kaydettik. Türk halk müziğindeki çok seslilik ve bilginlerimiz tarafından incelemeye çok değer önemli bir konudur. Zaten bazı folklorcularımız bu konuda meşgul olmaktadırlar.

Bizim biri Pertekli, biri Hozatlı iki Türk halk sanatçısından aldığımız örneklerden birinin sözleri şudur:

Sefil Sıtkı'dan:

Siyah perçemlerin, gonca yüzlerin
Garip bülbül gibi zâr eyler beni
Hilâl ebruların, ahu gözlerin
Tığı sevda ile yaralar beni

Sevdayı aşkınla ahu zar oldum
Kalmadı tehammül bikarar oldum
Cemalin göreli sevdakâr oldum
Korkarım ki bu dert paralar beni

Elif kametine hayran olduğum
Gece gündüz hayaline döndüğüm
Hep senin içindir boyun eğdiğim
Yoksa zaptedemez bu yerler beni

Tunceli vilâyetimizin ortasında işte yerli iki Tunceli sanatkârından aldığımız ezgilerin bir diğerinin sözleri:

GÜL

Vardım dostum bahçasına
Dost bahçesi külli güldür
Oturmuş tahtı sarayında
Tahtı sarayı külli güldür
Günden terazi yaparlar
Gülü gülle takarlar
Gül alana gül satarlar
Çarşı pazar külli güldür

(Kaynak: Derleme Notları 1,
Orkestra Yayınları, İstanbul 1966, s.101-104)

TUNCELİLİLER'İN "*TUNCELİ HALK TÜRKÜLERİ*" ÜZERİNE YAPTIKLARI ÇALIŞMALAR

1. Yusuf Cengiz

Yusuf Cengiz, "*Her Yönüyle Tunceli*" adlı kitabında, kendi çabasını gerektirecek, kendisine ait olan hiçbir derlemeye yer vermemiştir. Oysa Tunceli'de yıllarca öğretmenlik yapmıştır. Orada doğmuş, 15 yılı aşkındır da orada yaşıyor. Sözkonusu kitabın birinci baskısı, yanılmıyorsam, 1985 yılında "*Okullar İçin Her Yönüyle Tunceli*" adıyla çıkmıştı. Üçüncü baskısı da, meslektaşı Ali Kaya'nın yaptığı gibi, aynı içerikle, "*Her Yönüyle Dersim Tarihi*" olarak çıkarsa, şaşmamak gerek.

Yusuf Cengiz, ikinci baskının önsözünde, "*Tunceli'de öğretmen olarak görev yaptığım yıllarda ve gerekse serbest meslek alanındaki kitap-kırtasiye işimden dolayı ilimizi her yönüyle tanıtan, öğretmen arkadaşlarımın, öğrencilerin ve diğer halkın yararlanabileceği bir kaynak kitabın olmadığı kanısına vardım. İlimiz hakkında yazılan eserlerin herbirinin başlı başına yetersiz oluşu ve bir kısmının da eski bilgilerle dolu oluşu, Türkiye'nin mahrumiyet illerinden biri olan ilimizin diğer yörelerde yaşayan insanlarca yeterince tanınamayışı gibi nedenler beni bu yörede doğup büyüyen bir insan olarak bu kitabı hazırlamaya zorunlu kıldı.*

Kitabı hazırlamamdaki amacım, ilimizi her yönüyle tanıtmak, başta eğitim kurumlarında çalışan meslektaşlarıma, Devlet kurumlarında çalışan personele ve ilimiz hakkında bilgi edinmek isteyen insanlara hizmet etmektir." diyerek, kitabını aslında devlet kurumlarında çalışan personele hizmet etmek için yazdığını söyler. Ancak kültürel çalışmaların ya da bir toplumun kültürüyle ilgili herhangi bir çalışmanın hiç kimseye/hiç bir kuruma göre yapılamayacağını, bunun halkbilim etiğine aykırı olduğunu da bir "*eğitimci*" olarak bilmesi gerek...

Cengiz, kitabının "*Halk Edebiyatı ve Müzik*" başlıklı bölümde, "*Günümüze kadar Tunceli yöresinde geniş çaplı bir folklor araştırması yapılamamıştır. Böyle bir araştırma gerçekleştiğinde ortaya geniş ve zengin*

bir kültür birikimi çıkacaktır. Son yıllarda çalışmalar yaygınlaşmıştır.

Ancak eldeki verilere göre İl'de zengin bir halk edebiyatı türünün olduğu söylenebilir. Eldeki kaynakların ve bilgilerin yetersiz oluşu bu konuda fazla bir şey söylememizi mümkün kılmamaktadır. Ancak ileride genç araştırmacıların yapacakları çalışmalar geniş bir maziye sahip ilimizin bu gizli kalmış zenginliklerini ortaya çıkaracaktır.

Halk edebiyatı ürünleri bölgenin bazı karakterlerini yansıtır. İl'in coğrafi ve sosyal yapısı bu ürünlerin temelini oluşturur. Türküleri yalçın dağlar, engin ovalar gibi insan yüreğindeki ulaşılması güç duyguları dile getirir.

Bölgenin aşiret yapısı, kan davaları ve bu uğurda ölen yüzlerce insanın arkasından akıtılan gözyaşları bu türküleri etkilemiştir. İnsan yüreğindeki sevinci, neşeyi, gönüllerdeki yüce aşkı dile getiren türküler bazen de ağıt niteliğine dönüşür. Bir parça elem, bir damla gözyaşı halinde gönüllerden gönüllere akıp gider. Geleneksel halk ozanları 1930'dan günümüze kadar yörede düğünlerde, nişanlarda ve sünnetlerde sazı ile sözü ile yöre kültürünü bugünlere taşımıştır. Bunların bir kısmı yöredeki lakapları ile tanınmıştır." der.

Bir kere, insanın yüreğindeki sevinç, neşe, gönüllerdeki yüce aşkı dile getiren türküler, hiçbir şekilde ağıt şekline dönüşmezler. Ağıt, başka bir şeydir, konusu farklıdır, bu bir. İkincisi, bizim halk ozanlarımız hiçbir zaman sadece sünnetlerde, nişanlarda, düğünlerde çalıp söylememişlerdir. Örneğin, Sey Qaji, Sa Heyder, Sılo Qız, Alaverdi (Alaverdiyo Çımê Şefil), Hese Fate ve diğerlerinin salt bu törenlerde türkü söylediğini kim iddia edebilir?.. Ya da, örneğin *"Bava'nın Ağıdı"*, *"Hüseyin'in Ağıdı"*, *"Hıdır'ın Ağıdı"*, *"Halil Bey'in Ağıdı -Mire-"*, *"Sultan'ın Ağıdı"*, *"Kore Ağıdı -Hıdır'ın Ağıdı-"*, *"Sa Haydar'ın Ağıdı"*, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Dersimli milislerle ilgili olarak yakılan ağıtlar, Dersim 37-38 Katliamı'yla ilgili olarak yakılan ağıtlar... Bunları kim yaktı? Bunlar düğün, sünnet, nişan türküleri mi?

Yusuf Cengiz, yazısının devamında zaten, geleneksel halk ozanlarının isimlerini verir: " *Devres Sılema (Derviş Süleyman), Sey Qaji, Sa Heydar, Weliye Wuşen (Hüseyin oğlu Veli), Keko Kemane (Kemaneci Kekil), Sıla Qız (Küçük Süleyman-Süleyman Doğan), Heşe Fate (Fatma'nın oğlu Hasan), Hesen Ağa'e Rıza Beğ (Hasan Ağanın Oğlu Rıza), Devresi Demeni (Demenanlı Derviş), Kemancı Sılema (Süleyman Ka-*

ya), Çoban Hüseyin Dede - Şair Hüseyin, Mursa Areyis (Arelli Musa), Heydere Ali Dost, Zeynel Kahraman, Zurnacı Yusuf (Pülümürlü), Hüseyin Doğanay."

Ancak biraz sonra göreceğiz ki, Cengiz'in yöresel ozan diye sözünü ettiği bu "*şair*"lerden aldığı tek bir halk türküsü, ağıdı yok... O, daha çok Ferruh Arsunar, Naşit Hakkı Uluğ, Süleyman Yıldız vb.lerinin derlediklerini(!), kendine göre yeniden düzenleyerek almış... İyi de, onların derlediklerini de, derlediklerini onlara söyleyenleri de ne dün, ne de bugün Dersim'de, ya da onların deyişiyle "*Tunceli*"de tanıyan var, ismini duyan, bilen var... Bir de, Kırmancça söylenen aşk türkülerini Türkçeye çevirerek, "*Günümüzde Tunceli'de söylenen türküler*"den örnekler diye sunmuştur.

Cengiz'e göre, "*İl'de türküler genellikle saz eşliğinde söylenir. Merkezde ve ilçelerde söylenen türküler Sivas aşıklamasıyla benzerlik gösterir.*

Bağlama düzeni Bulgari düzeni, kara düzen ve şarkı düzeni olmak üzere dört düzende türkü söylenir. Halk edebiyatı ürünleri Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Köroğlu gibi... ozanların değişleriyle benzerlik gösterir. Genellikle de bu ozanların türküleri çalınıp söylenir. İl'de sazın yanısıra kaval da çalınır. Ancak ayrı bir özelliği yoktur."

Oysa, Yusuf Cengiz'in yukarıda adını verdiği Sılemano Qız, hâlâ yaşıyor, Dersim'dedir. Yusuf Cengiz, muhtemelen onu her gün görüyordur çarşıda, sokakta... Onlarca türkü söylemiş, ağıt yakmış, yüzlerce ağıdı, türküyü bugünlere aktarmış olan Sılemano Qız'a sorulmuş mu aceba, Pir Sultan, Kaygusuz Abdal, Köroğlu kimdir? diye... O, bunları tanıyor mu?.. Bunların şiirlerinden herhangi birini bilebiliyor mu?.. Daha doğrusu, Türkçe biliyor mu? Onun ismini verdiği bütün bu ozanlar, Kırmançca, Kurmancça türkü söylüyor, ağıt yakıyorlar.

Şimdi, Yusuf Cengiz'in il'de çalınan çalgılar hakkında verdiği bilgiyi de (daha doğrusu Arsunar'dan aldığı bilgiyi, M.Ö.) aktardıktan sonra, kitabına aldığı "*Tunceli Halk Edebiyatı ve Müziği*" hakkında verdiği örnekleri buraya alacağız. Yusuf Cengiz'e göre (Ferruh Arsunar'a göre, demek daha doğru olur. Bkz. Ferruh Arsunar'ın Derlemeleri bölümü), "*İl'de kullanılan başlıca çalgılar; saz, dilli ve dilsiz kaval, üçtelli cura, kemane, zurna ve davuldur...*"

İl'de söylenen halk edebiyatı ürünlerinden bazıları da şunlardır:

Dersim Türküsü

Dersim dört dağ içinde
Gülü var bağ içinde
Dersimi hak saklasın
Bir yarim var içinde

Noldu ağama noldu
Sarardı gül benzin soldu
Ağam burdan gidelim
Bu yerler viran oldu

Munzur'un altı kelem
Dersim'e gidem gelem
Elin elimde olsun
Kapı kapı dilenem

Noldu ağama noldu
Sarardı gül benzin soldu
Ağam burdan gidelim
Bu yerler viran oldu

Dersim'in yazıları
Körpedir kuzuları
Ben gurbete gidiyom
Alnımın yazıları

Noldu ağama noldu
Sarardı gül benzin soldu
Ağam burdan gidelim
Bu yerler viran oldu

Tunceli Türküsü

Dağların var sıra sıra
Munzur geçer önü sıra
Çırılçıplak yavrum suda
Çok şirinsin sen Tunceli
Çok şirinsin sen Tunceli

Mazgirt'in dağları maden
Pertek'in bağları badem
Bu fakirlik sana neden
Çok şirinsin sen Tunceli

Ovacık'ta Munzur Baba
Nazımiye'de Düzgün Baba
Çemişgezek düz bir ova
Çok şirinsin sen Tunceli
Çok şirinsin sen Tunceli

Gülom
Gülom bağın gülüdür
Yedi konağın feneridir
Gözümüzün ışığı dizimizin feridir
Gençlerin dermalıdır
Gülom kayaların gülü
Kök salmış bağrımın derinliğine
Güloma kavuşmayana dek
Çıralık vermem pire rehbere
Ben dayanırım derde gama
Gülonun canı sağolsun
Gülom benimle yar oldukça
Varsın dünya sırtıma yük olsun

Ovacık ilçesi Zeranik Köyü'nden Ağa isimli bir Aşıktan alınan Türkü, mezhep ayrılacağını ("ayrılığını" olsa gerek, M.Ö.) teşhir niteliğindedir.

Değirmen düzen olmaz
Bu sevda bizden olmaz!
Gel bu sevdadan vazgeç
Dinin dinime uymaz!
Çifte pınar yan yana
Su içtim kana kana
Gizliden bir yar sevdim
O da çıktı meydana
Fırat'tan gelir kelek
Aldattı bizi felek
Muradımızı versin
Kemah'tan Sultan Melek

Ayran Türküsü

Çalışmak için uzun bir süre köyden ayrılan bir yiğidin aradan uzun bir süre geçtikten sonra köyüne dönüp nişanlısıyla arasında geçen bir konuşmayı dile getirir:

Aldı Oğlan
Gezdim cihanı da dolaştım geldim
O gül cemalini görünce eğlendim kaldım
Gülüm, kalaylı tasta ayranı taze mi yaydın?

Aldı Kız
Var git, var git sen dağların efesi misin?
Yaydığım ayranın kahyası mısın?
Yoksa başımın belası mısın?
Anam (Annem) evde yoktur vermem ayranı
Gülüm ayranı, canım ayranı, malım ayranı

Aldı Oğlan
Bir zamanlar at üstünde dururdum,
Çeker tabancayı seni vururum,
Ya ayranı alır ya da ölürüm
Hüda'nın aşkına doldur ver içeyim ayranı,
Gülüm ayranı, canım ayranı, malım ayranı

Aldı Kız
Gökteki yıldızların önü terazi
Ülker ile aşar gider birazi,
Kör olsun gözlerim tanıyamadım sevdiğim Aziz'i
Gel otur, iç gülüm, sevdiğim ayranı

Pertek Türküsü
Başında pırlanta Süpürgeç Dağı
Önünde Kahraman Murat ayağı,
Bir uçtan bir uca bahçesi bağı
İnan ki cennetten güzelsin Pertek

Diz çökmüş önüne yedi kat dağlar,
Dört yandan buz gibi suların çağlar,
Yüzünü görenler sana bel bağlar,
İnan ki cennetten güzelsin Pertek.

Hele bir ilkbahar günlerin gelsin
Gül kokun yerlerden göğe yükselsin,
Bağrını renk be renk çiçek bezesin,
Aşkınla doyulmaz güzelsin Pertek.
Kumrular dem çeker, öter bülbüller,
Mehtapta gizlice soyunur güzeller,
Bir renkli gurubun bir kez görenler,
Seyrine doyulmaz güzelsin Pertek.
Atatürk demiş ki "Birteksin Pertek",
Vilayet merkezi olursun Pertek,
Bir eşin bulunmaz güzelsin Pertek,
İnan ki cennetten güzelsin Pertek

Saz Üzerine Söylenmiş Bir Türkü
Çağırırsın sazım çağırırsın,
O, evladımdır, oğlumdur,
Saz çalmak baş ağrısıdır,
Yine de çalacağım kim ne derse desin
Sazım hakikat ceminin sazıdır,
Sille vurur haksızlığa,
Selpe vururum inler sızlar,
Karanlık gece şafak olana dek.

Tunceli (Tunceli Türküsü)
İsminle çok şirinsin
Nazımiye kazası
Yaralarım çok derin
Acı bana Tunceli, Tunceli.
Yolum düştü Mazgirt'e
Seni sordum her yerde
Kırklar Cemi'nde bade
Doldur bana Tunceli, Tunceli
Çemişgezek, Ovacık
Hozat'ı gör azıcık
Hep ilerde nazlıcık,
Yoksul ilim Tunceli, Tunceli

Lale sümbül dağların
Cennet olsun bağların,
Pertek lale güllerin
Benzer kara Tunceli, Tunceli
Pülümür gümüş suyun,
Altın olsun ak tuzun,
Derde derman Munzur'un
Kamil'i sev Tunceli. Tunceli.

Ovacık ilçesinde bulunan Munzur Suyu'nun ve ovanın güzelliğini konu alan bir türkü:

Göçer gider Munzur Dağı'nın dumanı,
Yavaş yavaş karın erir Ovacık,
Bir bağı öğrendim, yeşil ovası
Ab-ı kevser, suyun akar Ovacık
Bir bağı öğrendim yeşil ovası
Ab-ı kevser suyun akar Ovacık
Turnalar ötüşür, gezer ovada,
Bülbül gülün almış bekler yuvada,
Güzeller geliyor Munzur Baba'dan
Yaz gülüm sizde kalır Munzur, Ovacık,
Güzeller geliyor Munzur Baba'dan
Yaz gülüm sizde kalır Munzur, Ovacık.

Tunceli'de cenazelerde söylenen ağıtlardan biri:

Bu Dünya böyle olduğunu bilmezdim
El uzatıp gonca gülüm dermezdim
Canım çıksın yar kadrini bilmezdim
Gün doğanda, gün batanda oy Mahmut!
Dağlar al giyinmiş, deryalar kara,
Vücudum sağ değil, sinem hep yara,
Dilim kopsun, nasıl öldü diyem o yara,
Gün doğanda, gün batanda oy Mahmut!

Yeni duydum Mahmut gitmiş ölüme,
Ateş saldı gülşenime, gülüme,
Kanlı kılıç seni almam elime,
Gün doğanda, gün batanda oy Mahmut!
Dağlar al giyinmiş, deryalar kara,
Vücudum sağ değil, sinem hep yara
Dilim kopsun, nasıl öldü diyem o yara
Gün doğanda, gün batanda oy Mahmut!

Ovacık yöresinde söylenen bir türkü de örnek olarak aşağıya alınmıştır:

Belik belik olmuş huri kızları
Hiç kimse Gülzarıma benzemez!
Gönül kimi severse odur güzel,
Hiç biri sevdiğime benzemez!
Kimi al giyinmiş, kimi kırmızı,
Kimi gül devşirir, kimi nergizi,
Kimisinin ağzında dişleri inci...
Hiçbirisi Gülzarıma benzemez.
Tazı saldım ceylana
Yurdu boş bırakmış, gitmiş bir yana,
Yolcu benim Gülzarımı gördün mü?
Hiçbirisi sevdiğime benzemez

Gülabi Ağa
Dersim derler elimize
Bülbül konar gülümüze
Ana sütün helal olsun
Bugün misafirim size
Olur mu böyle olur mu?
Böyle zulüm olur mu?
Evlat babayı vurur mu?
Kır atımı çekin bağa
Binem gidem ben de dağa
Dersim'de bir bey ölmüş
Derler Gülabi Ağa

Olur mu böyle olur mu?
Böyle zulüm olur mu?
Evlat babayı vurur mu?

Tunceli yöresine ait olup günümüzde Türkiye'nin her tarafında söylenen türkülerden biri:

Siyah saçlarında hatem yüzlerin,
Garip bülbül gibi zareyler beni.,
Hilal ebruların ahu gözlerin,
Kara sevda ile canım yareler beni,
Hudey, hudey, hudey yaralar beni,
Diley, diley, diley yaralar beni

Kaşların bismillah, yüzün beytullah
Seni öz nurundan yaratmış Allah
Sevmişem dost seni terketmem billah
Aşkın hançeriyle canım vuralar beni
Hudey, hudey, hudey yaralar beni,
Diley, diley, diley yaralar beni

Dost cemalin gördüm ahuzar oldum
Aşkına düşeli sevdakar oldum
Kalmadı mecalim bi karar oldum
Meğer tabutlara canım saralar beni
Hudey, hudey, hudey yaralar beni,
Diley, diley, diley yaralar beni

Sıtkıyam billahi terkeylemezsen
Gayrı güzellere meyil vermezem
Dövseler, kovsalar burdan gitmezem
Meğer ferman gele canım süreler beni,
Hudey, hudey, hudey yaralar beni,
Diley, diley, diley yaralar beni

Tunceli yöresinde Ali isimli bir gencin kan davasından dolayı kaçak duruma düşerken sevgilisi için söylediği türkülerden biri:

Dağlar el ele verdi,
Gül vel vele düştü,
Öldüğüme ben yanmam
Yar elden düştü

Ali'min yapısına
Celp gelmiş kapısına
Bir yıl daha sabreyle
Ali'min mahpusuna

Eriç'in altı bükler
Çiçek açmış söğütler,
Hiç mahpusa gire mi?
Ali kimin yiğitler.

At ata bindirdiler
Hopik'e indirdiler
Sarı sırmalı gelin
Ali'ye vurdurdular

Eriç'in altı yemiş
Ağalar gayret edin
Doktor yetmiş beş lira
Kurşun yerin dememiş"

Evet daha önce söyledik, bu türkülerden ve ağıtlardan, bir eğitimci olan Yusuf Cengiz'in, yukarıda adını saydığı "*Dersimli Ozanlar*"a ait olanları var mı? Yoksa, bu türküler kimin? Ne için yazılmış, yakılmış, söylenmiş? Bütün bunların tarihi, üstadı Arsunar, Sarısözen, Uluğ, Ağar, Sevgen'in belirledikleri tarih olan 1936'dan eskiye gitmiyor... Tarih olarak bundan daha eskiye gitmiyor/gidemiyor da, Dersim/Tunceli kültürüyle ilişkisi nedir, nereye kadar gider, "*Dersim halk kültürü ürünleri*"nin içeriğini, yapısını yansıtıyor mu, kendisine sormak gerek.

Yansıtmıyor ise eğer, öyleyse halkın söylediklerini, yaktıklarını hiçe sayıp bir kültürü böylesine yerden yere vurup görmezden gelmek nedir?

2. Ali Kaya

Yine bir eğitimci olan Ali Kaya da (çoğunlukla "*tarihçi-araştırmacı-yazar*" ünvanlarını da koyar, "*eğitimci*" ibaresinin yanına) çalışmalarında meslektaşı Yusuf Cengiz'den farklı bir şey söylemiyor. Nasıl söyleyebilir ki? Çünkü kaynak, aynı kaynak: Ferruh Arsunar vb.leri... Tarihçi-araştırmacı-Yazar-Eğitimci Ali Kaya'ya göre Tunceli halk türküleri genellikle yiğitlik, aşk, sevda, ayrılık, etnik yapı, aşiret, doğa ve üretim koşullarında biçimlenen sosyal yaşamdan kaynaklanan zengin oyun ve saz kültürüne dayanır. Genellikle düğünlerde uzun kış gecelerinde, dağlarda koyun güderken, çift sürerken, ekin biçerken, kızlar çeşme başındayken, türküler söylenilir. "*Sayit*" (kendi ifadesi bu, M.Ö.) denilen aşıklar bağlamalarıyla Pir Sultan, Kaygusuz Abdal, Hatayi, Nesimi, Virani gibi aşıkların deyişlerini çalarlar, semah oynarlar ve türküler söylerler.

Ali Kaya, yukardaki bilgileri Ferruh Arsunar'dan almıştır. Arsunar'ın derledikleri bölümüne bakıldığında bu görülecektir. Zaten biraz sonra, kendisi de bunu söylüyor:

"*Tunceli yöresine ait halk türkülerini ilk derleme çalışmaları 1936 yılında Tunceli-Dersim hülk türküleri ve pentatonik adlı kitapta toplanmıştır. Bu kitap Elazığ Halkevi adına Ferruh Arsuner, Cemi ve Ali Beyler tarafından hazırlanmıştır. İkinci derleme 1944 yılında Ankara Devlet Konservatuarı adına Muzaffer Sarısözen, Halil Bedri Yönetken ve Rıza Yetişen tarafından hazırlanmıştır...*" der. Kaya, son derlemenin de Berhem yayınevi tarafından 1992 yılında "*Dersim Türküleri*" adıyla gerçekleştirildiğini yazar, ardından Arsunar'dan aldığı teknik bilgileri sıralar:

"*Tunceli-Dersim yöresinde en çok çalınan müzik aleti bağlamadır. Bu yöredeki bağlama cura-bağlamalar şelpe ile çalınır, ikişerden iki sıra tellidir ve 4'lü düzenlenir. Ayrıca tambura, kemane, zurna, çağırtma vurmalarda tef ve davul çalınır. Bununla beraber dilsiz ve dilli kavallar dağlık yörelerde çalınır. Çobanlar ise genellikle dilsiz kaval çalarlar.*"

Ali Kaya'ya göre günümüzde Tunceli yöresinde söylenilen ünlü türküler ise şunlardır:

"'*Dersim Dört Dağ İçinde*', '*Siyah Perçemlerim Günça Yüzlerin*', '*Köroğlu*', '*Kerem*', '*Aşık Mahmut*'', '*Nesimi*', '*Virani Baba*', '*Derviş Ali*', '*Duo*', '*Turna*', '*Hiçbirisi Gülüzarıma Benzemez*', '*Aman Felek*', '*Bebek*',

'Karşıdan Atlı Geçti', 'Ali'min', 'Değirmen', 'Yarim', 'Karadır Kaşın Senin', 'Al Puşum', 'Karlı Dağlar', 'Bir Dünya', 'Anam Yoğurdunu Ayran Eylesin', 'Gök Yüzünde Bölük Bölük Durnalar', 'Baba Ben Dervişmiyem', 'Çuşa Geldi', 'Şahin Ağa', 'Karşıdan Atlı Geçti', 'Değirmen Düzen Olmaz', 'Tujik Dağı', 'Daye Daye', 'Karadır Kaşın Senin', 'Sinelenmiş Munzur Dağı', 'Laç Deresi', 'Ağdat', 'Çadır Kurdum Düzlere', 'Karaçor', 'Şah Haydar', 'Bir Hozat Bir Tunceli Bir de Ovacık', 'Hasan Efendi', 'Delile', 'Tamzara', 'Bir Ayak İki Ayak Üç Ayak', 'İmam Hasan', 'Zordur Evlat Acısı', 'Daye Daye No Hozato', 'Güller', 'Ağır HAva', 'Gelin Getirme', 'Düğün Toplama', 'Göveng', 'Ağaç Oyunu', 'Ağzunik', 'Abbasın', 'Hıdır'ın Türküsü', 'Ali Kardeş', 'Dılo Yaman Yaman', 'Gitme Yanası Erzincanın'a, 'Baba Kali', 'Ali Haydar', 'Seyit Rıza'nın Oğlu Baba', 'Sılo Sur', 'İmam Hüseyin', 'Seyit Kekıl', 'Dere Emirgandi', 'Babam', 'Seyit Hıdır', 'Uşen', 'Alişer', 'Kardeşim', 'Vardım Dost Bahçesine', 'Başında Pırlanta', 'Aslı'mın Saçları', 'Kol Oyunu', 'Dağlar El Ele Verdi' ve benzeri halk türküleri ve ağıtlar en çok söylenenlerdir."

Ali Kaya, *"Tunceli yöresinde söylenen bazı örnek türküler şunlardır"* diyerek, Ferruh Arsunar'ın 1936'da derlediği, meslektaşı Yusuf Cengiz'in de aynen aldığı, kitabımızın başında verdiğimiz çalışmasındaki türkülerin tümünü sırayla almıştır. Yukarıda, sadece Kırmancça olarak adını verdiği ağıtların/ezgilerin kim tarafından, ne zaman, niye yakıldığını, söylendiğini ise belki kendi de bilmiyor. Çünkü ona göre, Tunceli'de derleme çalışması ilk kez 1936'da Ferruh Arsunar tarafından yapılmıştır. Arsunar'ın çalışmalarında yer almayan ancak Ali Kaya'nın kitabında yer alan türküler ise, biraz evvel Yusuf Cengiz'in çalışmasından aktardığımız *"Dersim Türküsü"*, *"Tunceli Türküsü"* isimli türkülerdir. Bir de *"Alişer'in Türküsü"* var. Bunlar da başka kaynaklardan *"alınma"*dır.

Bu bilgiler, Ali Kaya'nın *"Tunceli Kültürü"* adlı kitabından alındı (Aydınlar Matbaası, Şubat 1995, İstanbul)

Ancak Ali Kaya, Haziran 2001 tarihinde, *"Tunceli Kültürü"* isimli bu çalışmasının ikinci baskısını yapar. İkinci baskıda, kitabın adı *"Tunceli (Dersim) Kültürü"* (Can Yayınları, İstanbul) olarak değiştirilir. Burada da *"Dersim Halk Türküleri"* başlığı altında, şunları söyler:

"Dersim türküleri dikkatle incelendiğinde ebedi sanatlar, temaları ve diğer bazı özellikleri bakımından altı ana gruba ayırabiliriz:

1) Ağıtlar, 2) Oyun ve eğlence türküleri, 3) Kadın ve aşk türküleri, 4) Güldürü türküleri, 5) Karışık türküler, 6) dini türküler ya da beyitlerdir."

Kitabının devamında ise, kitabın ilk baskısında söylenenler, yazılanlar aynen tekrar edilmiş. Ama bu kez, yine kaynak belirtmeden, Arsunar'dan notaları da alınarak... Ali Kaya, bir de ağıtlara değinmiş burada. Ancak türküler bölümünde verdiği bilgiler ile ağıtlar bölümünde verdiği bilgiler çelişiyor bu kez de...

Yukarıda, gerek kitabının ilk baskısında, gerekse ikinci baskısında *"Halk Kültürü"*, *"Dersim Halk Türküleri"* başlıkları altında verdiği örneklerde yazdıklarıyla, kitabının ikinci baskısında *"Dersim'de Ağıtlar"* başlığı altında söyledikleri birbirini tutmuyor.

Ali Kaya, *"Xelil Bağ'in Ağıtı"*'nı yazdıktan sonra, *"Dersim'de konuşulan Dersimce (Zazaca) melodik bir yapıya sahip olmasından ötürü kulağa hoş gelmektedir. Dersim türküleri genellikle serbest vezinle örülmüş, ancak Zazacanın ahengi ve akılcılığı nedeniyle kafiye ve aheng düzeninde bir zayıflamaya yol açmaktadır. Daha çok söylemek istediği ve söyleyeceği sözler dikkate alınır. Bölümlerin uzunluğu arasında herhangi bir oran yok gibidir. Bölümlerin bazıları kısa, bazıları uzun olduğu görülür. Fakat Dersim Türküleri ahenk bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Büyük bir bölümü ise, 'uzun hava'dır."* der.

Daha önce, *"Tunceli Halk Kültürü"*'nden, *"Tunceli Halk Türküleri"*'nden örnekler diye Ferruh Arsunar, Muzaffer Sarısözen'den alarak yayımladığı ve *"Tunceli halk türkülerinin derlenmesinin başlangıç tarihi"* olarak da 1936 yılını gösteren Ali Kaya, birden bire Kırmançca'yı (Ona göre Zazaca), Kırmança söylenen türküleri, türkülerin işlevini, konularını, türlerini keşfeder, hatta yapısı üzerinde durur. Daha önce Arsunar'ın derlediği türküler konusunda verdiği teknik bilgileri aktarıyorken, bu kez de Kırmançca türküler üzerine teknik bilgiler verir:

"Dizeler arasında kafiye ve aheng düzeninde ise şöyledir:
a a a a / a b c a / a b b
Örneğin:
Ordi ama nate Çêmi dotê çemi
Damepêro, kıseme hêfe kami
Munzır delxe dano sade goni
Birayê mı serve Dêrsumi sero

Yukarıdaki İsmail'in türküsünde görüldüğü gibi ahenk bakımından güçlü, üç dize birbiriyle uyaklı, dördüncü dize ise ikinici kıtanın son dizesiyle uyaklı olduğu görülür.

Bu nedenle Dersim türkülerinde hece ve aruz vezini yerine genellikle serbest vezin kullanılmıştır."

Kaya, bununla da kalmaz. Şöyle der: "*Dersim ağıtları ebedi ve tarihsel bakımdan yöreye özgü ayrı özelliklere sahiptirler.*"

Aynı bilgiler, Kaya'nın çeşitli dergilerde yayınlanan yazılarından oluşan "*Dersim Yazıları -Dil-Kültür ve Eğitim Üzerine Denemeler-*" adlı kitabında da var. (Can Yay. 2002). Ancak bu bilgiler de Mustafa Düzgün ve arkadaşları tarafından hazırlanan "*Tayê Lawukê Dêrsimi*" adlı kitaptan aşırma... Aşırma diyorum, çünkü kaynağı yok, ama yazılanlar aynı...

Bütün bunlar bir yana, Ali Kaya, demek ki bu söylenen türkülerin, yakılan ağıtların tarihinin, Ferruh Arsunar'ın derlediklerinden daha önceye gittiğini biliyor da bilmezden geliyor. Ya da birilerinin Dersim'de halk türkülerini derleyip, onun eline vermesini, sonra kendi çabasıymış gibi kitap sahibi olmasını istiyor. Tıpkı, Mustafa Düzgün ve arkadaşlarının hazırladığı "*Tayê Lawukê Dêrsimi*" adlı kitaptan "*esinlendiği*"(!) gibi...

Yazın alanında bu tür çabalar, sadece eğitimci olan arkadaşlarımız Yusuf Cengiz ve Ali Kaya'ya ait değildir, başkaları da var, hem şahıs olarak, hem de kurum olarak... Aynı rahatlıkla ve duyarsızlıkla işlerini yürüten bir de ses sanatçılarımız var, yazın alanındaki "*sanatçı*" meslektaşları var, "*piyasada*" kendilerine olağanüstü ilgi gösteren, savunucuları olan kişi ve kurumlar gibi...

KAYNAKÇA

1) Ferruh Arsunar, Elâziz-Bakırmadeni Kazası Halk Türküleri, Resimli Ay Matbaası, İst. 1937.

2) F. Arsunar, Anadolu'nun Pentantonik Melodileri Hakkında Birkaç Not, Nümune Mat., 1937.

3) F. Arsunar, Tunceli-Dersim Halk Türküleri ve Pentantonik, Nümune Matbaası, 1937.

4) Armağan Coşkun Elçi, Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları) T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

5) Hakan Gökcan, "Koşalma", Munzur Dergisi, Sayı: 8, Ankara.

6) TRT Repertuvarı.

7) "Elâziz Net." adlı internet adresi.

8) Güray Taptık, Çeşitli Bölgelerden 105 Türkü Sözü "Notaları ve Tavırları ile Türküler" isimli kitabın eki, tarihsiz.

9) Halil Bedîî Yönetken, Derleme Notları-I, Orkestra Yayınları, İst. 1966.

10) Nejat Birdoğan, Notalarıyla Türkülerimiz, Özgür Yay.-Dağ., İst. 1988.

11) Zeynel M. Çetin, "Dersim'in Divaneleri: Ağbaba, Sey Muslım, Doğan", Munzur Dergisi, Sayı: 8, Ankara.

12) Haz: Halil Atılgan-Salih Turhan, Malatya Musiki Folkloru, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, No: 1, 1999.

13) Salih Turhan, Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

14) Haz. Mehmet Bayrak, Kürt Müziği, Dansları ve Şarkıları, Cilt: 2, Özge Yayınları, 2002, Ankara.

15) Şemsi Yastıman, Türkten Türküler, Şemsi Yastıman Sazevi Yay. 1971.

16) Notalarla Harput Musikisi, Elazığ Valiliği, Elazığ, 1999.

17) Yusuf Cengiz, Her Yönüyle Tunceli, 2. basım, (kendi yayını).

18) Elif Küçükoba, "Tunceli İlinin Müzik Folkloru", (Diploma Tezi, yayınlanmamış çalışma, 1996)

19) Ali Kaya, Tunceli Kültürü, Aydınlar Matbaası, 1995, İst.

20) Ali Kaya, Tunceli (Dersim) Kültürü, Can Yayınları, 2001, İst.

21) Ali Kaya, Dersim Yazıları -Dil-Kültür ve Eğitim Üzerine Yazılar-, Can Yay, 2002, İst.

22) Mustafa Düzgün, Tayê Lawukê Dersimi, Berhem Yayınları, 1992.

23) Munzur Kültür Merkezi Arşivi, Ankara.

Mesut Özcan

"Kürdün Gelini"

(Notalarıyla Tunceli Halk Türküleri ve Oyun Havaları)

Bu kitapta Ferruh Arsunar, Muzaffer Sarısözen, Nesimi Çimen, İhsan Öztürk, Salih Turhan, Halil Atılgan, Süleyman Yıldız, Nurettin Dadaloğlu, Mustafa Hoşsu, Yücel Paşmakçı ve Hüseyin Sekü tarafından yapılan derlemeler notalarıyla birlikte verilmiştir. Kitaba ayrıca Arsunar, Sarısözen ve Halil Bediî Yönetken'in görüş ve makaleleri de alınmıştır.

Kitap incelendiğinde, söylendiği dil ile ifadesini bulan halk kültürü ürünlerinin, adı geçenlerce *"tarih yaratmak"* ya da *"yazmak"* kaygısıyla nasıl kullanıldığı, her ikisi de *"eğitimci"* olmak gibi bir benzerlik taşıdıkları için eserlerinden(!) yararlandığımız Yusuf Cengiz ile Ali Kaya'nın da meslektaşlarından nasıl *"esinlendikleri"* görülecektir.

"Kürdün Gelini", halk bilimi ile yakından ilişkisi bulunan bilim dallarına, bu bilim dallarının *"konusu"* olan insanlara karşı işlenmiş bir suçun *"antolojisi"* niteliğindedir.

ISBN 9758424-38-6

